

Länsstyrelsen Västernorrland och Landstinget Västernorrland

2012:9

LIVSMILJÖ OCH FOLKHÄLSA I VÄSTERNORRLAND

BOKSLUT FÖR 2010

Länsstyrelsen Västernorrland och Landstinget Västernorrland

LIVSMILJÖ OCH FOLKHÄLSA I VÄSTERNORRLAND

BOKSLUT FÖR 2010

Följande personer har skrivit livsmiljö- och hälsobokslut 2010

Länsstyrelsen

Anna Karlsson, ANDT- samordnare, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad
Gunnar Holmgren, utredare, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad
Jenny Långström, projektsamordnare, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad
Johan Rytterstam, biolog, Avdelningen för analys och åtgärder
Julia Cronqvist, antikvarie, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad
Magnus Agnemo, samhällsplanerare, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad
Ulrika Appelberg, utredare, Avdelningen för näringsliv och samhällsbyggnad

Landstinget

Leif Hammarström, hälso- och sjukvårdsplanerare, Ledningsstaben hälso- och sjukvård

Grafiskform: KarMin Kommunikation

Omslagsfoto: Anders Eliasson

Kapitelfoto: Håkan Kvam

Tryck: Elanders

INNEHÅLL

FÖRORD.....	6
INLEDNING.....	7
VÄSTERNORRLÄNNINGEN.....	11
UPPVÄXTMILJÖ.....	29
SOCIOKULTURELL MILJÖ.....	41
BOENDEMILJÖ.....	51
NATUR- OCH KULTURMILJÖ.....	63
ARBETSMILJÖ.....	75
INFRASTRUKTURELL MILJÖ.....	85
SAMMANFATTNING, ÖNSKVÄRD UTVECKLING OCH REFLEKTIONER...	97
BILAGA.....	103

FÖRORD

Livsmiljön är viktig för Västernorrlands attraktionskraft. I många avseenden har vi en god livsmiljö som bör synliggöras. Detta livsmiljö- och hälsobokslut stärker den bild som framtonat i tidigare års livsmiljöbokslut. Västernorrland erbjuder en trygg och bra uppväxtmiljö, en god sociokulturell miljö, en i många avseenden god boendemiljö, en rik och omväxlande natur- och kulturmiljö, en godkänd arbetsmiljö och en allt mer funktionell infrastrukturell miljö. Självfallet finns även utmaningar att ta tag i.

I detta bokslut har kopplingar till folkhälsa och regional utveckling gjorts tydligare som ett led i samarbetet mellan länsstyrelsen och landstinget. Vår gemensamma syn på förutsättningarna för en hållbar samhällsutveckling är beroendet av en god livsmiljö och en god hälsa. Människor som har ett meningsfullt arbete, goda utbildningsmöjligheter, en rik fritid och som lever i en bra livsmiljö präglad av framtidstro, kreativitet och delaktighet, mår bra och bidrar till utveckling.

Den Regionala utvecklingsstrategin (RUS) bygger till stora delar på attraktivitet och hälsa. Föreliggande bokslut visar att utgångsläget är gott men det är viktigt att befästa bilden av Västernorrland som ett attraktivt län. Detta bokslut ska ses som en del i detta arbete.

Det är med stor tillfredsställelse som Länsstyrelsen Västernorrland och Landstinget Västernorrland gemensamt presenterar detta livsmiljö- och folkhälsobokslut.

Härnösand mars 2012

*Bo Källstrand
Landshövding*

*Ingeborg Wiksten
Ordförande Folkhälso-, primärvård- och
tandvårdsnämnd*

INLEDNING

Den Regionala utvecklingsstrategin (RUS) för 2011-2020 pekar ut livsmiljön som en viktig resurs i det regionala utvecklingsarbetet. Föreliggande livsmiljöbokslut är det femte i ordningen. Tidigare bokslut beskrev livsmiljön i länet 2002, 2004, 2006, och 2008.

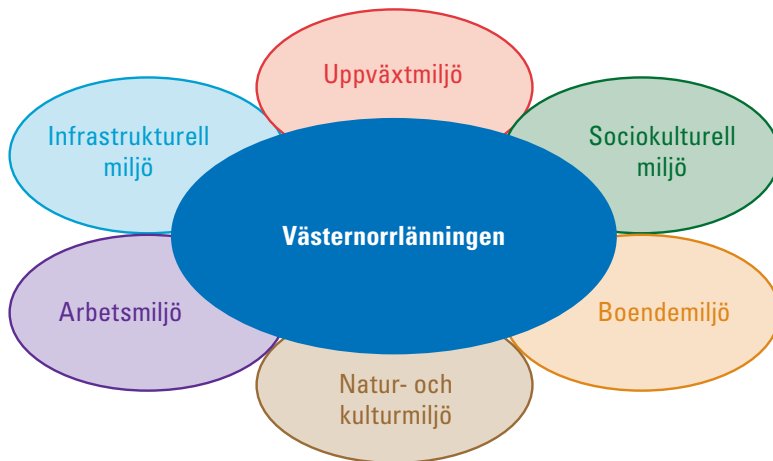
Även årets bokslut har genomförts i ett nära samarbete mellan Länsstyrelsen Västernorrland och Landstinget Västernorrland. Syftet med bokslutet är att beskriva livsmiljön och folkhälsan i länet och identifiera angelägna delar att förbättra. En bra livsmiljö och en god folkhälsa är en grund för socialt och ekonomiskt hållbar utveckling i länet.

Målgruppen för bokslutet är förtroendevalda och tjänstemän inom stat, kommun och landsting med ansvar för och uppgifter inom livsmiljö- och folkhälsoområdet. Bokslutet är tänkt att vara ett underlag också för andra aktörer i det regionala och lokala utvecklingsarbetet såsom föreningar, företag och enskilda.

Bokslutets struktur

Bokslutets uppbyggnad beskrivs schematiskt i figur 1.1.

Figur 1.1 Bokslutets struktur

I bokslutets centrum står västernorr läningen. Beskrivningen av västernorr läningen baseras på uppgifter om befolkningens struktur, hälsa, utbildningsnivå och sysselsättning.

Livsmiljön beskrivs i form av sex delar. Uppväxtmiljön är den miljö som barn och ungdomar möter. Den sociokulturella miljön handlar om relationer, delaktighet och inflytande. Boendemiljön avser bostad och bostadsområde. Natur- och kulturmiljön avser dels skog och oexploaterad mark, vatten och luft (samt miljö- och hälsopåverkan), dels de avtryck människan satt i landskapet genom tiderna, till exempel bebyggelse och odlingslandskap. Arbetsmiljön handlar om förvärvsarbete, men också om sysselsättning i vidare mening. Den infrastrukturella miljön berör förutsättningarna för transporter och kommunikation.

I det avslutande kapitlet sammanfattas och diskuteras faktorer i länets livsmiljö att upprätthålla och utveckla. Tanken är att denna diskussion skall stimulera aktörer engagerade i regionalt och lokalt utvecklingsarbete i länet till att fundera kring vilka insatser som kan och bör göras för att ytterligare stärka länets livsmiljö.

Förhoppningen är givetvis att läsaren finner bokslutet som helhet av intresse. Bokslutets kapitel är dock fristående vilket gör det möjligt för den som så önskar att fokusera på enskilda delar.

Statistikunderlag

Offentlig statistik från en mängd olika källor ligger till grund för bokslutet. I de flesta fall är uppgifterna från år 2010 men viss statistik presenteras inte årligen vilket innebär att några uppgifter kan avse tidigare år. Huvudprincipen är att jämföra länet med riket. Då riksgenomsnittet inte är tillgängligt eller bedöms vara mindre relevant görs i vissa fall jämförelser med andra län. I några fall presenteras även material på kommunnivå. Ambitionen är givetvis att där så är möjligt göra jämförelse över tid och med situationen i föregående livsmiljöbokslut.

Livsmiljö- och folkhälsobokslut

De tidigare livsmiljöboksluten har gradvis ökat beskrivningen av folkhälsan i länet. Detta har gjorts än tydligare i detta bokslut som en del av samarbetet mellan länsstyrelsen och landstinget.

En viktig faktor för positiv utveckling i en region är god folkhälsa. Resultat från gjorda studier visar på ett starkt samband mellan god hälsa och ekonomisk utveckling. Resultaten tyder på att hälsa har större betydelse för ekonomisk utveckling än tvärtom.¹ En befolkning med god hälsa betyder att fler i förvärsaktiv ålder kan arbeta och att produktiviteten ökar jämfört med en befolkning med sämre folkhälsa. Dessutom behöver mindre resurser nyttjas för vårdinsatser och alternativa försörjningskällor. Arbete för att förbättra folkhälsan innebär främst att arbeta för hälsa bland annat genom att skapa stödande miljöer, men också att arbeta mot ohälsa och sjukdomar samt dess orsaker. Landstinget har ett uppdrag att, förutom erbjuda en god hälso- och sjukvård, verka för en god hälsa hos hela befolkningen. Länssty-

1 Statens folkhälsoinstitut Folkhälsopolitisk rapport 2005. Refererade studier från Institutet för framtidsstudier.

relsen ska enligt förordningen med länsstyrelseinstruktion verka för att det av riksdagen fastställda nationella folkhälsomålet uppnås genom att folkhälsan beaktas inom länsstyrelsernas arbete med bland annat regional tillväxt, samhällsplanering, krishantering samt alkohol och tobak.²

Landstinget och länsstyrelsen har med andra ord inom ramen för sina uppdrag ett gemensamt intresse av att lyfta folkhälsofrågorna. I bokslutet har de nationella folkhälsomålen med indikatorer beaktats, se bilaga.

2 SFS 2007:825 Förordning med länsstyrelseinstruktion.

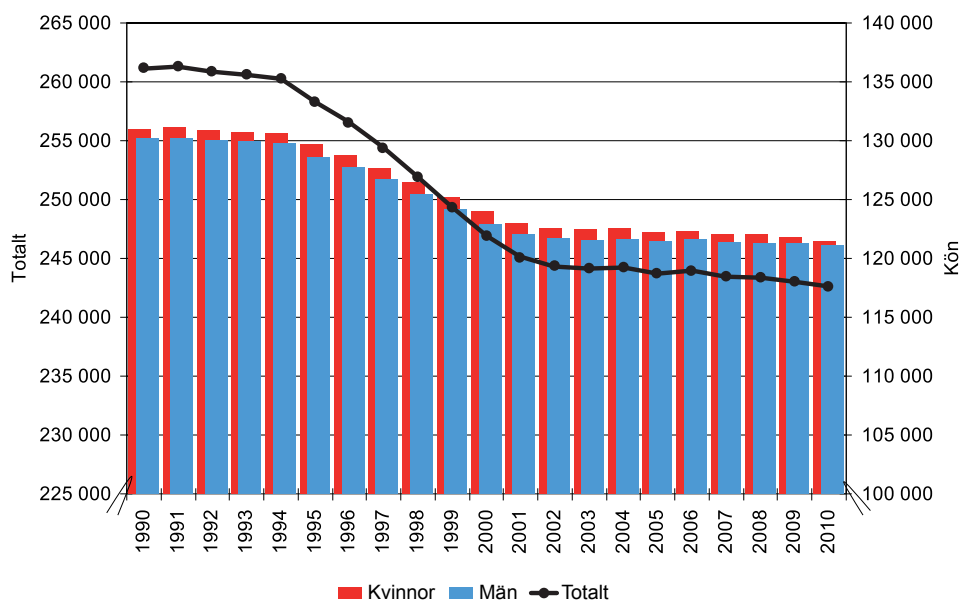
VÄSTERNORRLÄNNINGEN

VÄSTERNORRLÄNNINGEN

Befolkning

Folkmängden i Västernorrland uppgick den 31 december 2010 till 242 625 invånare, vilket var en minskning med 417 invånare jämfört med året innan. Trots en minskad folkmängd under 2010 så har dock den negativa utvecklingen i länet kraftigt planat ut jämfört med den stora och sammanhängande befolkningsminskningen åren 1995-2001. Bidragande orsaker till befolkningsutveckling i länet under 2010 var att färre föddes än som avled och att fler flyttade till än från andra län. Positivt var att länet för femte året i rad uppvisade ett flyttningsöverskott till utlandet på över 1 000 personer, men det var dock inte tillräckligt stort för att uppväga övriga befolkningsförändringar under året. I figur 2.1 visas länets befolkningsutveckling från 1990, redovisat totalt på vänster axel och på kön på höger axel.

Figur 2.1 Folkmängd i Västernorrlands län den 31 december åren 1990-2010

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

Under 2010 valde 6 304 personer att flytta från Västernorrland till andra län medan 5 159 personer kom inflyttade från övriga Sverige, det gav ett inrikes flyttnetto på -1145 personer. Bland utflyttarna till andra län fanns drygt 55 procent inom åldersgruppen 19-29 år medan

motsvarande andel hos inflyttarna var knappt 53 procent. Från utlandet flyttade det in 1 864 personer till länet medan 643 personer valde att flytta utomlands, vilket gav ett utrikes flytt-netto på 1 221 personer. Vidare föddes det 2 533 barn i länet, en ökning med 88 barn jämfört med året innan, medan 3 036 personer avled vilket var 45 fler än under 2009. Det negativa födelsenettet på 503 personer förklaras främst av att länet har en åldersstruktur med förhållandevis få personer i barnafödande ålder till följd av tidigare års stora utflyttningar av främst yngre personer. Fruktsamheten i Västernorrland för kvinnor (enligt tillgängliga officiella uppgifter från SCB) var 1,94 barn per kvinna under 2009 och 1,66 barn per man. Dessa siffror har för länets kvinnor under flera år legat högre än riksgenomsnittet och låg 2009 på samma nivå som riket. Enligt beräkningar av länsstyrelsen beräknas fruktsamheten för kvinnor i länet under 2010 ökat till 2,02 barn och i riket till omkring 1,98 barn. I ett europeiskt perspektiv ligger länet mycket bra till. Siffrorna bygger på antal barn som en generation kvinnor respektive män får. Eftersom det finns fler män än kvinnor i fruktsam ålder blir talen lägre för männen. I Västernorrland finns det en något större obalans än i hela riket beträffande andelen kvinnor i yngre åldrar i förhållande till såväl antalet män som totalbefolkningen. Exempelvis uppgår i åldersgruppen 18-44 år andelen kvinnor i länet till 940 per 1 000 män, det kan jämföras med övriga läns genomsnitt på 958 kvinnor per 1 000 män. Befolkningens fördelning på ålder och kön visas i tabell 2.1.

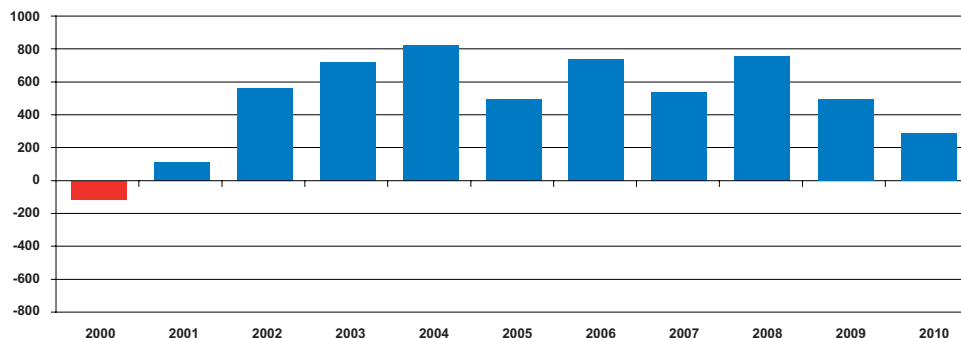
Tabell 2.1 Befolkning på ålder och kön den 31 december 2010, procent

Ålder	Västernorrlands län			Hela riket		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
0-17	18.9	19.8	19.3	19.8	21.0	20.4
18-34	18.0	19.7	18.8	21.2	22.5	21.9
35-44	12.6	13.0	12.8	13.4	13.9	13.7
45-64	26.6	27.8	27.2	25.3	25.9	25.6
65+	23.9	19.8	21.9	20.3	16.6	18.4
Totalt	100	100	100	100	100	100

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

Utvecklingen sedan 2001 har varit positiv för åldersgrupperna 0-15 år samt 30-39 år, där de flesta barnfamiljer ingår. En förklaring till denna utveckling kan vara den bostadssituation och de bostadspriser som de expansiva storstäderna i dag uppvisar men även att unga barnfamiljer återflyttar till miljöer utanför storstadsregioner som kan uppvisa en attraktiv och trygg livsmiljö.

Figur 2.2 Flyttningsöverskott/underskott i åldrarna 0-15 samt 30-39 år

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningsregistret

Inom befolkningen fortsätter utrikes födda att öka i såväl Västernorrland som i hela riket. Vid slutet av 2010 var närmare 17 900 av de boende i länet födda i ett land utanför Sverige. Sedan 2000 har andelen utrikes födda ökat från 4,7 till 7,4 procent av länets befolkning. Störst har ökningen varit av personer födda i länder, som Irak och Somalia. I förhållande till rikets genomsnitt 14,7 procent av befolkningen är andelen utrikes födda i länet relativt lågt. Inom länets kommuner finns störst andel utrikes födda i Sundsvall med 8,3 procent följt av Härnösand och Timrå med 7,9 respektive 7,8 procent, lägst andel finns i Ånge 5,6 procent. I Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik uppgår andelen utrikes födda till 6,9, 6,8 och 6,0 procent. Alla länets kommuner har en högre andel utrikes födda kvinnor än män.

Västernorrlandens levnadsvanor, hälsa och hälsoproblem

Goda levnadsvanor ökar välbefinnandet och ger en bättre hälsa i befolkningen. De levnadsvanor som är av störst betydelse för att skapa hälsa och motverka ohälsa är att begränsa rökningen, minska alkoholkonsumtionen, öka den fysiska aktiviteten och förbättra matvanorna.

Alkohol är ett socialt accepterat berusningsmedel som de flesta vuxna västernorrlandingar konsumerar i låg eller måttlig utsträckning. Cirka 11 procent av befolkningen i åldern 16-84 år är ur ett medicinskt perspektiv riskkonsumenter av alkohol¹. En högre andel män än kvinnor är riskkonsumenter. Det är också vanligare med riskkonsumtion i de yngre åldrarna: I åldersgruppen 16-29 år är i genomsnitt 24 procent av kvinnorna och 29 procent av männen riskkonsumenter av alkohol.²

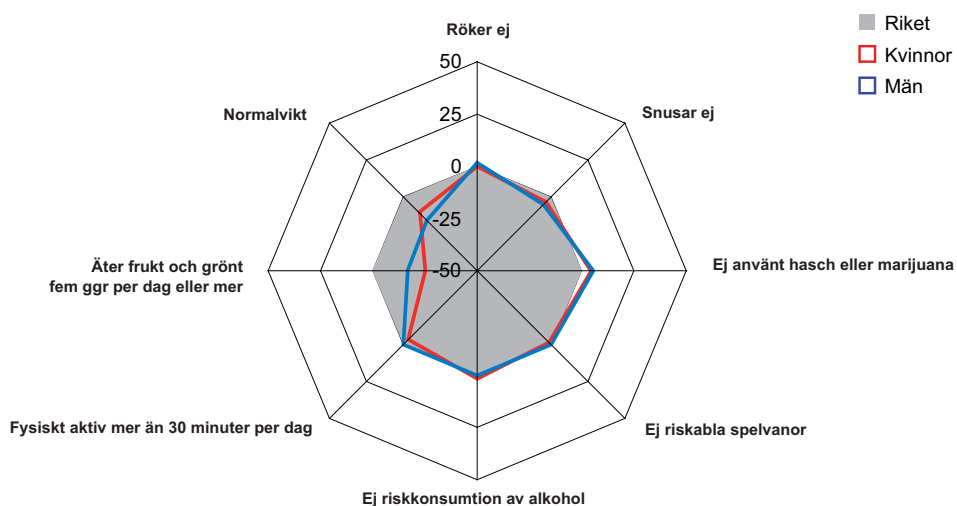
¹ Riskkonsumtion av alkohol kan innebära både att dricka sådana mängder vid samma tillfälle att man blir berusad, och att dricka mindre mängder men ofta. Mängden alkohol som medför en riskfylld konsumtion är lägre för kvinnor än för män. AUDIT-testet definierar riskkonsumtion som 6 poäng för kvinnor och 8 poäng för män. Se AUDIT på www.beroendecentrum.se.

² Landstinget Västernorrland, Hälsa på lika villkor 2010.

I figur 2.3 redovisas att goda levnadsvanor förekommer i något lägre omfattning i länet än i övriga riket. Andelen som inte röker dagligen ligger på samma nivå som riket för både män och kvinnor medan andelen som inte snusar dagligen är något lägre i Västernorrland för båda könen. Däremot är andelen som inte använt hasch eller marijuana högre i länet än i riket, skillnaden är något större för männen än för kvinnorna.

Andelen med spelvanor som inte bedöms som riskabla är samma som riket för både män och kvinnor. Andelen män och kvinnor som är fysiskt aktiva mer än 30 minuter per dag är något lägre i Västernorrland i förhållande till riket. Störst skillnad gentemot riket är andelen normalviktiga och andelen som äter frukt och grönt. Där ligger Västernorrland lägre än riket gällande både män och kvinnor.

Figur 2.3 Goda levnadsvanor i Västernorrland jämfört med riket, 16 - 84 år

Det grå fältet visar ett riksgenomsnitt för män och kvinnor. Diagrammet läses så att det exempelvis är cirka 20 procent färre män som är normalviktiga i länet jämfört med riket.

Källa: Landstinget Västernorrland: Hälsa på lika villkor 2010

Övervikt och fetma utgör ett växande folkhälsoproblem i Sverige och ger en ökad risk för diabetes, hjärt- kärlsjukdom, förslitningsskador samt psykosocial ohälsa.³ Det är mer vanligt i Västernorrland än i övriga Sverige.

³ Lindroos AK, Rössner, S. (ed.) 2000. Fetma – från gen till samhällspåverkan.

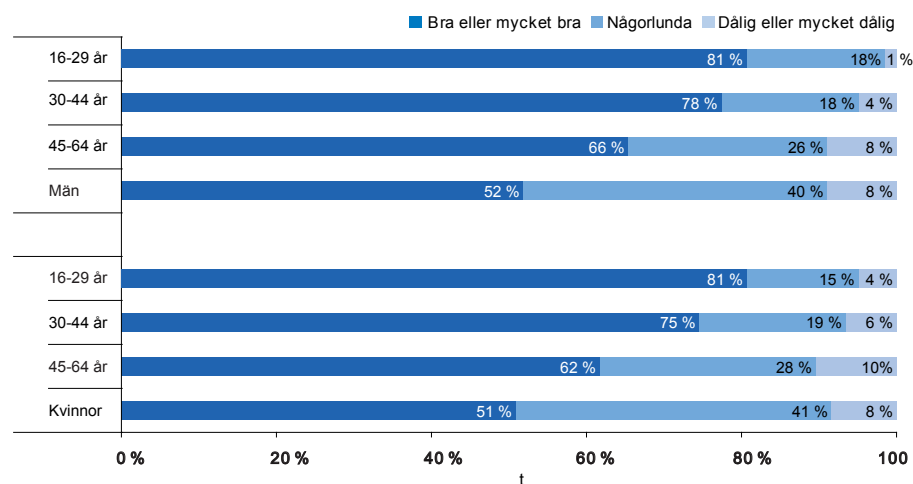
Tabell 2.2 Andel personer med övervikt eller fetma i Västernorrland och i riket

		Västernorrlands län		Riket	
		Övervikt	Fetma	Övervikt	Fetma
Kvinnor	16-29 år	17	8	17	7
	30-44 år	28	17	25	12
	45-64 år	34	23	34	17
	65-84 år	41	18	37	20
	Totalt	31	18	29	14
Män	16-29 år	27	9	22	7
	30-44 år	46	16	43	13
	45-64 år	51	21	50	18
	65-84 år	51	17	46	16
	Totalt	45	16	41	14

Källa: Landstinget i Västernorrland Hälsa på lika villkor 2010

Västernorrslänningarna skattar i allmänhet sin hälsa något lägre än befolkningen i riket gör. Hälsan följer samma socioekonomiska mönster i Västernorrland som i övriga riket. Det är vanligare att de som har en ekonomisk trygghet uppger att de har en bra eller mycket bra hälsa. Det är fler bland dem som saknar möjlighet att skaffa fram 15 000 kronor för att täcka exempelvis en oförutsedd utgift som skattar sin hälsa som någorlunda, dålig eller mycket dålig. Män klarar denna kontantmarginal i högre utsträckning än vad kvinnor gör.⁴

Figur 2.4 Självsattad hälsa bland västernorrslänningar 16-84 år

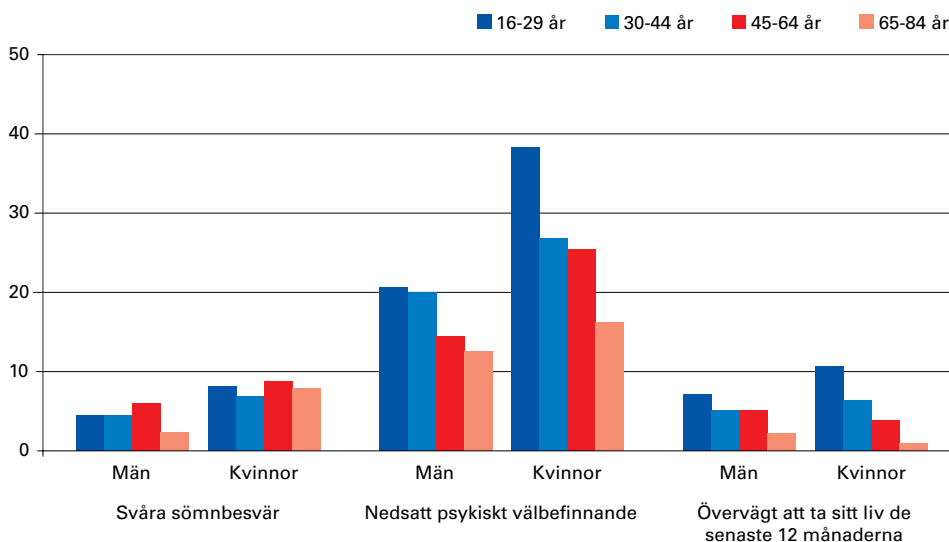
Källa: Landstinget i Västernorrland Hälsa på lika villkor 2010

⁴ Landstinget i Västernorrland, Hälsa på lika villkor 2010.

Ungefär var femte västernorränning upplever sig ha nedsatt psykiskt välbefinnande, en andel som är något lägre jämfört med riket, 22 procent jämfört med 23 procent. Det är betydligt vanligare bland kvinnor, särskilt i åldern 16-29 år.⁵ Ungefär var tjugonde person har svåra sömnbesvär, vilket är en riskfaktor för flera sjukdomstillstånd, bland annat hjärt-kärlsjukdom.⁶

Figur 2.5 Psykisk ohälsa i Västernorrland, procent

Källa: Landstinget i Västernorrland Hälsa på lika villkor 2010

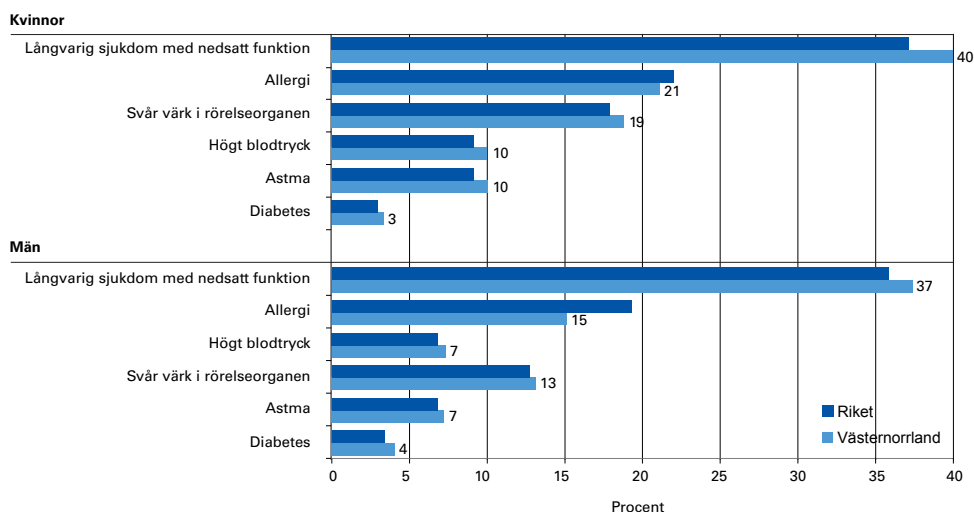
I befolkningsenkäten ”Hälsa på lika villkor” som genomfördes 2010 finns ett antal frågor som visar på funktionsbegränsning i någon form.⁷ I Västernorrland har cirka 50 000 personer ett eller flertal sådana besvär, varav något fler är kvinnor.

5 Landstinget i Västernorrland, Hälsa på lika villkor 2010.

6 Åkerstedt, T. (2006). Psychosocial stress and impaired sleep. *Scandinavian Journal of Work, Environment and health* 32 (6 special issue):493-501.

7 Långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem som i hög grad påverkar arbetsförmågan eller hindrar de dagliga aktiviteterna. Svårighet att urskilja text i en dagstidning trots hjälp av glasögon eller svårt att höra vad som sägs i samtal mellan flera personer trots hjälp av hörapparat. Svårighet att gå i trappor eller ta kortare promenader i nägorlunda rask takt.

Figur 2.6 Andel med sjukdomar eller besvär bland västernorrlänningar 16-84 år

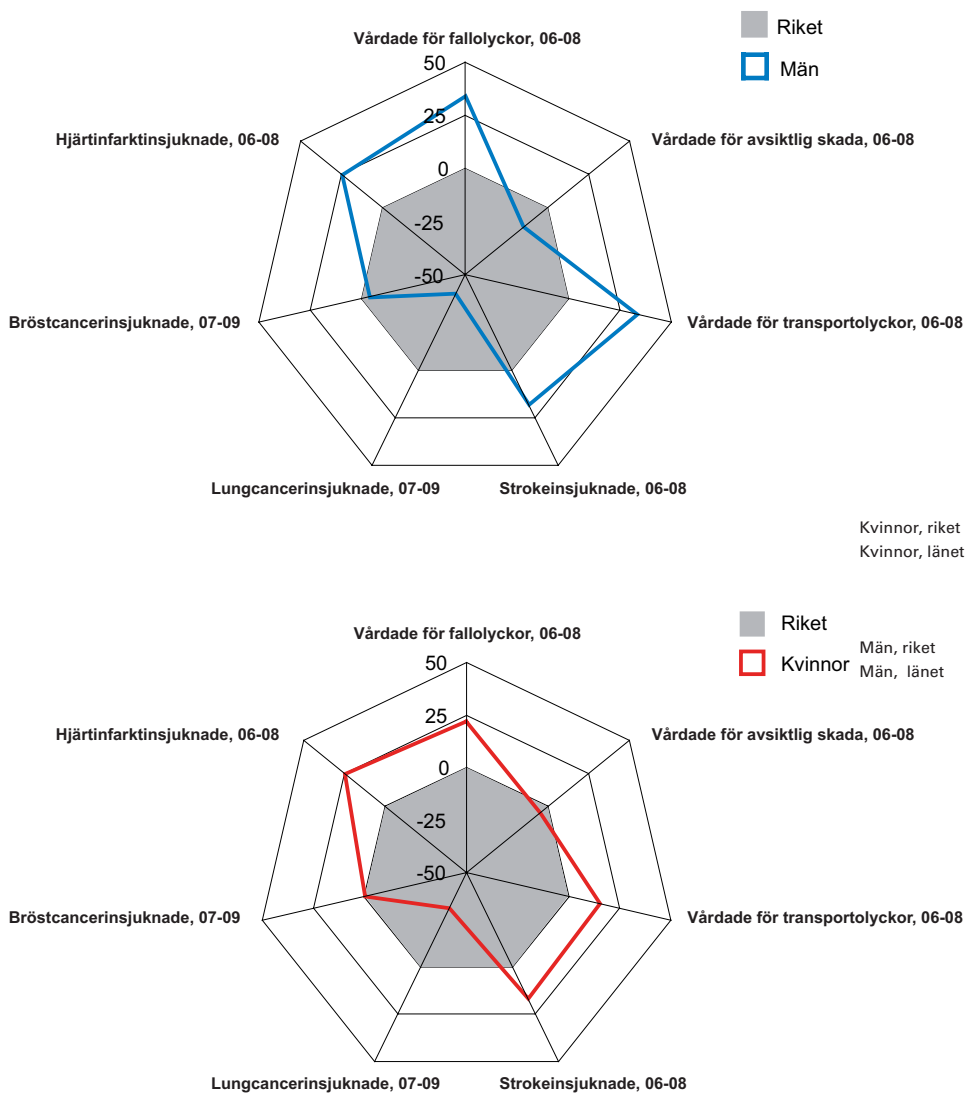

Källa: Landstinget Västerbotten: Hälsa på lika villkor 2010

Från befolkningsenkäten "Hälsa på lika villkor" 2010 anger ungefär 38 procent av befolkningen (16-84 år) i Västerbotten och 35 procent i riket att de har någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem, som påverkar deras arbetsförmåga. Kvinnorna uppger något mer besvär än männen men det är ingen stor skillnad mellan länet och riket för någon sjukdom.

Drygt 70 000 personer uppger att de har någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem, som påverkar deras arbetsförmåga. Drygt 10 000 har diabetes och 1 300 av dem har svåra besvär. Knappt 17 000 personer har astma och drygt 39 000 uppger allergi, många av dessa är unga. Drygt 40 000 personer uppger att de har högt blodtryck även om bara 2 300 anser att de har svåra besvär av sitt höga blodtryck.

Figur 2.7 Jämförelse mellan Västernorrland och riket, insjuknande i allvariga sjukdomar och vårdade för skada/olycksfall, tre års medelvärden (2006-2008, 2007-2009)

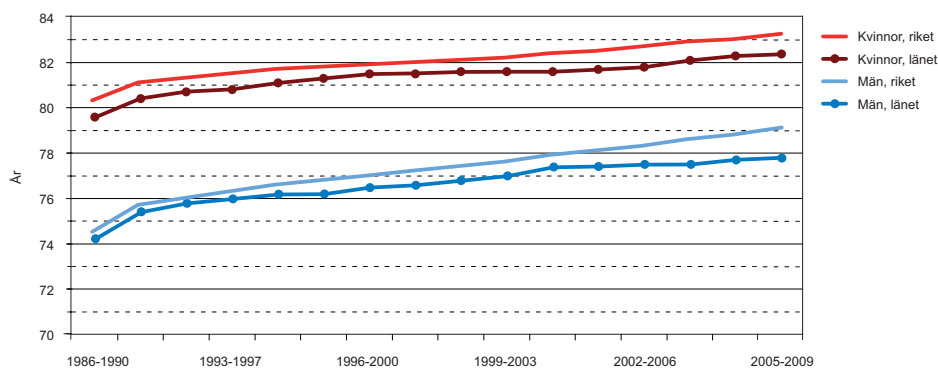
Det grå fältet visar ett riksgenomsnitt för män och kvinnor. Diagrammet läses så att det exempelvis är färre i Västernorrland som insjuknar i lungcancer än i riket.

Källor: Socialstyrelsens statistikdatabas och skadestatistik 2010

Av figur 2.7 framgår att fler vårdas i Västernorrland jämfört med riket för skador på grund av fallolyckor eller någon form av transportolyckor, se även kapitlet om boendemiljö. Under perioden 2006 till 2008 vårdades drygt 35 procent fler män och drygt 20 procent fler kvinnor. De som vårdats för avsiktlig skada⁸, var lägre än riket både för män och kvinnor. Under samma period insjuknade också fler kvinnor och män i Västernorrland på grund av stroke. Insjuknandet i lungcancer och prostatacancer under 2007 – 2009 var lägre än i riket. I länet var insjuknandet i lungcancer 39 procent lägre för männen och 32 procent lägre för kvinnorna. Insjuknandet i akut hjärtinfarkt under 2006 - 2008 var dock mycket högre för både män och kvinnor i Västernorrland.

Den förväntade medellivslängden från födseln uppgick för kvinnor i Västernorrland till 82,4 år och för män till 77,8 år i genomsnitt för åren 2005-2009. I jämförelse med tio år tidigare har medellivslängden för länets kvinnor ökat med 0,9 år och för männen med 1,3 år. Förväntad livslängd i hela riket för kvinnor är 83,1 år och för män 78,9 år. Livslängden är generellt sett lägre i de norra delarna av landet än i södra Sverige. Differensen i förhållande till riket har ökat något för männen de senaste åren. (figur 2.8)

Figur 2.8 Återstående medellivslängd från födseln i Västernorrland och i riket

Källa: Statistiska centralbyrån

Ohälsalet och försörjningskostnad

Ohälsalet⁹ i länet och riket har stadigt förbättrats från 2003. Under 2010 minskade ohälsalet i Västernorrland med 3,7 dagar och var 33,5 dagar vid mätning i december månad per registrerad försäkrad i åldrarna 16 till 64 år. I riket var minskningen 3,3 dagar till 29,5 dagar. Bland länen finns lägst ohälsalet i Stockholm med 26,7 dagar och högst i Norrbotten med 35,9 dagar.

⁸ Med avsiktlig skada menas ett troligt försök till självmord.

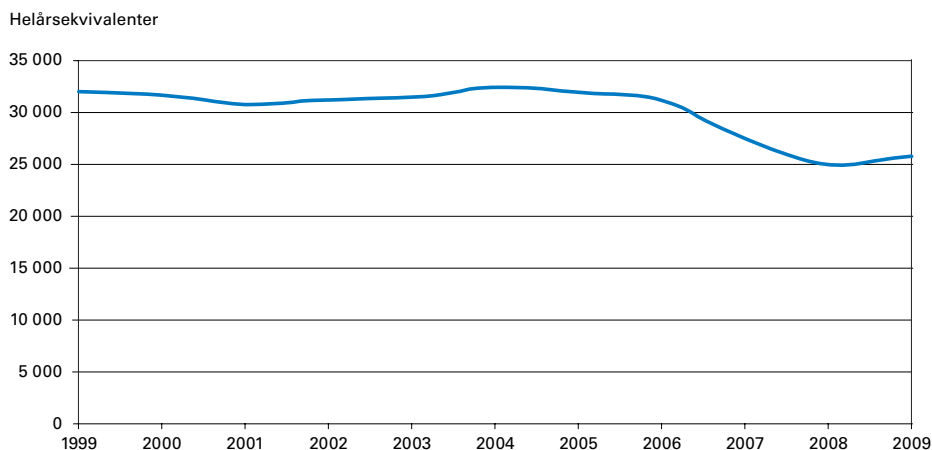
⁹ Ohälsalet är ett mått på frånvarodagar som ersätts från sjukförsäkringen under en 12-månadersperiod. Sjuk- och aktivitetsersättning står för den större delen av ohälsalet, medan sjukpenning och rehabiliteringspenning står för den mindre.

Ohälsotalet för kvinnor är högre än för män, även om skillnaderna långsamt minskat. I december 2010 var ohälsotalet 39,7 dagar för kvinnor och 27,5 dagar för män. Motsvarande i hela riket var 34,9 dagar för kvinnor och 24,2 dagar för män. Nedgången av ohälsotalet förklaras främst, förutom regelförändringar i januari 2010 där rätten till sjukpenning upphörde för ett stort antal sjukfall (uppnådd maximal tid i sjukersättning), av att antalet nya sjukfall som startar blir allt färre och att sjukskrivningsperioderna blir allt kortare.

Hushållens försörjningskostnader

Mellan 2004 och 2008 sjönk antalet helårspersoner (helårsekvivalenter) som försörjs med sociala ersättningar och bidrag med knappt 24 procent i Västernorrland och med 23 procent i riket. År 2009 vände denna trend och antalet i Västernorrland ökade med 3 procent jämfört med närmare 5 procent i hela riket. I samtliga län ökade antalet helårsekvivalenter under 2009, ökningen var störst i Jönköpings och Kronobergs län, 15,3 respektive 12,2 procent och lägst i Jämtlands län, 0,7 procent. Störst andel helårsekvivalenter fanns i Gävleborgs län med 20,3 procent av befolkningen 20-64 år och lägst i Stockholms län med 12,2 procent, i Västernorrland var andelen 19,0 procent. I diagrammet nedan visas utvecklingen av antalet helårsekvivalenter i åldrarna 20-64 som försörjs genom sociala ersättningar och bidrag, såsom sjukpenning, sjuk- och aktivitetsersättning (tidigare kallat förtidspension), ersättning vid arbetslöshet och ekonomiskt bistånd.

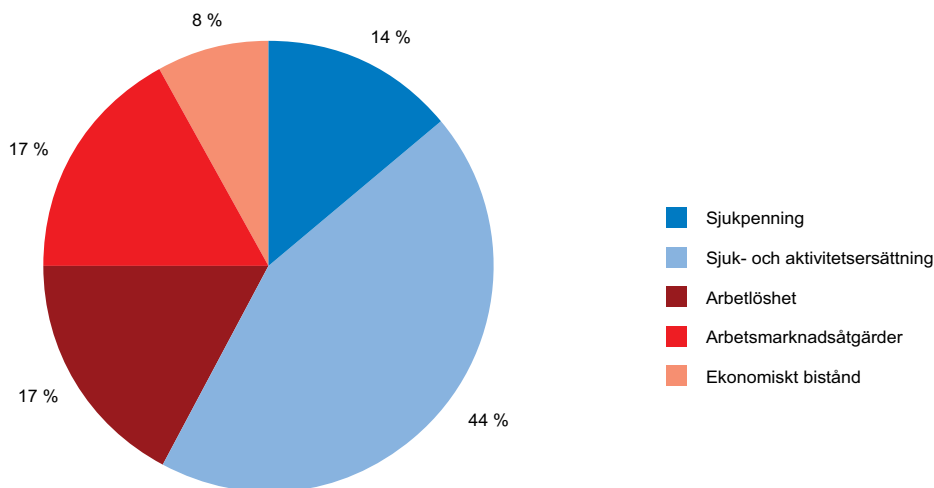
Figur 2.9 Utvecklingen av antal helårsekvivalenter i åldrarna 20-64 som försörjs med sociala ersättningar och bidrag i Västernorrlands län, 1990-2009

Källa: Statistiska centralbyrån

Ökningen av antalet helårsekvivalenter från 2008 till 2009 var främst bland arbetslösa och i arbetsmarknadsåtgärder där antalet steg med 30 procent i länet och med 42 procent i riket. Sjuk- och aktivitetsersättning svarar för störst andel personer som försörjs med sociala ersättningar och bidrag i såväl Västernorrland som riket.

Figur 2.10 Andel helårsekvivalenter fördelat på olika sociala ersättningar och bidrag i Västernorrlands län, 2009

Källa: Statistiska centralbyrån

Utveckling under första halvåret 2010 på riksnivå visade att antalet helårsekvivalenter med sjukpenning samt sjuk- och aktivitetsersättning långsamt minskade och de med arbetsmarknadspolitiska åtgärder fortsatte att stiga. Månadsuppgifter för ekonomiskt bistånd saknades. Totalt sett för 2010 ser det ut som att antalet helårsekvivalenter ligger kvar på ungefär samma nivå som under 2009.

Utbildningsnivå

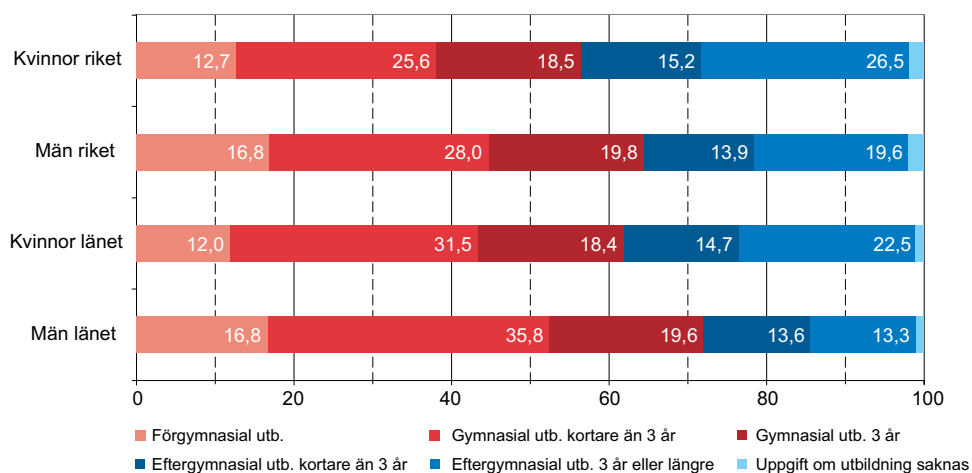
Den vanligaste utbildningsnivån i Västernorrland som i hela riket är gymnasial utbildning högst 2 år. I Västernorrland har drygt 41 400 personer eller 33,7 procent av befolkningen 25-64 åringarna det som högsta utbildningsnivå, jämfört med riksgenomsnittet 26,9 procent. Dessa nivåer minskar emellertid snabbt eftersom de tvååriga gymnasielinjerna avskaffades i början av 1990-talet.

Befolkningens utbildningsnivån har kontinuerligt ökat, under 2008 till 2009 ökade andelen av befolkningen 25-64 år i länet med en eftergymnasial utbildning på minst 3 år

från 17,4 till 17,8 procent. Motsvarande ökning på riksnivå var från 22,4 till 23,0 procent. Andelen lågutbildade i länet och riket med endast en förgymnasial utbildning uppgick under 2010 till 14,4 respektive 14,8 procent.

Kvinnor och i synnerhet yngre kvinnor har allmänt en högre utbildningsnivå än männen. De största skillnaderna mellan könen finns i ”utbildningsspektrats” ytterpunkter, förgymnasial utbildning respektive eftergymnasial utbildning på minst tre år (figur 2.11)

Figur 2.11 Utbildningsnivå för befolkningen 25-64 år i länet och riket år 2009. Uppdelat på kön, procent

Källa: Statistiska centralbyrån, befolkningens utbildning

I utbildningsstatistiken för 2009 har utrikes födda utanför Sverige och Norden en generellt högre utbildningsnivå än västernorrälänningen i allmänhet och även fördelat på kön. Inom åldersgruppen 25-64 år för de utrikes födda utanför Norden uppgår andelen med minst en treårig eftergymnasial utbildning till 23,3 procent vilket kan jämföras med länstotalen 17,8 procent. Fördelat på kön har 24,9 procent av kvinnorna och 21,6 procent av männen i länet som är födda utanför Norden en eftergymnasial utbildning tre år eller längre, motsvarande andel för länets svenskfödda kvinnor och män är 22,4 respektive 12,9 procent. Dessa högre utbildningsnivåer bland de utrikes födda syns dock inte i andelen förvärvsarbetande där utrikes födda ligger på en betydligt lägre nivå än de svenskfödda.

Inom tillväxtpolitiken liksom i närings- och utbildningspolitiken understryks med kraft behovet av att satsa på utbildning och kompetens. Kvalificerad arbetskraft och kompetensförsörjning utgör en viktig faktor för att driva på den regionala och tekniska utvecklingen. En fråga som är av vikt ur tillväxtsynpunkt och i en kunskapsekonomi är utbudet av högutbildade och inom vilka branscher de arbetar. I takt med stigande pensionsavgångar där fler slutar än som tillträder kommer matchningen mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft

med rätt kompetens att bli allt viktigare för företag och regioners konkurrensförmåga. En viktig fråga för upprätthållande av länets konkurrenskraft är att balansen mellan utbud och efterfrågan av välutbildad och relevant arbetskraft kan hanteras och inom vilka näringar de arbetar. Från den aspekten är det en något oroväckande tendens att övergångsfrekvensen från gymnasieskola till högskola visar att betydligt färre unga män än kvinnor kvalificerar sig för eller söker sig till en högskoleutbildning, se även kapitlen om uppväxtmiljö och arbetsmiljö.

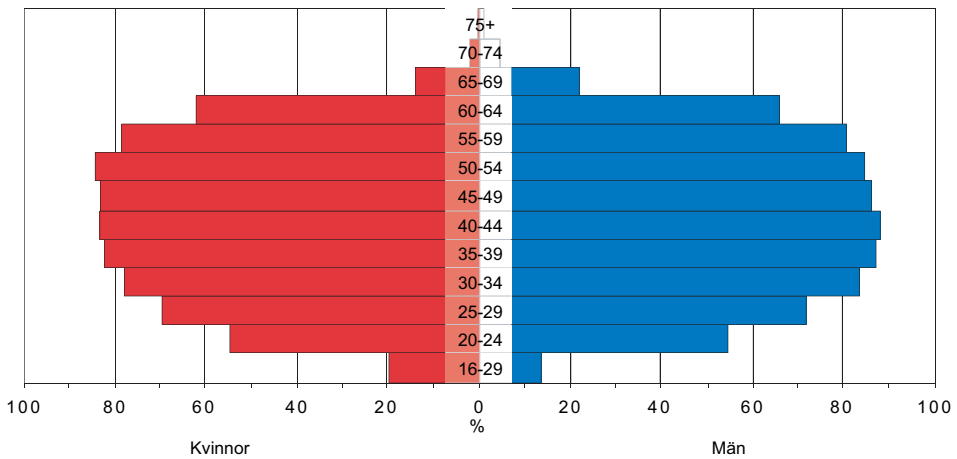
Sysselsättning

Sysselsättningseffekterna av den senaste globala finanskrisen kan utläsas i SCB:s registerbaserade arbetsmarknadsstatistik (RAMS) för 2009, där sysselsättningen minskade i samtliga län och där alla kommuner utom fyra fick en nedgång. För både kvinnor och män minskade sysselsättningen under 2009, men med en större nedgång för män. Minskningen för männen var 4,1 procent i länet och 3,4 procent i hela riket medan kvinnornas nedgång i länet och riket var 3,1 respektive 2,2 procent. Sysselsättningen gick ner i alla åldergrupper utom för de som var 65 år och äldre som ökade med 21,2 procent. Störst minskning var i åldersgruppen 16-24 år där nedgången var närmare 11 procent. SCB:s arbetskraftsundersökningar (AKU) indikerar att sysselsättningen i Västernorrland fortsatte att minska fram till och med det första halvåret 2010. Därefter har det skett en viss återhämtning av antalet sysselsatta i takt med att konjunkturläget förbättras. Under 2010 nyanmälds 10 883 lediga platser med mer än 10 dagars varaktighet till arbetsförmedlingen, en ökning med ca 2 500 platser i förhållande till 2009. Efterfrågeökningen under den andra halvan av 2010 märktes främst inom vård och omsorg, finansiell verksamhet och företagstjänster samt inom delar av industrin. Situationen var fortsatt svår för de ungdomar och utrikes födda som inte fått någon förankring på arbetsmarknaden.

Andelen förvärvsarbetande av länets befolkning 20-64 år minskade kraftigt under 2009 till 76,5 procent jämfört med 79,4 procent året innan. Motsvarande nedgång i riket var 74,6 procent jämfört med 77,5 procent 2008. Störst andel förvärvsarbetande fördelat på kön och åldersgrupp finns i länet hos män i åldersgrupperna 40-44 år med 87,2 procent medan det för kvinnorna är i åldersgruppen 50-54 år med 83,5 procent (figur 2.12).

Figur 2.12 Förvärsarbetande befolkning fördelat på kön och åldersklass, procent

Källa: Statistiska centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik

I länet arbetar drygt 87 procent av de förvärsarbetande männen heltid, det vill säga 35 timmar eller mer per vecka. Bland kvinnorna är 62 procent heltidsarbetande, 32 procent har en veckoarbetstid på 20-34 timmar och sex procent arbetar mindre än 20 timmar per vecka.

Försörjningsbördan¹⁰ ökar snabbare för den i huvudsak förvärsarbetande befolkningen 20-64 år i Västernorrland än i hela riket. I samtliga län beräknas försörjningsbördan öka till 2025. Studier av Arbetsförmedlingen visar att försörjningsbördan redovisat som en kvot mellan den totala befolkningen och antalet förvärsarbetande i länet kommer att öka från 2,26 under 2010 till 2,45 år 2025. Den högsta försörjningsbördan 2025 beräknas bli i Värmlands och Dalarnas län med 2,51 respektive 2,49 och den lägsta i Stockholms län med knappt 2,17.

Från andra hälften av 2008 och fram till januari-februari 2010 ökade antalet arbetslösa och i program med aktivitetsstöd mycket hastigt såväl i Västernorrland som i riket. I takt med att världsekonomin återhämtade sig och arbetsmarknaden gradvis förstärktes har det även märkts en avmattning av arbetslöshetsnivåerna under 2010.

Antalet arbetslösa som var inskrivna på arbetsförmedlingen uppgick i december 2010 till 7 110 personer, vilket utgjorde 4,7 procent av befolkningen i åldrarna 16-64, jämfört med riksgenomsnittets 3,6 procent. Inräknas antalet sökande i program med aktivitetsstöd var 14 216 personer i länet utan fast arbete, motsvarande 9,5 procent av befolkningen jämfört med hela rikets 6,8 procent. Arbetslösheten är allmänt högre bland män än för kvinnor och i december 2010 var 7 907 av männen och 6 307 av kvinnorna i länet arbetslösa eller deltog i program med aktivitetsstöd vilket motsvarande 10,3 respektive 8,6 procent av befolkningen.

¹⁰ Försörjningsbördan avser här antalet personer som varje förvärsarbetande 20-64 år skall försörja inklusive sig själv.

Högst arbetslöshet fanns bland ungdomar och utrikes födda. Antalet ungdomar 18-24 år som i slutet av december 2010 antingen var arbetslösa eller var i program med aktivitetsstöd uppgick till 3 830 personer eller 18,6 procent. Motsvarande andel för de utrikes födda boende i länet var 21,3 procent i åldergruppen 16-64 år. Utvecklingen av arbetslösheten i december månad åren 2008-2010 visas i tabellen nedan.

Tabell 2.3 Andel arbetslösa och personer i program med aktivitetsstöd i procent av befolkningsgruppen, december månad respektive år

	2008		2009		2010	
	Arbetslösa	Program	Arbetslösa	Program	Arbetslösa	Program
Västernorrland	4,3	2,0	5,7	3,8	4,7	4,7
- kvinnor	3,4	2,0	4,8	3,5	4,2	4,5
- män	5,1	2,1	6,6	4,1	5,3	5,0
- ungdomar	6,8	4,3	7,9	10,4	5,4	12,9
- utrikes födda	9,1	3,4	13,4	5,8	12,1	6,6
Riket	3,2	1,4	4,4	2,7	3,6	3,2
- kvinnor	2,7	1,4	3,7	2,5	3,3	3,1
- män	3,6	1,4	5,0	2,9	3,9	3,2
- ungdomar	4,8	2,7	5,1	6,6	3,9	6,6
- utrikes födda	5,8	2,2	8,3	3,8	7,7	4,8

Källa: Arbetsförmedlingen

Antalet långtidsarbetslösa uppgick i slutet av 2010 till 1 926 personer vilket var 681 färre än i december 2009. Även antalet inskrivna sökande på arbetsförmedlingen som är deltid-arbetslösa och med tillfällig timanställning har minskat kraftigt, bland annat som en följd av förändringar i arbetslöshetsförsäkringen och konjunkturläget. Antalet inskrivna deltid-arbetslösa och i timanställning, där kvinnor dominerar, uppgick i december 2010 till 1 143 respektive 2 841 personer vilket var en nedgång med 19,5 respektive 13,4 procent jämfört med samma månad året innan.

Under 2010 varslades 1 739 personer om uppsägning i Västernorrland vilket var betydligt färre än under åren 2009 och 2008 då 4 088 respektive 2 200 personer blev varslade.

Förvärvsinkomst

Den sammanräknade förvärvsinkomsten¹¹ för befolkningen 20 år och äldre som var folkbokförda i Sverige under 2009 var i medeltal 242 388 kronor i länet och 252 088 kronor

¹¹ Sammanräknad förvärvsinkomst består av inkomst av tjänst och inkomst av näringsverksamhet. I inkomst av tjänst ingår förutom löneinkomst även inkomst från pension, sjukpenning och andra skattepliktiga ersättningar från försäkringskassan. I sammanräknad förvärvsinkomst ingår inte inkomst av kapital.

i riket. I förhållande till 2008 var det en ökning med 1,8 procent i länet och 1,2 procent i riket. Medelinkomsten för män är markant högre än för kvinnor, och uppgick i länet under 2009 till 276 603 kronor jämfört med 208 940 kronor för kvinnor. Beloppet för kvinnor var därmed 75,5 procent av beloppet för män. Inkomstskillnaderna mellan män och kvinnor kan delvis förklaras av att kvinnor i genomsnitt har kortare arbetstid och att kvinnor i större utsträckning är föräldralediga samt har högre ohälsotal, men det förklarar inte hela skillnaden. De högsta medelinkomsterna i Västernorrland för såväl män som kvinnor fanns i åldersgruppen 50-54 år med 330 800 respektive 267 800 kronor. Störst inkomstskillnad mellan kvinnor och män var i åldersgruppen 35-39 år där kvinnor i genomsnitt fick 76 100 kronor mindre per år.

Tabell 2.4 Sammanräknad förvärvsinkomst för boende 20 år och äldre i Sverige hela året, inkomståret 2009

	Västernorrlands län			Riket		
	Män	Kvinnor	Totalt	Män	Kvinnor	Totalt
Medelinkomst	276 603	208 940	242 388	291 787	213 775	252 088
P10	102 720	88 992	93 360	75 175	65 244	69 341
P90	447 602	339 326	397 650	495 755	361 844	429 881

Källa: Statistiska centralbyrån, inkomstregistret

För de tio procent av befolkningen (P10) med de lägsta förvärvsinkomsterna var den genomsnittliga inkomsten för både män och kvinnor betydligt högre i Västernorrland jämfört med riket. Motsatt förhållande var för de tio procent (P90) som avgränsar de med högsta förvärvsinkomsterna. Sammantaget så visar de sammanräknade förvärvsinkomsterna för 2009 på en lägre inkomstspridning i Västernorrland än i hela landet.

Skatteinkomster

Skattekraften¹² enligt taxeringen 2010 bestod i genomsnitt till 169 974 kronor per invånare vilket var 98 procent av riksmedelvärdet och det sjunde högsta av länen. Mellan taxeringsåren 2009 och 2010 ökade det totala skatteunderlaget i länet med 1,0 procent och med 1,3 procent i hela landet. Den genomsnittliga skattesatsen¹³ i Västernorrland är den högsta i landet och uppgår till 33,37 procent av den kommunalt beskattningsbara förvärvsinkomsten.

¹² Skatteunderlaget per invånare vid taxeringsårets ingång. Skatteunderlaget utgörs av den beskattningsbara förvärvsinkomsten för fysiska personer.

¹³ Skattesats, alla skattskyldiga betalar inkomstskatt till den kommun och det landsting där man är folkbokförd.

Tabell 2.5 Skattekraft och skattesatser

	Skattekraft	Skattesats år 2009, procent		
		Totalt	Kommun	Landsting
	Kr per invånare			
Västernorrland	169 974	33,37	22,38	10,99
Hela riket	173 718	31,56	20,74	10,82

Källa: Statistiska centralbyrån och Skatteverket

För år 2010 höjdes skattesatsen till landstinget i Västernorrland med 0,39 procentenheter till 10,99. Den genomsnittliga skattesatsen i hela riket ökade marginellt med 0,04 procentenheter mellan 2009 och 2010.

Andelen inkomsttagare som vid taxeringen 2010 betalade statlig inkomstskatt uppgick i Västernorrland till 11,8 procent jämfört med 14,8 procent i hela riket.

Tillkommer gör även begravningsavgiften, som betalas av samtliga skattskyldiga, den är 0,33 procent av beskattningsbar förvärvsinkomst i länet och 0,22 procent i landet.

UPPVÄXTMILJÖ

Uppväxtmiljön är den del av livsmiljön som barn och ungdomar möter. En god uppväxtmiljö är en viktig förutsättning för barns och ungdomars hälsa och därmed på längre sikt för en hållbar utveckling.

Sammanfattning

Länets pappor fortsätter vara föräldralediga i större utsträckning än rikspappan och länet ligger på fjärde plats i pappaindex. De flesta elever uppger att de trivs i skolan. Merparten av länets kommuner ligger över eller i nivå med riket när det gäller lärartäthet i skolan. Andelen högskoleutbildade lärare ökar i förskolan. Länets kommuner satsar på sina musik- och kulturskolor och Ånge är rankad trea i riket. Fortfarande finns i några av länets kommuner en utmaning att öka andelen elever i årskurs nio som är behöriga till gymnasiestudier. Utmaningen gäller även att öka andelen som fullföljer sina gymnasiestudier. Behovet av att hejda utvecklingen av övervikt bland barn och unga kvarstår. Att ungdomar använder tobak är mindre vanligt i länet än i riket men även inom detta område behövs fortsatta insatser. Den psykiska ohälsa som rapporteras bland unga i landet och länet måste tas på stort allvar.

Småbarnsåren

Föräldraförsäkring

De allra flesta barn har idag föräldrar som förvärvsarbetar och grundtankarna bakom föräldraförsäkringen är att möjliggöra kombinationen förvärvsarbete och familjeliv men också att medverka till jämställdhet mellan könen. Föräldrar har totalt 480 dagar med föräldrapenning som kan användas till dess att barnet fyllt åtta år eller har avslutat det första skolåret i grundskolan. Vid gemensam vårdnad har föräldrarna rätt till hälften av dagarna var. När föräldrapenningdagar infördes 1974 tog papporna ut 0,5 procent av dagarna. Idag är andelen i riket nästan 25 procent och en fördubbling har skett de senaste tio åren.¹ Papporna i Västernorrland blir allt bättre på att ta ut föräldradagar, se tabell 3.1.

Tabell 3.1 Pappors andel av föräldrapenninguttag, procent

År	Västernorrland	Riket
2000	12,9	12,4
2002	15,8	15,5
2004	19,0	18,7
2006	21,5	20,6
2008	21,9	21,5
2010	23,7	23,1

Källa: Försäkringskassan

En variant på uppföljning av försäkringskassans statistik är det pappaindex (tabell 3.2) som Tjänstemännens centralorganisation (TCO) har utvecklat. Pappaindex är en sammanvägning av pappors andel av samtliga uttagna föräldradagar och andelen män av de föräldralediga. Om

¹ www.forsakringskassan.se

pappan och mamman delar lika på föräldraledigheten blir indexvärdet 100. Om mamman använder en större andel av dagarna blir värdet lägre än 100, om pappan utnyttjar en större andel blir värdet högre än 100. Västernorrland ligger över genomsnittet i riket och på fjärde plats av rikets län, 2009 låg länet på sjätte plats. Fem av länets kommuner har förbättrat sitt index 2010 och fem av länets kommuner ligger över rikssnittet. Spännvidden är mellan Kramfors 44,5 och Ånge med 39,4.

Tabell 3.2 Pappaindex

År	Västernorrland	Riket
2002	27,4	25,8
2004	33,7	32,3
2006	38,6	36,3
2008	39,0	37,8
2009	39,5	39,0
2010	42,9	40,9

Källa: Tjänstemännens centralorganisation

En undersökning med 500 personer i åldrarna 18-84 år i länet visar att 81 procent anser att närhet till skola och förskola är en viktig eller mycket viktig faktor för en god boendemiljö.²

Utbildning

En skola av god kvalitet är av största betydelse för barn och ungdomars uppväxtmiljö. Med kvalitet avses i detta bokslut personalresurser, elevernas trivsel och utbildningsresultat. Skolans kvalitet är av stor betydelse för att locka barnfamiljer att flytta till länet, och för en hållbar utveckling är det viktigt att rusta eleverna med förmågor och kunskaper som bedöms krävas för ett framtida arbetsliv. Skolverkets rapport ”Entreprenörskap i skolan – en kartläggning” från 2009 visar på att det finns stora regionala variationer bland skolhuvudmän om kännedom om begreppen entreprenörskap och entreprenöriellt lärande. I Västernorrlands län bedöms all personal i de kommunala grund- och gymnasieskolorna vara bekanta med båda begreppen, medan tre fjärdedelar i Blekinge och Dalarna bedöms vara bekanta med begreppet entreprenörskap men endast knappt hälften med entreprenöriellt lärande. I Jämtland och Halland arbetar flertalet kommunala skolor med entreprenörskap 89 respektive 80 procent. Motsvarande andel i Västernorrland är 55 procent vilket var strax över genomsnittet 53 procent. Närmare tre fjärdedelar av de kommunala huvudmännen i Västernorrland svarade att det finns formulerade mål för arbetet med entreprenörskap i skolan. Det är en högre andel än riksgenomsnittet på 61 procent.

² SKOP 2011 Vad tycker västernorränningar om kultur och kulturarv.

Personalresurser i skolan

Nedan redovisas jämförelsetal från SCB:s enhet för skolstatistik vad gäller personalresurser. Jämförelser kring skolan görs på kommunnivå och gäller de kommunala skolorna.

Tabell 3.3 Personalresurser i förskolan 2010 och i skolan läsåret 09/10

	Härnösand	Kramfors	Sollefteå	Sundsvall	Timrå	Ånge	Örn-sköldsvik	Samtliga kommuner i riket
Förskola								
Barn/avd	19,5	15,9	20,8	17,7	21,5	16,9	16,1	17,0
Inskrivna barn /årsarbetare	5,3	5,1	6,2	5,4	5,3	5,3	5,5	5,4
Andel årsarbetare med högskoleutbildning	64	63	63	51	58	55	66	57
Grundskola								
Antal lärare/100 elever	10,3	8,6	7,7	8,4	7,3	8,7	8,5	8,3
Andel lärare med pedagogisk högskoleexamen	92	95	88	89	93	90	95	88

Källa: *www.skolverket.se*

I jämförelse med livsmiljöbokslutet för 2008 har barngrupperna i förskolan ökat markant även antal inskrivna barn per årsarbetare har ökat. En övervägande positiv förändring kan ses i länet när det gäller andelen årsarbetare med högskoleutbildning i förskolan. Antal lärare per 100 elever har minskat något i riket. I länet har lärartätheten ökat. Merparten av länets kommuner ligger dock över eller i nivå med samtliga kommuner i riket när det gäller lärartäthet i skolan. En ökning jämfört med föregående bokslut kan ses gällande andel lärare med pedagogisk högskoleexamen.

Trivsel i skolan

Skolan är barn och ungdomars arbetsplats och det är av stor betydelse att de trivs i den miljö som omger dem. Uppgifter från hälsosamtalet i skolan visar att de flesta unga i länet trivs mycket bra eller ganska bra i skolan. I årskurs sju är det 86 procent av pojkarna och 88 procent bland flickorna som anger att de trivs.³ I årskurs ett i gymnasiet är det 92 procent av killarna och 91 procent av tjejerna som trivs bra eller mycket bra i skolan.⁴ En viktig faktor för att skapa bra miljö i skolan är att arbeta mot diskriminering och kränkande behandling i skolan. Denna skyldighet fastställdes i lag 2006.⁵ I hälsosamtalet finns

3 Landstinget Västernorrland. Hälsosamtalet i skolan 2008-2009.

4 Landstinget Västernorrland, Hälsosamtalet i skolan 2009-2010.

5 Lag 2006: 67 Om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

en fråga om man som elev själv blivit retad, utstött eller illa behandlad. Där svarar nio av tio elever att de inte blivit det. Det gäller både pojkar och flickor i årskurs sju samt årskurs ett på gymnasiet.

Utbildningsresultat

Tillgång till kunskap och utbildning bidrar till ungas självkänsla och framtidstro och är en viktig bestämningfaktor för deras framtida hälsa. Bristande kunskaper är en belastning som begränsar möjligheter till utbildning, delaktighet i samhället och ett självständigt liv. Arbetsmarknadens krav på utbildning har ökat och de arbeten som inte kräver utbildning minskar kontinuerligt.

Sambanden mellan socioekonomisk bakgrund och barns betyg från grundskolan är starka. Låga eller ofullständiga betyg är exempelvis 5-6 gånger vanligare bland barn till ej facklärd arbetare jämfört med barn till högre tjänstemän. Oavsett uppväxtbakgrund är låga eller ofullständiga betyg vanligare bland pojkar än bland flickor. Barns utbildningskarriär avgörs tidigt. Oavsett barnens socioekonomiska uppväxtbakgrund har betygen i grundskolans årskurs 9 väsentlig betydelse för benägenheten att studera vidare; låga eller ofullständiga betyg från årskurs 9 ökar risken för framtida psykosociala problem. Barn som växer upp i samhällets vård eller i familjer med återkommande ekonomiskt bistånd lämnar grundskolan med mycket lägre betyg än andra barn.

Två viktiga indikatorer för att följa utvecklingen i länet är andelen unga som är behöriga till gymnasiestudier respektive andelen som fullföljt sina gymnasiestudier. Beträffande behörigheten ligger två av länets kommuner över och fyra under rikets nivå läsåret 2009/2010, vilket är en försämring i jämförelse med föregående bokslut, tabell 3.4.

Tabell 3.4 Andel i årskurs 9 som är behöriga till gymnasieskola, procent

Kommun	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Härnösand	92	90	90	91	84	89	93
Kramfors	94	87	91	80	83	84	85
Sollefteå	91	90	87	90	93	88	88
Sundsvall	86	86	87	87	85	84	81
Timrå	92	89	86	89	90	88	89
Ånge	92	86	86	85	86	88	82
Örnsköldsvik	94	92	90	88	91	88	87
Riket	90	89	89	89	89	88	88

Källa: *www.skolverket.se*

Alla gymnasieprogram, med undantag för individuella programmet, är treåriga. För att få slutbetyg krävs att eleven betygsatts i alla kurser som ingår i studieplanen. Detta gör att det ibland kan ta längre tid än tre år att få slutbetyg. Elever kan också ha varit frånvarande på grund av utlandsstudier eller sjukdom och några kan ha bytt program. Därför redovisas en genomströmningstid på fyra år, se tabell 3.5. I förhållande till föregående bokslut (läsåret 2007/2008) har andelen invånare 20 år med fullföljd gymnasieutbildning minskat i sex av länets kommuner.

Tabell 3.5 Andel invånare 20 år med fullföljd gymnasieutbildning inom fyra år, procent

Kommun	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010
Härnösand	78	76	77	75	70	69	71
Kramfors	73	83	82	83	78	79	76
Sollefteå	74	72	77	75	73	73	72
Sundsvall	60	72	66	68	71	70	69
Timrå	75	75	82	77	78	75	75
Ånge	66	76	65	75	70	66	67
Örnsköldsvik	85	80	85	80	83	84	79
Riket	72	75	75	75	76	76	76

Källa: *www.skolverket.se*

Musik och kulturskolor

Läraryrskommittén vill öka fokus på barn och ungdomars möjlighet att ägna sig åt bild, musik, teater, dans och andra konstnärliga uttryck. De har därför rankat samtliga kommuners satsningar på musik- och kulturskolor. Rankingen bygger på både elevavgifter och de resurser som kommunen satsar i förhållande till antalet unga i åldern 7-15 år.⁶ Totalt har 278 kommuner deltagit i rankingen då tolv kommuner i landet saknar musik- och kulturskolor. I länet intar Ånge en tätplats, tätt följt av Kramfors. I jämförelse med föregående bokslut har Ånge klättrat två placeringar. Sundsvall har en avgiftsfri kulturskola vilket är av stor betydelse för att alla barn ges möjligheter att delta. Ånges satsningar inom musikområdet har fått stor uppmärksamhet då de riks-kända musikgrupperna Takida och Corroded har sin hemvist i kommunen.

Tabell 3.6 Rankning av musik- och kulturskolor

Kommun	Total placering	Rankning avgift	Rankning resurser
Härnösand	60	124	45
Kramfors	7	36	4
Sollefteå	51	87	67
Sundsvall	47	1	144
Timrå	135	12	257
Ånge	3	23	7
Örnsköldsvik	23	21	70

Källa: www.lararforbundet.se

Ungdomars syn på framtiden

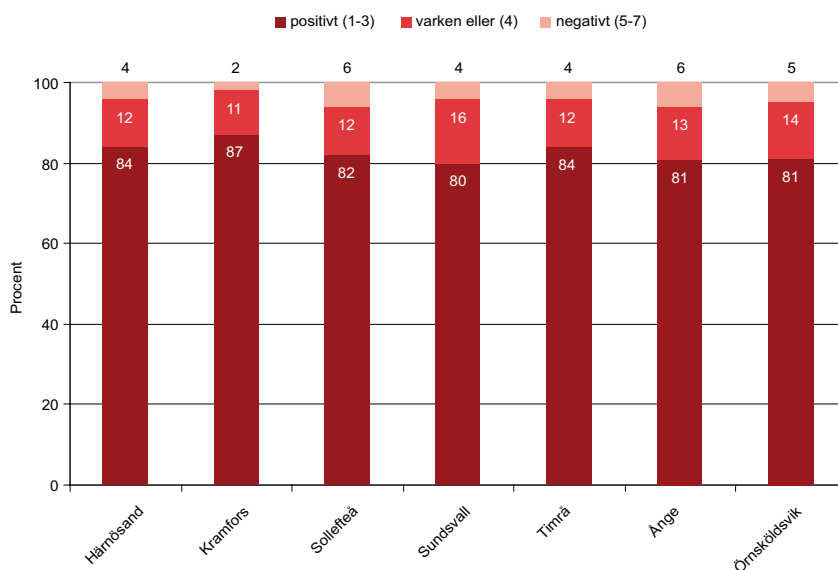
Vid den senaste⁷ genomförda LUPP⁸-undersökningen i respektive kommun fick gymnasie-eleverna på en skala från 1= mycket positiv, 4= varken eller, till 7= mycket negativ skatta hur de ser på framtiden för egen del. Bilden är förhållandevis samstämmig mellan kommunerna och i jämförelse med ungdomsstudien i livsmiljöbokslutet 2006; minst fyra av fem ungdomar har en positiv framtidstro.

⁶ www.lararforbundet.se

⁷ Kramfors år 2008, övriga kommuner 2009.

⁸ Lokal Uppföljning av Ungdomspolitik, Ungdomsstyrelsen.

Figur 3.1 Gymnasieungdomars syn på framtiden för egen del, procent

Källa: Ungdomsstyrelsen. Statistik bearbetad av Länsstyrelsen Västernorrland

Föräldrastöd

En trygg och god uppväxt har stor betydelse för barns och ungdomars hälsa under hela livet. Det finns en koppling mellan psykisk ohälsa och en ökad risk för missbruk. Ett gott samspel mellan barn och föräldrar minskar risken för psykisk ohälsa och framtida missbruk. Genom tidiga insatser som underlättar för föräldrarna i detta samspel kan dessa former av åtgärdbar ohälsa hos barn och unga förebyggas under uppväxtåren likväldigt som senare i livet. En sammanhållen kedja av föräldrastöd⁹ i syfte att främja barns hälsa och positiva utveckling och stärka barnets skydd mot ohälsa och sociala problem ska kunna erbjudas alla föräldrar under barnens hela uppväxt enligt den nationella föräldrastödsstrategin. Generellt föräldrastöd är ett av de prioriterade områdena inom ramen för LUMA¹⁰-satsningen som pågått i Härnösand, Timrå och Örnsköldsvik under 2009-2010, men även inom övriga kommuner i länet erbjöds föräldrar olika former av nätverk och strukturerade former för att vidareutveckla sitt föräldraskap via exempelvis mödra- och barnhälsovården, studieförbunden och skolan.

⁹ Föräldrastöd är en aktivitet som ger föräldrar ökad kunskap om barns hälsa, emotionella, kognitiva samt sociala utveckling och/eller stärker deras sociala nätverk. Det kan bedrivas i olika former av mötesplatser och med kunskaps- och programbaserade insatser av olika aktörer exempelvis via det civila samhället.

¹⁰ LUMA – lokalt utvecklingsarbete med ambitioner. I Västernorrland län ingår kommunerna; Timrå, Härnösand och Örnsköldsvik.

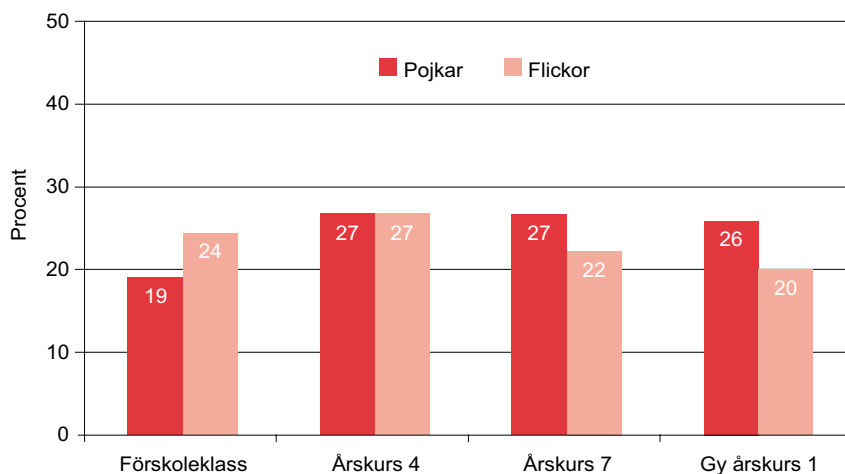
Levnadsvanor och hälsa

Vikt och fysisk aktivitet

Även om merparten av länets barn är friska, normalviktiga och rör på sig kan man se en mycket oroande utveckling med ökande överviktsproblematik under de senaste tjugo åren. Ett uppföljningssystem för registrering av BMI¹¹ har utvecklats i länet. Registreringen sker inom barnhälsovården vid fyra års ålder, vid skolsköterskornas hälsosamtal i förskoleklass, årskurserna fyra och sju samt i gymnasiet årskurs ett. Problemet kvarstår och något trendbrott har ännu inte kunnat ses i Västernorrland.

Bland de elever som gick i årskurs sju 2006/2007 och som sedan kom till årskurs ett på gymnasiet 2009/2010 var andelen barn med övervikt och fetma i stort sett oförändrad. Av figur 3.2 framgår att flickor är mer överviktiga än pojkar i lägre åldrar och att övervikten och fetman minskar något med stigande ålder. För pojkar sker en kontinuerlig ökning av andelen överviktiga och feta. Jämfört med barnen i årskurs fyra och sju vid länets skolor år 2007-2008 var andelen barn med övervikt och fetma i stort sett oförändrad skolåret 2008-2009.

Figur 3.2 Andel barn och unga med övervikt och fetma i Västernorrland

Källa: Hälsosamtalet i skolan läsåret 2009-2010.

¹¹ BMI Body Mass Index är kroppsvikten i kilo dividerat med längden i meter i kvadrat, BMI=kg/m². BMI 25-29.9 definieras som övervikt och över 30 fetma. Detta gäller vuxna. För barn är gränserna för övervikt och fetma både ålders- och könsspecifika. En tabell över gränserna för barn finns på www.varldguiden.se.

Enligt den nationella handlingsplanen om goda matvanor och fysisk aktivitet¹² i befolkningen kan insatser göras på många olika nivåer i samhället. Förskolan och skolan är en plats där alla barn nås och därför en viktig arena för att sprida kunskaper om mat, fysisk aktivitet och hälsa.

En indikator på goda matvanor är om man äter frukost. Uppgifter från hälsosamtalet i skolan 2008/2009 där samtliga kommuner finns representerade i länet visar att frukostvanorna ändras med stigande ålder hos barnen. I årskurs fyra äter 91 procent frukost och i årskurs sju äter 81 procent frukost medan frukostvanorna hos eleverna på årskurs ett i gymnasiet minskat till 64 procent.

Nära kopplat till övervikt är bristen på fysisk aktivitet. Skolidrotten, fritidsaktiviteter och ett personligt ansvar för sin hälsa är viktigt men också de förändringar i barn och ungas närmiljö som lockar till och ger möjligheter för vardagsmotion.

Från hälsosamtalet i skolan 2008-2009 framgår att 38 procent av pojkarna och 41 procent av flickorna i årskurs sju idrottar/motionerar tre till fyra gånger i veckan. I årskurs ett på gymnasiet var det 33 procent av pojkarna och flickorna som idrottade/motionerade tre till fyra gånger i veckan.

Spontanidrottsplatser är en samlingspunkt för ungdomar i bostadsområden där man kan träffa andra och utöva sportaktiviteter. Dessa anläggningar är inte bokningsbara för föreningar eller privatpersoner utan enbart till för spontanträffar.

Idrottsrörelsen har också engagerat sig i problemet med övervikt och fetma. Projektet ”Full fart i livet” sker i samarbete med skolhälsovården och idrottslärarna. Målet är att hos överviktiga ungdomar grundlägga goda vanor när det gäller mat och kontinuerlig fysisk aktivitet. Under ett år genomförs drygt 190 000 sammankomster som redovisas för statligt lokalt aktivitetsstöd av idrottsföreningar i länet. Det innebär att ca 520 sammankomster per dag anordnas. Varje sammankomst omfattar i genomsnitt åtta ungdomar, vilket ger att drygt 4600 unga människor varje dag deltar i någon idrottsaktivitet. Det pågår även flera satsningar på breddidrotten inom länet, det vill säga aktiviteter där hälsa, trivsel och välbefinnande är normgivande. Idrottslyftet, som är riksidrottsförbundets satsning på att bland annat i samverkan med skolan få fler unga att börja - och fortsätta - att idrotta, har haft över 72 000 deltagartillfällen under 2010, att jämföra med 22 000 år 2008.¹³

Alkohol, tobak och narkotika

Eftersom det inte är tillåtet för personer under 18 år att köpa alkohol eller tobak innebär det alltid att någon vuxen möjliggör deras konsumtion.

Bland pojkarna och flickorna i årskurs sju var det enligt skolornas hälsosamtal 24 respektive 20 procent som någon gång provat att dricka alkohol. I årskurs ett på gymnasiet var det 45 procent av pojkarna och 49 procent av flickorna som drack alkohol några gånger i månaden eller några gånger om året. Bland pojkarna var det två procent och bland flickorna en procent som drack alkohol någon eller några gånger i veckan.

¹² Livsmedelsverket och Statens folkhälsoinstitut Underlag till handlingsplan för goda matvanor och ökad fysisk aktivitet 2007.

¹³ www.rf.se, Västernorrlands idrottsförbund, Mats Hamberg.

Örebro Preventionsprogram (ÖPP) är en metod som under 2010 användes vid allt fler föräldramöten i skolor runt om i länet. Den syftar till att åstadkomma ett gemensamt förhållningssätt till ungdomars alkoholkonsumtion bland föräldrar. Till sammans med en metodikutbildad person skapar metoden diskussioner som ofta resulterar i att man vidmakthåller restriktiva normer, vilket är ett kostnadseffektivt komplement till övrig förebyggande verksamhet.¹⁴

En betydligt lägre andel av föräldrar till tonåringar i Västernorrland jämfört med riksgenomsnittet uppgav i samband med en stor informationssatsning under 2010 att de förser sina tonåringar med, eller låter dem smaka på, alkohol hemma.¹⁵

Enligt hälsosamtalet i skolan hade 14 procent av pojkarna och 12 procent av flickorna i årskurs sju provat på att röka och en procent av flickorna rökte någon eller några gånger i månaden. I årskurs ett på gymnasiet var det 17 procent av killarna respektive 19 procent av tjejerna som antingen rökte dagligen, några gånger i veckan eller några gånger i månaden. Andelen som röker har ökat de senaste åren.¹⁶

I årskurs sju var det 88 procent av pojkarna och 92 procent av flickorna som aldrig använt snus. I gymnasiets årskurs ett snusade var femte kille och var tionde tjej.

De allra flesta ungdomar tar avstånd från droger. Den narkotika som förekommer i högst utsträckning är cannabis i form av hasch eller marijuana. Figur 3.3 visar att av det är en förhållandevis liten andel av de unga i länet som uppger att de har provat cannabis en eller flera gånger. Cannabisanvändning är enligt Statens folkhälsoinstitut vanligare bland ungdomar som även använder tobak och alkohol. Det är därför viktigt att arbeta förebyggande mot den samlade ANDT¹⁷-problematiken.

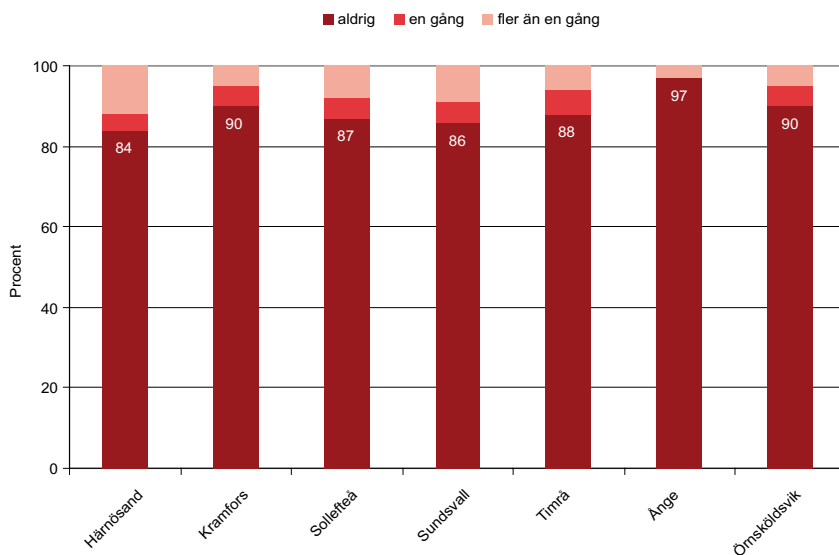
¹⁴ www.orebro.se/opp

¹⁵ Länsstyrelsen Västernorrland, www.tänkom.nu

¹⁶ Landstinget Västernorrland, *Hälsosamtalet i skolan 2008-2009*.

¹⁷ *ANDT står för Alkohol, Narkotika, Dopning och Tobak.*

Figur 3.3 Användning av hasch eller marijuana bland gymnasieungdomar i länet

Källa: LUPP-undersökningen 2009 (Kramfors 2008) Ungdomsstyrelsen. Statistik bearbetad av Länsstyrelsen Västernorrland

Hälsa

Enligt hälsosamtalet i skolan mår mer än 90 procent av eleverna i årskurs fyra och sju mycket bra eller ganska bra. I årskurs ett på gymnasiet var det 93 procent av pojkarna och 84 procent av flickorna. Även om de flesta i dessa årskurser mår bra så angav 20 procent av eleverna i årskurs fyra att de ibland eller ofta hade haft besvärande värk i rygg/nacke/axlar de tre senaste månaderna. Dessa besvär verkar också öka med stigande ålder. I årskurs sju hade 23 procent av pojkarna och 28 procent av flickorna haft värk, medan i årskurs ett på gymnasiet hade 27 procent av killarna och 43 procent av tjejerna haft besvärande värk.

Ont i magen eller att man känt sig ledsen eller nedstämd de senaste månaderna kan spegla hur man mår psykiskt. I årskurs sju och årskurs ett på gymnasiet var det fler flickor än pojkar som angav dessa besvär. Sömnbesvär kan vara ett mått på stress. Bland eleverna i årskurs fyra och sju angav åtta av tio att de alltid eller ofta sover bra. I årskurs ett på gymnasiet sover tjejerna något sämre än killarna.

Tandhälsa

Alla barn och unga har fri tandvård till 19 års ålder. Förbättringen av tandhälsan är ett exempel på hur en generell samhällsåtgärd kan ge stora hälsovinster. Utvecklingen av tandhälsa är viktig att följa då den är en tydlig social indikator. De flesta barn och ungdomar har inte haft hål i sina tänder och trenden är ökande. Från de senaste uppgifterna 2009 var 55 procent av barnen i 12-årsåldern kariesfria. Vad gäller 19-åringarna har andelen som inte haft hål i sina tänder stigit från 15 procent år 2004 till 21 procent 2009.¹⁸

¹⁸ Folkvandvården Västernorrland.

SOCIOKULTURELL MILJÖ

Med sociokulturell miljö avses den del av livsmiljön som handlar om sociala relationer, fritid, delaktighet och trygghet. Olika former av socialt kapital är betydelsefulla både för invånarna och för en socialt hållbar utveckling av samhället.

Sammanfattning

Västernorrland är ett län med goda möjligheter till förenings-, kultur- och idrottsaktiviteter. Antalet flyktingar som kommer till länet är lägre än tidigare. Trenden med att allt fler brott klaras upp håller i sig, och länets invånare är i mindre utsträckning än andra i landet oroad för brott och för att gå ut själva. Samtliga kommuner i länet framstår som trygga i en stor undersökning. Utvecklingsarbete pågår för att minska konsumtionen av alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak.

Samhällsengagemang och fritid

Att delta i såväl formella som informella nätverk skapar ett socialt kapital. Särskilt viktig är den ömsesidighet som skapas inom nätverken, det vill säga att deltagarna litar på varandra. Forskning har visat att områden och regioner med stort socialt kapital har en bättre fungerande demokrati, en högre ekonomisk tillväxt och en bättre folkhälsa.¹

Valdeltagande och politiskt engagemang

Valdeltagande är en viktig indikator på förtroende för det demokratiska samhällssystemet. I samtliga av länets kommuner ökade valdeltagandet 2010 i riksdagsvalet jämfört med 2006 års val. I genomsnitt röstade 84,6 procent av väljarna i länet. Även valen till kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige engagerade en högre andel väljare i Västernorrland 2010 än 2006. Sverigedemokraterna röstades in i kommunfullmäktige i alla länets kommuner förutom i Örnsköldsviks kommun. Efter 2006 års val hade Sverigedemokraterna mandat i kommunerna i Medelpad.²

Kultur

Forskningen visar, tillsammans med erfarenheter och goda exempel, att kulturen kan ha positiva effekter på folkhälsan. De positiva effekterna förklaras sannolikt av att kultur ger möjligheter till upplevelser, insikt, delaktighet och inflytande i samhället.³ Dessutom kan kultur locka besökare och skapa arbetstillfällen. I alla dessa avseenden är kultur en viktig utvecklingsfaktor för länet.

Västernorrland har näst högst kulturstöd i landet med 766 kronor per invånare. I länet finns 44 bibliotek vilket är en minskning jämfört med 2008, då antalet var 49 stycken. Utlåningen av skönlitteratur, facklitteratur, barnböcker och AV-medier har ökat. Även antalet datorer har ökat på länets bibliotek.

Ett gott exempel på framstående lokal kultur är jazzklubben Öbacka Jazz & Blues. År 2009 utsågs klubben av Föreningen Sveriges Jazzmusiker till årets jazzklubb. Jazzklubben

1 Putnam R. (2000) *Den ensamme bowlaren. Den amerikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*, Stockholm: SNS förlag samt (1993) *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*, Stockholm: SNS förlag.

2 www.valmyndigheten.se

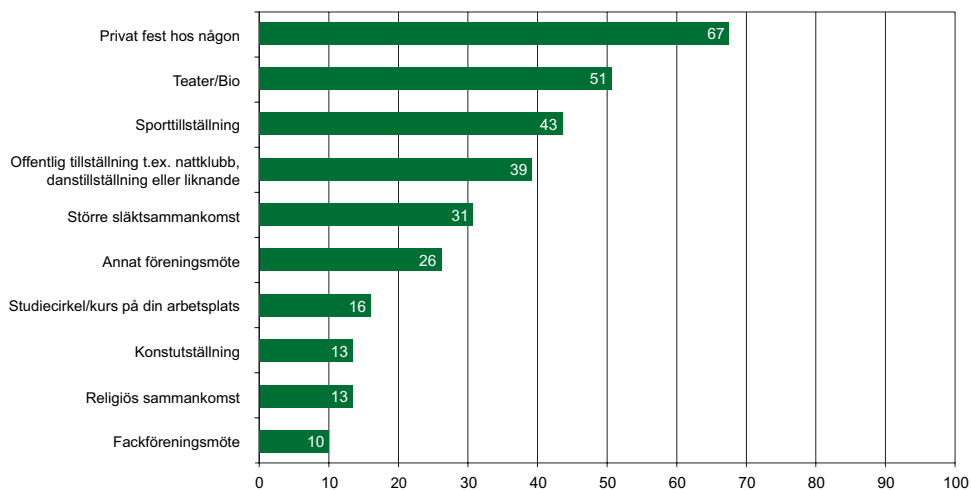
3 Statens folkhälsoinstitut, *Kulturen – en viktig bestämningsfaktor för folkhälsan, rapport 2003:28*.

blev uppmärksammas för sitt stora antal konserter samt deras höga kvalitet och varierande utbud av såväl nya som etablerade nationella och internationella artister. I slutet av 2010 utsågs Härnösand till årets jazzkommun för 2011.

Sociala aktiviteter

Som framgår av figur 4.1 har två tredjedelar av den vuxna befolkningen i länet varit på någon privat fest under det senaste året. Hälften har besökt teater eller bio och 43 procent har varit med vid någon sporttillställning. Flera svar kunde anges på denna fråga ur den nationella folkhälsoenkäten Hälsa på lika villkor 2010.

Figur 4.1 Deltagande i sociala aktiviteter de senaste 12 månaderna, procent

Källa: Landstinget Västernorrland, Hälsa på lika villkor 2010

Idrott, motion och fysisk aktivitet

I länet finns gott om föreningar för olika intresseområden. Idrotten är störst med 761 föreningar och 70 specialdistriktsförbund som bedriver verksamhet i 61 idrotter. Idrottsrörelsen i Västernorrland har 19 000 ideella ledare (varav 42 procent är kvinnor) och engagerar runt 54 000 kvinnor och 56 000 män i länet.⁴ Det finns 18 föreningar i länet listade på Väster- norrlands handikappidrottsförbunds webbplats. De bedriver ett flertal idrotter, exempelvis simning, fotboll och skytte främst för personer med rörelse-, syn- eller intellektuell funktionsnedsättning. En del av idrottandet bland personer med funktionsnedsättning bedrivs även inom övriga idrottsföreningar i länet. Det finns möjlighet att hyra ett flertal sorters idrotts- och fritidshjälpmiddel via Västernorrlands handikappidrottsförbund.

Kommunerna ska underlätta för personer med funktionsnedsättning att få samma möjligheter som andra att delta i fritidsaktiviteter, exempelvis genom ledsagare och kontakt-

⁴ 5i12. Rapport från förstudie. Frivilligorganisationernas engagemang för flyktingar och invandrare. 2008.

personer. Det är viktigt att fortsätta arbeta⁵ för att det utbud och de lokaler som finns ska kunna inkludera barn och unga med funktionsnedsättning i aktiviteter.

Idrotten genererar många positiva förebilder för barn och ungdomar och skapar goda förutsättningar för fysisk aktivitet. Sett till befolkningsunderlaget har Västernorrland gott om både idrottslag och individuella idrottare på elitnivå att vara stolta över. Här spelar bland annat Timrå IK och Modo Hockey i elitserien, Modo Hockeys damer i riksserien (damernas motsvarighet till elitserien), Örnsköldsviks SK damer i elitserien i innebandy och Sundsvall Dragons är ett av topplagen i basketligan. Bland enskilda idrottare från länet som utmärkte sig under 2010 kan nämnas OS-guld i curling för lag Anette Norberg, Härnösands Curlingklubb, SM-guld i boxning till Kosovare Buzuku, Sundsvalls Boxningsklubb, VM-guld i skytte (handikappidrott) till Lotta Helsinger, HIF Kämparna och VM-brons i cykel linjelopp, Emma Johansson, Härnösands Cykelklubb.

Under ett år genomförs drygt 190 000 sammankomster som redovisas för statligt lokalt aktivitetsstöd av idrottsföreningar i länet. Det innebär att ca 520 sammankomster per dag anordnas. Varje sammankomst omfattar i genomsnitt åtta ungdomar, vilket ger att drygt 4 600 unga människor varje dag deltar i någon idrottsaktivitet. Det pågår även flera satsningar på breddidrotten inom länet, det vill säga aktiviteter där hälsa, trivsel och välbefinnande är normgivande. Idrottslyftet, som är riksidsrottsförbundets satsning på att bland annat i samverkan med skolan få fler unga att börja och fortsätta att idrotta, har haft över 72 000 deltagartillfällen under 2010, att jämföra med 22 000 år 2008.⁶

Av tabell 2.2 i kapitlet om Västernorrslänningen framgår att fler i Västernorrland, särskilt män, har övervikt eller fetma. Under 2010 skrevs det ut 3 000 recept på fysisk aktivitet (FaR) i länet, vilket är en fördubbling jämfört med 2008.⁷ Fysisk aktivitet på recept kan ordinerar av läkare i stället för eller som komplement till medicinering för att förebygga eller behandla sjukdomar. Ett sådant recept kan ”hämtas ut” hos intresseföreningar, exempelvis genom motionsaktiviteter som idrotts- eller friluftsföreningar anordnar.⁸

Lika villkor och rättigheter

Att arbeta för mänskliga rättigheter och lika villkor för alla innebär att ta ett helhetsgrepp – större än att enbart arbeta mot diskriminering av olika orsaker. Att tillvarata och tillgodose mänskliga rättigheter utgör basen för en socialt hållbar utveckling av samhället.

Jämställdhet

Det övergripande målet för den nationella jämställdhetspolitiken, som antogs av riksdagen 2006, är att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv.⁹

5 Enligt den nationella handlingsplanen ska det handikappolitiska arbetet särskilt inriktas på att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionsbinder (prop 1999/2000:79).

6 www.rf.se, Västernorrlands idrottsförbund, Mats Hamberg.

7 Västernorrlands idrottsförbund, Mats Hamberg.

8 Primärvården Landstinget Västernorrland: Fysisk aktivitet på recept i Genombrott - Slutrapport. Iwona Jacobsson 2007.

9 Proposition 2005/06:155 Makt att forma samhället och sitt eget liv.

En förutsättning för att kunna uppnå detta är att kvinnor och män har samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter inom livets alla områden. Utifrån det övergripande nationella målet och dess delmål har regionala jämställdhetsmål¹⁰ utarbetats för Västernorrlands län. Under 2011 kommer en utvärdering av de regionala delmålen att genomföras. Utvärderingen ska ligga till grund för huruvida målen ska revideras eller bibehållas för vidare arbete.

Flyktningmottagande och integration

Invandring var en viktig tillväxtfaktor under den industriella expansionen i Västernorrland och är även nu en betydande faktor för en ekonomiskt och socialt hållbar utveckling. Sedan den 1 juli 2007 har Länsstyrelserna uppdraget att verka för att det finns en beredskap och kapacitet att ta emot flyktingar. Länsstyrelserna har ansvaret för förhandlingar med kommunerna om mottagande och introduktion i sina respektive län. Mottagandenivån i länet (tabell 4.1) har minskat jämfört med 2008. Se även kapitlet om boendemiljö för information om bostäder för flyktingar.

Tabell 4.1 Antal mottagna flyktingar 2006-2010 och överenskommelser (Ök) om antal 2007-2010

Kommun	Mottagna 2006	Mottagna och (ök) 2007	Mottagna och (ök) 2008	Mottagna och (ök) 2009	Mottagna och (ök) 2010
Härnösand	90	110(150)	97(80)	72(80)	90(80)
Kramfors	44	70(60)	41(60)	32(60)	42(45)
Sollefteå	71	74(100)	80(90)	107(90)	75(90)
Sundsvall	243	206(250)	156(250)	214(200)	113(200)
Timrå	106	41(40)	77(70)	99(70)	96(70)
Ånge	41	14(20)	22(20)	10(20)	21(20)
Örnsköldsvik	145	105(100)	97(85)	107(85)	100(85)
Länet	740	620(720)	570(655)	641(605)	537(590)

Källa: Regional överenskommelse avser år 2010

Under sju år har ett organiserat samarbete i form av ett partnerskap för introduktion och integration pågått i Västernorrland. Det övergripande målet är att utrikes födda ska ha samma villkor som resten av befolkningen, inom skola, arbetsmarknad, hälsa och fritid. Under åren har antalet parter ökat från 13 till 23 stycken under 2010. Den regionala överenskommelsen bygger på övertygelsen att samarbete mellan många olika aktörer leder till en bättre integration för individen.

¹⁰ De regionala jämställdhetsmålen finns på länsstyrelsens webbplats.

Under 2010 förändrades viktiga delar i arbetet med nyanlända utifrån en ny regeringsreform. Reformen innebär att Arbetsförmedlingen har ansvaret för arbetsmarknadsutbildningen av alla nyanlända mellan 20 och 64 år. Kärnan i modellen integration genom arbete för partnerskapet under 2010 var att behålla tyngdpunkten på ett öppnare arbetsliv och öka möjligheterna till egen försörjning för utrikes födda. Insatserna ska utgå från de intressen, kunskaper och erfarenheter som den enskilde har och skapa förståelse och delaktighet.

Trygghet

Den nationella trygghetsundersökningen (NTU) undersöker årligen självrapporterad utsatthet för brott, upplevd trygghet och förtroende för rättsväsendet och dess myndigheter. Andelen invånare som blivit utsatta för brott är, liksom känslan av otrygghet vid utevistelse, lägre i norra Sverige jämfört med övriga riket. Andelen som oroar sig för att bli utsatt för brott är också lägre i norr. I länet finns dock ett lägre förtroende för rättsväsendet jämfört med riket.¹¹ Polisen i Västernorrland genomförde under 2010 en återkommande stor trygghetsmätning bland befolkningen. Frågeområdet omfattar ett fyrtiotal frågor rörande utemiljön, missbruksproblematik, andra typer av ordningsstörningar, utsatthet för mängdbrott som privatperson, allmän oro för brott, mer konkret känsla av otrygghet samt en bedömning av polisens arbete mot de lokala problemen i ett bostadsområde. Sammanlagt visar undersökningen att samtliga kommuner i länet, och i synnerhet Örnsköldsvik, har ett otrygghetsstal som år 2010 är bland de bästa hittills uppmätta i hela Sverige.¹²

Andelen kvinnor och män som uppger att de avstår från att gå ut ensam av rädsla för överfall, rån eller ofredande följer socioekonomiska mönster. I allmänhet uppger personer med kort utbildning, låg inkomst eller på annat sätt dålig ekonomi, som står utanför arbetsmarknaden och/eller kommer från land utanför Norden att de i högre grad avstår från att gå ut själva.

Vad gäller oro för att bli utsatt för våld så är kvinnor mer oroliga men det är männen som i störst utsträckning blir utsatta. Könsmönstren vad gäller misshandel är desamma i länet som i riket. Männen löper större risk att misshandlas utomhus av en obekant förövare. Kvinnor löper större risk att drabbas av misshandel inomhus av en bekant förövare. Skillnaderna mellan kommunerna är dock stora, där Timrå och Härnösand hade högst antal anmälda misshandelsbrott mot kvinnor år 2009.¹³

Tabell 4.2 visar att det jämfört med riket och med föregående bokslut anmäldes något fler våldsbrott i länet 2010, räknat per 100 000 invånare.

11 Nationella trygghetsundersökningen Rapport 2008:3 Brottsförebyggande rådet.

12 Polisen i Västernorrlands län: Analys av trygghetsmätning 2010 i Västernorrlands län.

13 Länsstyrelsen Västernorrland: Kvinnor och män i Västernorrland 2010. Statistik från BRÅ.

Tabell 4.2 Exempel på anmälda brott per 100 000 invånare

Exempel på anmälda brott per 100 000 invånare	Västernorrland 2006	Riket 2006	Västernorrland 2008	Riket 2008	Västernorrland 2010	Riket 2010
Våldsbrott sammanlagt	1060	1079	1081	1176	1156	1208
Misshandel, grov misshandel	893	847	921	917	975	937
Grov kvinnofridskränkning	17	26	17	30	27	27
Våld mot tjänsteman	50	47	39	53	46	55

Källa: Brottsförebyggande rådets officiella brottsstatistik; www.bra.se

Grannsamverkan är ett bra sätt att öka tryggheten och den sociala sammanhållningen tillsammans med sina grannar och närboende. I Västernorrland finns många grannsamverkan-områden med positiva erfarenheter. Exempelvis begås färre brott i dessa bostadsområden än på andra platser.¹⁴ Under 2010 utarbetades lokala samverkansavtal mellan alla länets kommuner och polismyndigheten.

Andelen uppklarade brott i Västernorrland 2010 var 38 procent i genomsnitt, vilket är jämförbart med riksgenomsnittet 39 procent.¹⁵ I livsmiljöbokslutet för 2006 var andelen uppklarade brott i genomsnitt 35 procent, vilket i sig var en förbättring från tidigare år. Andelen uppklarade brott varierar dock mellan olika brottsrubriceringar, vilket framgår av tabell 4.3.

Tabell 4.3 Antal anmälda, och andel uppklarade, bostadsinbrottsstöder i Västernorrland 2006, 2008 och 2010

Stöder	Antal 2006	Andel uppklarade	Antal 2008	Andel uppklarade	Antal 2010	Andel uppklarade
I bostad, fritidshus m.m. totalt	951	7	880	9	779	6
Varav i bostad (lägenhet, villa)	278	14	256	18	278	11
Varav villa, radhus och liknande	184	14	128	20	195	8
Fullbordat inbrott	140	12	112	20	161	9
Varav i lägenhet	94	15	128	17	83	17
Fullbordat inbrott	82	16	107	15	67	18
I fritidshus	405	4	283	6	225	3

Källa: Brottsförebyggande Rådet, offentlig brottsstatistik www.bra.se

¹⁴ Polismyndigheten i Västernorrlands län.

¹⁵ Brottsförebyggande rådet www.bra.se Sveriges officiella statistik.

Alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT)

Den nationella ANDT-strategin (prop 2010/11:47) som regeringen beslutade om i slutet på 2010 pekar ut flera framgångsrika metoder för organisationers samverkan kring att motverka dessa problem i samhället, och det är något som kan fortsätta utvecklas för att bidra till ett socialt hållbart län.

Alkoholen, men också andra droger ligger bakom mycket av våld och annan brottslighet såväl i den offentliga miljön som i nära relationer. Exempelvis är förövarna i åtta av tio miss-handelsfall påverkade av alkohol.

Att alkoholförsäljningen på systembolaget steg marginellt i länet under 2010 jämfört med 2009 beror på en något ökad försäljning av vin. Den största försäljningsökningen var dock av alkoholfria drycker (en ökning med 27 procent).¹⁶ För trenden när det gäller rattfylleri och drograttfylleri i länet, se även kapitlet om infrastrukturell miljö.

Restaurangnäringen har ett ansvar när det gäller att skapa förståelse bland den vuxna allmänheten för ett ansvarsfullt bruk av alkoholdrycker. I genomsnitt finns 14 serveringsstillstånd per 10 000 invånare över 15 år i länet, vilket är samma som riksgenomsnittet.¹⁷ Antalet serveringsstillstånd har ett tydligt samband med förekomst av alkoholrelaterat våld och skador.

Länets kommuner samarbetar sedan 2006 med länsstyrelsen, polisen och varandra kring metoden Ansvarsfull alkoholservice, vilken syftar till att minska det alkoholrelaterade våldet i krogmiljö. Metoden innebär ett strukturerat och målmedvetet arbete för att inte servera alkohol till minderåriga eller märkbart påverkade gäster. Arbetet bygger på utbildning, samverkan med branschen och en effektiv tillsyn.¹⁸ Under 2010 utvecklade länsstyrelsen, Härnösands kommun samt Örnsköldsviks kommun denna metod i länet till ett utbildningsmaterial för detaljhandel med folköl, tobak och receptfria läkemedel. I materialet, som är unikt för landet, ingår även bland annat en film med scener för diskussion och handledda övningar.

Sedan 2009 har Västernorrlands län, och då specifikt Härnösands, Timrå och Örnsköldsviks kommuner, varit ett av fem försökslän för att utveckla strukturer för alkohol- och drogförebyggande arbete.¹⁹ Det finns idag vetenskapliga belägg för att lokalt förebyggande arbete har en önskvärd effekt på missbruks- och skadeutvecklingen. Arbetet har fokuserat på infrastruktur, mätbarhet, tillgänglighetsbegränsning, föräldrastöd samt opinionsbildning och kommer att fortsätta även efter 2010.

Under 2010 satsade Örnsköldsviks kommun på en särskild narkotikasamordnartjänst för att komma tillrätta med de behov som en kartläggning påvisat under 2009. De senaste åren har förhållandevis många beslag av GBL²⁰ gjorts av polisen i länet.²¹

¹⁶ Systembolaget, www.systembolaget.se, Försäljning per län 2010.

¹⁷ www.fbi.se Databas Alkoholutvecklingen i siffror.

¹⁸ Statens Folkhälsoinstitut 2006. Ansvarsfull alkoholservice – en metod som förebygger alkoholrelaterade skador i restaurangmiljö.

¹⁹ LUMA: Lokalt Utvecklingsarbete Med Ambitioner.

²⁰ GBL: GammaButyroLakton är en hälsofarlig vara som i kroppen omvandlas till det narkotikaklassade ämnet GHB: GammaHydroxyButyrat.

²¹ Statens folkhälsoinstitut: Balansering på medvetandets gräns. Riskbruk, missbruk och beroende av GHB och närbesläktade preparat.

Dopningspreparat kan också kopplas till våld och annan brottslighet och är ett underskattat samhällsproblem som under 2010 synliggjordes både i och utanför länet i form av ett stort rättsfall. Flera av länets kommuner har i samverkan utifrån det regionala antidopingnätverket och med stöd från Västernorrlands idrottsförbund under 2010 startat upp lokala samverkansgrupper med privata aktörer i gym- och träningsbranschen för att minska den delen av dopningsproblematiken.

Landstinget Västernorrland var den första offentliga huvudmannen i landet som införde rökfritt. Detta skedde redan 1988. Majoriteten av länets kommuner har sedan det senaste livsmiljö- och folkhälsobokslutet 2008 infört rökfri arbetstid för sina anställda. I Sundsvall har dock enbart personal på socialförvaltningen rökfri arbetstid.

Landstinget Västernorrland har utbildat samtliga skolsköterskor och personal på alla landstingsdrivna vårdcentraler i metoden Motiverande Samtal (MI) som stöd för personer som vill vänja sig av med sitt tobaksbruk.

BOENDEMILJÖ

Med boendemiljön avses bostad, boendemiljö och service. Enligt Statens folkhälsoinstitut är en bra bostad i ett tryggt bostadsområde en av de allra viktigaste förutsättningarna för en god folkhälsa.

Sammanfattning

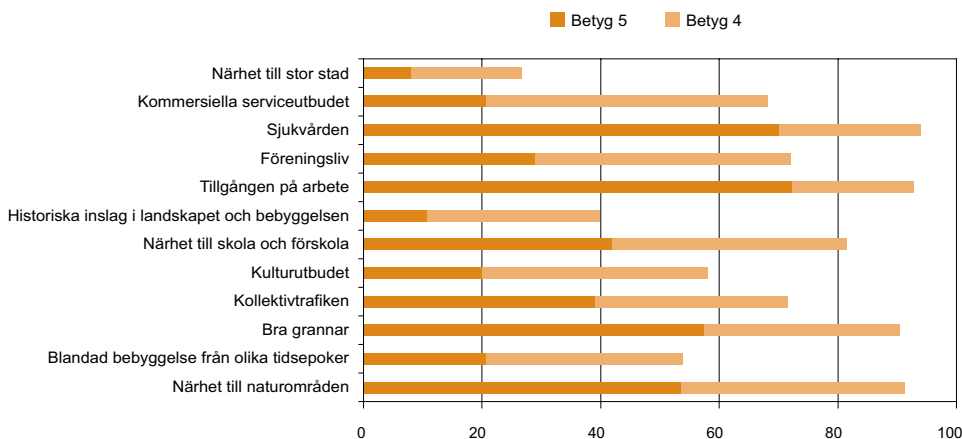
Boendemiljön i länet är i många avseenden attraktiv. Att äga sin bostad är vanligast, och boendekostnader samt köpesummor för lägenheter och småhus är lägre än för riket. Andelen av länets befolkning som utsätts för passiv rökning har minskat en aning sedan tidigare livsmiljöbokslut. Allt färre invånare i glesbygd har långa avstånd till service, men avståndet har trots detta ökat jämfört med tidigare livsmiljöbokslut. Västernorrländska barn vårdas i högre utsträckning än andra barn på sjukhus för skador, vilka vanligen uppkommer under fritidsaktiviteter eller i boendemiljön.

Faktorer för inflyttning och för en god boendemiljö

Samtidigt som betydelsen av en god arbetsmarknad och utbildningsmöjligheter är fortsatt avgörande för de mer långväga flyttningarna finns många uppgifter¹ som understryker att en lokalt attraktiv miljö är av växande betydelse för flyttnings- eller kvarboendebeslut. När lokala arbets-, bostads- och servicemarknader vidgas geografiskt och på andra sätt ökar möjligheterna för den enskilde att bli mer flexibel också i sitt val av bostads- och verksamhetsort.

En attitydundersökning gjord av SKOP på uppdrag av ABM Resurs och Länsstyrelsen Västernorrland visar vad 500 vuxna västernorrلänningar anser är viktigast för en god boendemiljö på en skala från 1= inte alls viktigt till 5= mycket viktigt². Sammanlagt får faktorerna sjukvård, tillgång till arbete, närhet till naturområden och bra grannar allra högst vikt.

Figur 5.1 faktorerens vikt för en god boendemiljö

Källa: SKOP 2011

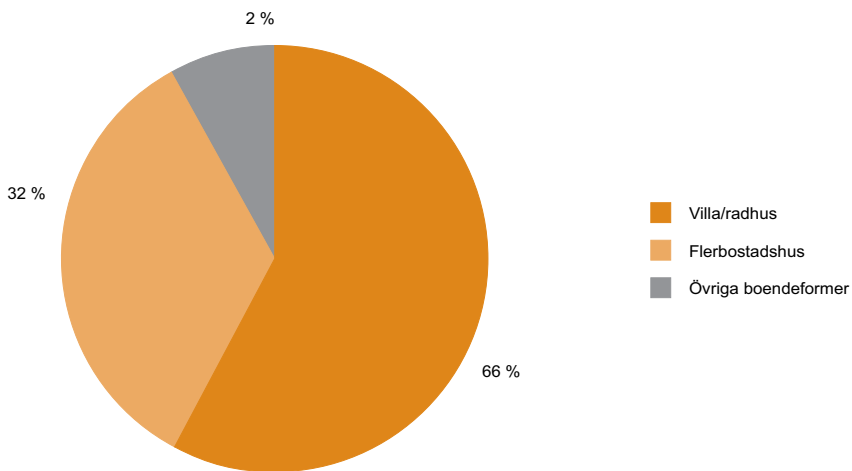
1 T.ex. Översikt över studier i Eliasson K., Westerlund O. & Åström J. Flyttning och pendling i Sverige, SOU 2007:35, Bil.3 till Långtidsutredningen 2008.

2 SKOP 2011, Vad tycker västernorrلänningar om kultur och kulturarv.

Boendeformer

Villa eller radhus är den vanligaste boendeformen i Västernorrland. Enligt enkäten Hälsa på lika villkor (2010) bor 58 procent av västernorränningarna i villa eller radhus, 34 procent bor i hyresrätt/bostadsrätt och övriga åtta procent som inneboende, i studentlägenhet/rum eller annan typ av boende. Jämfört med livsmiljöbokslut för 2008 så var siffrorna följande: två tredjedelar bodde villa eller radhus, 32 procent i flerbostadshus och två procent i övriga boendeformer. Siffror för riket som helhet visar att 47 procent bor i egen villa/radhus, 45 procent i flerbostadshus samt åtta procent i övriga boendeformer.³

Figur 5.2 Boendeformer i Västernorrland 2010

Källa: Hälsa på lika villkor 2010, Landstinget Västernorrland

Boende för olika målgrupper

Boverket och länsstyrelserna sänder varje år en bostadsmarknadsenkät till länets kommuner med frågor om bland annat utbudet av bostäder för ungdomar. Ånge, Sollefteå, Sundsvall och Örnsköldsvik svarade 2010 att det är svårt för ungdomar att få en bostad. Skälen är främst att de lediga bostäder som finns är för stora, för dyra eller ligger inom områden som inte är attraktiva för ungdomar. Endast Sundsvall anger allmän brist på bostäder som skäl. I bokslutet för 2008 var det endast Sundsvall som uttryckte svårigheter för ungdomar att få en bostad, dock ej på grund av brist på lägenheter i kommunen, däremot på grund av att det rädde brist på den typ av bostäder som ungdomar efterfrågar. De tre kommunerna med högskolecampus (Härnösand, Sundsvall och Örnsköldsvik) har bostadsgaranti för sina studenter.⁴ Tjejer flyttar hemifrån tidi-

³ Hälsa på lika villkor, Landstinget Västernorrland 2010.

⁴ Länsstyrelsen Västernorrland, Bostadsmarknadsenkät 2010.

gare än killar. Skillnaden är relativt liten i de lägre åldrarna men ökar från 18-årsåldern. År 2009 bodde 40 procent av de då 21-åriga tjejerna och 58 procent av killarna i länet kvar hemma.⁵

Med fokus på möjligheterna att tillgodose behovet av bostäder till flyktingar anger Kramfors, Härnösand och Örnsköldsvik att det på ett års sikt kommer att vara ganska lätt. Ånge och Timrå och anger att det är ganska svårt medan Sollefteå och Sundsvall anger att det kommer att vara mycket svårt, främst på grund av brist på hyreslägenheter.⁶

Vad gäller bostäder för äldre och personer med funktionsnedsättning kommer det i Sundsvalls kommun att byggas ett trettioal särskilt anpassade lägenheter. Kramfors, Sundsvall, Timrå och Härnösand kommer att omvandla befintliga lägenheter till seniorbostäder eller liknande.⁷

För behovet av särskilt boende för äldre anger samtliga kommuner förutom Sundsvall att behovet är täckt och att ingen utbyggnad behövs under de närmaste två åren. Sundsvall räknar dock med att kunna täcka behovet genom planerad utbyggnad.⁸

Behovet av bostäder med särskild service för personer med funktionsnedsättning anger Härnösand och Sundsvall att kunna täcka behovet genom planerad utbyggnad. Örnsköldsvik anger brist på denna typ av bostäder även efter planerad utbyggnad.⁹

Boendekostnad och bostadsmarknad

Hyran per lägenhet är betydligt lägre i länet än i riket, trots att bostadsytorna per lägenhet inte skiljer så mycket. Den genomsnittliga bostadsytan i länet är 65 kvadratmeter jämfört med rikets 68 kvadratmeter. Den genomsnittliga hyran per lägenhet i januari 2008 uppgick till 4 384 kronor i länet och till 5 064 kronor i riket, vilket under ett år ger en skillnad på 8 160 kronor. Den genomsnittliga hyran per kvadratmeter bostadsyta uppgick till 828 kronor i länet och 915 kronor i riket.¹⁰ Jämfört med föregående livsmiljöbokslut har hyresnivåerna ökat i högre grad i riket än i länet.

Det är även prisvärt att köpa egen bostad i Västernorrland. Medelpriset för köp av småhus under 2010 var i länet knappt hälften mot riket, 975 000 jämfört med 2 006 000 kronor. Motsvarande siffra för Stockholms län var 3 769 000 kronor. Medianpriset för bostadsrätter var under 2009 i länet 180 000 kronor jämfört med 1 635 000 kronor i Stockholms län. Köpesumman under 2007 för ett fritidshus i Västernorrland uppgick i medeltal till 746 000 kronor och i hela riket till 1 337 000 kronor.¹¹

Läget på bostadsmarknaden i länet redovisas nedan. Siffrorna visar att kommunerna överlag har balans eller överskott i bostadstillgången medan det i Sundsvall, Ånge och Örnsköldsvik råder brist på bostäder, framförallt i centralorterna.

5 Länsstyrelsen Västernorrland, analysrapport till RUS.

6 Länsstyrelsen Västernorrland, Bostadsmarknadsenkät 2010.

7 *Ibid.*

8 *Ibid.*

9 *Ibid.*

10 Statistiska centralbyrån, statistikdatabasen.

11 *Ibid.*

Tabell 5.1. Bostadsmarknaden i länets kommuner

Kommun	Högskola	Läget på bostadsmarknaden Januari 2011	Brist på bostäder i centralorten/innerstaden	Förväntad utveckling 2011-2012	Kan komma att rivas 2011-2012	Förväntat bostadsbyggande 2011/2012
Härnösand	H	Balans	Balans	Ingen förändring	0	10/10
Kramfors	-	Överskott	Balans	Ingen förändring	20	10/0
Sollefteå	-	Balans	Balans	Ingen förändring	18	5/5
Sundsvall	H	Balans	Brist	Ingen förändring	0	343/299
Timrå	-	Balans	Balans	Bostadsbrist uppstår	0	10/15
Ånge	-	Balans	Brist	Ingen förändring	80	2/2
Örnsköldsvik	H	Balans	Brist	Ingen förändring	0	110/90

Källa: Bostadsmarknadsenkäten 2011

Myndigheten för Tillväxtnalys har pekat på företeelsen ”second homes” eller flerplatsboende, som blir allt vanligare genom långväga pendling, fler tomma fastigheter på landsbygden, ökade distansarbetsmöjligheter, förändrade livsstilmönster och liknande. Det är också en del av att globaliseringen i vissa fall ökar intresset för det lokala och platsspecifika.¹² Andelen fritidshus säger något om potentialen för ett flerplatsboende – och därmed möjligheten av att inte helt flytta från eller delvis påbörja inflyttning till en bygd. Att fritidshus omvandlas till permanentboende har under ett antal år varit en tydlig trend. Det är dock endast Örnsköldsviks kommun som anger att detta sker i betydande omfattning.¹³

Sund boendemiljö

Med sund boendemiljö avses i livsmiljöboksutet både utomhus- och inomhusmiljön. Fysisk planering är ett viktigt instrument för att bidra till sunda boendemiljöer. Det finns dock faktorer som kan inverka negativt på både hälsa och miljö, och som därför bör undersökas och åtgärdas.

¹² Tillväxtnalys rapport 2009:10, bilaga 15.

¹³ Länsstyrelsen Västernorrland, Bostadsmarknadsenkät 2010.

Radon

Radon är en osynlig och luktfri radioaktiv gas som bildas när det radioaktiva grundämnet radium sönderfaller. När gasen i sin tur sönderfaller bildas så kallade radondöttrar, som är radioaktiva metallatomer, vilka fastnar på damm som vi därefter andas in. Höga radonhalter utgör en stor hälsorisk i inomhusmiljön, särskilt i kombination med rökning. Radonet kommer dels från marken och dels från byggmaterial (t.ex. blåbetong). Både gasen och radondöttrarna följer med luften in i luftrör och lungor när vi andas. Lungorna kan därför skadas och ge upphov till lungcancer. Ju längre tid som tillbringas i radonhus och ju högre halter människor utsätts för, desto större är risken. Bedömningen är att det tar minst 15 år att utveckla sjukdomen. Det är oklart om radonexponering under barnåren ökar risken för att få lungcancer senare i livet. Rekommendationen bör vara att följa försiktighetsprincipen, särskilt om det förekommer rökning i hemmet.¹⁴

Bilden av radonsituationen i länet är något oklar. Boende bör mäta och vid behov åtgärda höga radonhalter. Till sådana åtgärder kan boende i småhus ansöka om radonbidrag hos länsstyrelsen. Enligt Bostadsmarknadsenkäten 2010 har Ånge och Sundsvall utvärderat radonsituationen i hela eller betydande delar av bostadsbeståndet. Övriga kommuner har utvärderat enstaka delar av beståndet.¹⁵

Passiv rökning

När personer som inte röker utsätts för de luftföroreningar som bildas när andra röker talar man om passiv rökning, eller miljötobaksrök. Den rök som sprids när någon röker består av mer än 4 000 olika ämnen, som förutom att de är irriterande även är giftiga och cancerframkallande. Den som röker en cigarett andas själv in högst en fjärdedel av röken, medan resterande går ut i omgivningen.¹⁶

Att regelbundet och under en längre tid utsätts för passiv rökning ökar risken för att utveckla samma sjukdomar som rökare. Tobaksrök förvärrar också symtomen hos barn och vuxna med känsliga slemhinnor, som astmatiker och allergiker. Minst 200 personer avlider varje år av passiv rökning. 2009 utsattes 18 procent av männen och 15 procent av kvinnorna i Sverige för passiv rökning (i hemmet, på arbetet eller någon annanstans) minst en gång per vecka. En större andel arbetslösa, studerande och långtidssjukskrivna är utsatta för passiv rökning jämfört med dem som yrkesarbetar. Det beror sannolikt på att rökning är vanligare i dessa grupper.¹⁷

Det egna hemmet är den plats där många fortfarande utsätts för passiv rökning och då särskilt barn. Barn är samtidigt extra känsliga för tobaksrök, bland annat på grund av att deras immunförsvar inte är färdigutvecklat och att luftvägarna är trängre än hos vuxna.¹⁸ Från hälsosamtalet i skolan 2008/2009 framkommer att fem till åtta procent av eleverna från årskurs fyra och sju i bland eller ofta utsätts för tobaksrök från någon i hemmet.¹⁹

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Länsstyrelsen Västernorrland, Bostadsmarknadsenkät 2010.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ Landstinget Västernorrland, Hälsosamtalet i skolan.

Enligt den nationella folkhälsoenkäten 2010²⁰ utsätts cirka sju procent av länets befolkning dagligen eller i bland för passiv rökning i hemmet, vilket kan jämföras med åtta procent i föregående livsmiljö och folkhälsobokslut. Andelen som inte utsätts för passiv rök är 91 procent. I föregående bokslut var motsvarande siffra 89 procent, vilket innebär att situationen förbättrats något sedan dess. Förhållandet är jämförbart med riket som helhet. Något fler män än kvinnor utsätts för passiv rökning i hemmet, vilket även gäller i övriga landet. Andelen män och kvinnor som vistats i lokaler på arbetet där någon person röker eller rökt var tio respektive sju procent. En förklaring till detta är att exempelvis vård- och omsorgspersonal arbetar hemma hos personer som röker.

Säker boendemiljö

Fyra av fem olycksfall sker i hem-, skol- och fritidsmiljöer, resten i trafik- och arbetsmiljöer. Det skadeförebyggande arbetet inom arbets- och trafikmiljöer har varit framgångsrikt nationellt sett, men motsvarande goda utveckling har inte skett inom bostads- och fritidsmiljöer. Riskutsatta grupper som särskilt bör uppmärksammas är äldre och barn. Fallolyckor bland äldre är ett folkhälsoproblem som leder till fler besök på sjukhus, fler vårdtillfällen och fler dödsfall än någon annan olycksorsak. Antalet fallolyckor ökar med stigande ålder och drabbar fler kvinnor än män. Fallolyckor inträffar till allra största delen i bostaden på grund av att man halkar, snavar eller snubblar och dödligheten i höftfrakturer till följd av fallolyckor ökar bland äldre.²¹

Att förebygga olyckor och fallskador i boendemiljön är även betydelsefullt ur en samhällsekonomisk aspekt. I en nyligen publicerad rapport från SKL²² uppges kostnaderna för en höftfraktur uppgå till minst 250 000 kronor första året efter frakturen. Antalet höftfrakturer antas öka i och med att befolkningsprognoser också visar att andelen invånare 65 år och äldre ökar de kommande åren.²³

Antalet vårdade för höftfrakturer i åldern 65 år och äldre har minskat sedan år 2000, både för män och för kvinnor. År 2000 vårdades 624 män och kvinnor för höftfrakturer jämfört med 523 män och kvinnor år 2009. I genomsnitt vårdades 560 patienter mellan 2000 och 2009 och av dessa var det dubbelt så många kvinnor som män. Individer i åldern 80 år och äldre, och där främst kvinnor, står för flest antal frakturer. I Socialstyrelsens skadestatistik 2006-2008 framkommer vid en jämförelse med riket att Västernorrland vårdat fler personer för höftfrakturer i åldern 65 år och äldre. Detta gällde både män och kvinnor. I alla åldrar vårdades 16 procent fler män och åtta procent fler kvinnor i Västernorrland jämfört med riket.²⁴

20 Landstinget Västernorrland, *Hälsa på lika villkor 2010*.

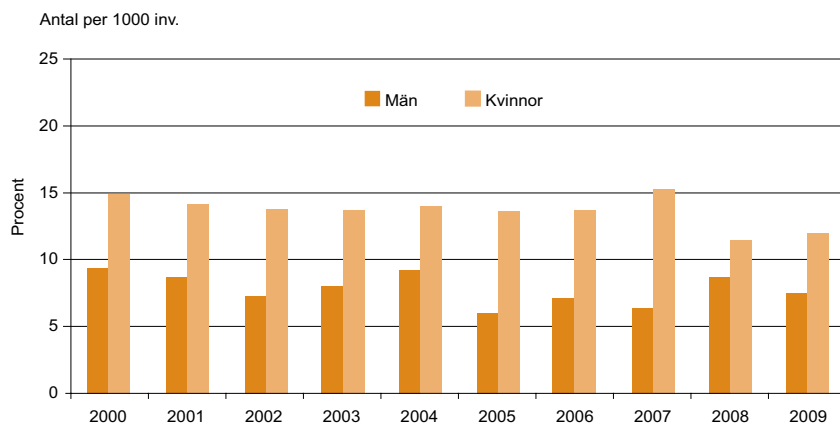
21 www.fhi.se

22 SKL (2009). Hjalmarsson, H. & Andersson, R. *Att förklara kommunala skillnader i fallskador bland äldre – En kunskapssammansättning*.

23 Landstinget Västernorrland – *Äldres skador i Västernorrland 2007*.

24 *Skadestatistik, Socialstyrelsen*.

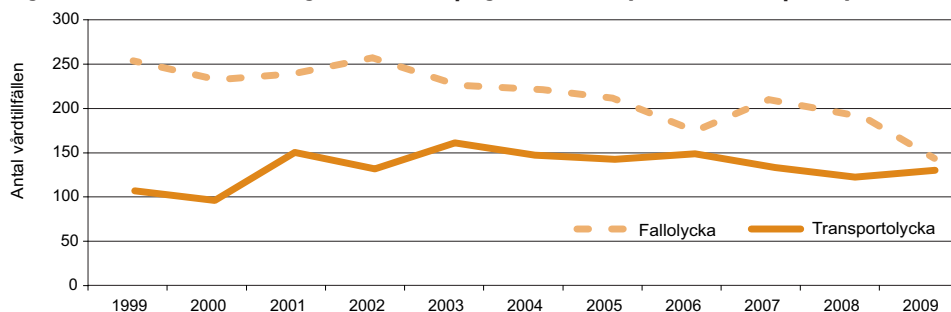
Figur 5.3 Antal vårdade för höftfraktur 65 år och äldre per 1000 invånare mellan 2000 - 2009

Källa: Landstinget Västernorrland, Patientregistret

Barn och ungdomar i Västernorrland vårdas i större utsträckning för olycksfall jämfört med landet i övrigt.²⁵ Olycksfallen inträffar vanligast i bostaden eller bostadsområdet, under idrottsutövning, under lek eller annan fritidsaktivitet. Olycksfall som resulterat i vård på sjukhus har emellertid minskat både bland pojkar och flickor under den senaste tioårsperioden. Vanligast är huvudskador följt av skador på knän eller underben, armbåge eller underarm. Antalet vårdade barn och ungdomar på grund av fallolyckor har minskat och antalet vårdade på grund av transportolyckor har minskat något de senaste åren.²⁶

Figur 5.4 Vårdade barn och ungdomar 7-17 år på grund av fallolycka eller transportolycka

Källa: Landstinget Västernorrland

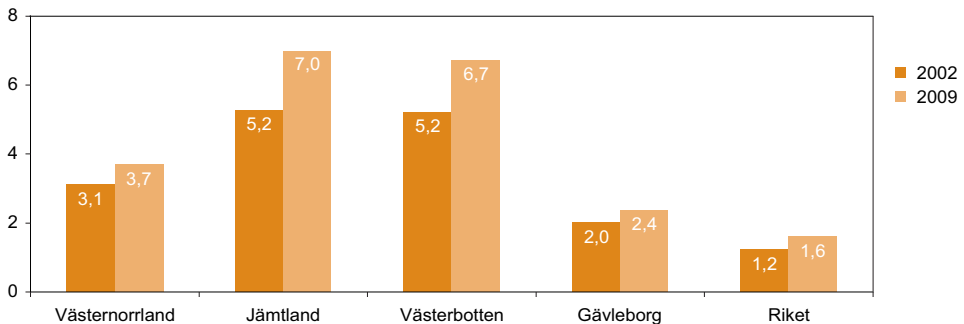
²⁵ Socialstyrelsens skadestatistik.

²⁶ *Ibid.*

Service

Västernorrland är ett stort län med en relativt liten befolkning. Länet har 11 invånare per kvadratkilometer jämfört med rikets 23.²⁷ Av länets befolkning är cirka tre procent bosatta i glesbygd, det vill säga inom ett område med mer än 45 minuters bilresa till närmaste tätort med fler än 3 000 invånare. Inom tätortsnära landsbygd bor 28 procent av länets befolkning medan huvuddelen av befolkningen är bosatta i tätorterna. Glest befolkade områden kan ha begränsad tillgång till service i olika former. I länet har drygt 9 000 personer en bilfärd på tio minuter eller lägre till sin närmaste dagligvarubutik vilket motsvarar 3,7 procent av befolkningen.²⁸ Som framgår av figur 5.1 anser närmare två tredjedelar av de tillfrågade länsinvånarna att tillgången till kommersiell service är en viktig eller mycket viktig faktor för en god boendemiljö.

Figur 5.5 Andel av befolkningen med långa avstånd till service, procent

Källa: Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, rapporten Befolkning, service och företagande i Sveriges gles- och landsbygder. Statistik bearbetad av länsstyrelsen.

Antalet elever i årskurs 1-6 med mer än två mil till närmaste skola har sedan 2002 minskat något i Västernorrland. Bilden är likartad i riket och i angränsande län. Närhet till förskola och skola anser 80 procent av de medverkande i SKOP:s attitydundersökning vara en viktig eller mycket viktig faktor för en god boendemiljö, se figur 5.1.

²⁷ Statistiska Centralbyråns webbplats www.scb.se.

²⁸ Länsstyrelsen Västernorrland. Regionalt serviceprogram för Västernorrlands län.

Tabell 5.2 Antal elever i årskurs 1-6 (7-12 år) med långa avstånd till närmaste skola

Län	1-2 mil		2-3 mil		3-4 mil		4-5 mil		5 mil eller mer	
	2002	2008	2002	2008	2002	2008	2002	2008	2002	2008
Gävleborg	438	334	39	28	16	13	0	0	0	0
Västernor- rland	674	472	51	38	4	5	0	0	0	0
Jämtland	486	379	174	169	37	29	8	7	2	7
Västerbotten	926	728	247	218	56	50	11	9	4	2
Riket	8 705	7170	744	673	203	163	39	44	25	30

Källa: Skolverket, länsstyrelsens bearbetning.

NATUR- OCH KULTURMILJÖ

Naturmiljö är den yttre miljö som omger oss och som inte är skapad av människan, men som i varierande grad kan vara påverkad av oss människor. Med kulturmiljö avses av människan påverkade miljöer med historiska och geografiska samband. Kulturarvet är de traditioner och värderingar som förs över från tidigare generationer.

Sammanfattning

Naturen är och har under lång tid varit en betydande resurs i länet. Många länsinvånare tar tillvara det som naturen har att erbjuda. I dag går det inte att se någon tydlig utvecklingsriktning för tillståndet i länets miljö. I jämförelse med den nationella bedömningen av miljömåluppfyllelse ser läget betydligt positivare ut i Västernorrland. En regional attitydundersökning visar att det finns ett stort intresse hos invånarna i länet för kulturarv och många besöker länets kulturmiljöer. Det pågår satsningar för att öka den fysiska tillgängligheten till och förbättra informationen om dessa miljöer. Utmaningar kvarstår i form av att exempelvis minska utsläppen av miljö- och hälsoskadliga ämnen, förbättra miljö- och kulturmiljöhänsynen samt att åtgärda mänskligt skadade miljöer. En annan viktig insats är att öka mångfalden när det gäller vems historia som berättas och bland dem som berättar.

Naturen som resurs

Naturen är och har under lång tid varit en betydande resurs i länet. Skogen och vattnet har bland annat lagt grunden till den starka skogs- och energiindustrin. Naturen är även en viktig tillgång för länsinvånarna. Vid en undersökning utförd 2006 uppvisar 89 procent av västernorränningarna att god kvalitet på vatten, luft och mark ger en bättre livsmiljö och ökar länets attraktionskraft.¹

Jakt och fiske

Många länsinvånare tar tillvara det som naturen har att erbjuda genom till exempel jakt och fiske.² Idag finns ungefär 14 000 medlemmar i den jaktvårdsrets som heter Mitt Norrland. Denna krets består tillsammans av Jämtland/Härjedalen och Västernorrland. Av kretsens medlemmar är cirka tio procent kvinnor och tio procent är under 25 år. I Västernorrland löste knappt 12 100 jägare jaktkort under jaktåret som sträcker sig från juli 2009 till och med juni 2010. Av dessa 12 100 jägare var 833 kvinnor och 406 jägare var under 25 år. Länets jägarkår fällde tillsammans cirka 7 900 älgar under jaktåret 2008/2009. Under 2009/2010 ökade avskjutningen med 800 älgar till cirka 8 700 stycken. Under 2010 fälldes också 17 björnar och 8 lodjur i länet, detta att jämföra med 2008 då 14 björnar blev skjutna.

Antalet fritidsfiskare beräknas uppgå till 70 000 personer. Populärt är att fiska lax- och havsöring i älvarna men också att fånga sik, abborre och gädda utmed kusten och i inlandets sjöar. Under 2010 fanns det 28 licensierade yrkesfiskare i länet. Av Sveriges cirka 1800 licensierade yrkesfiskare arbetar knappt 1,5 procent i Västernorrland.³

Regionala miljömål

Riksdagen har fastställt 16 miljökvalitetsmål som syftar till att de stora miljöproblemen i

1 Miljömedvetenhet och miljösyn. Redovisning och analys av enkätundersökning riktad till boende i Västernorrlands län, Inregia AB på uppdrag av Länsstyrelsen Västernorrland, 2006.

2 Skandinaviska utvärderingsinstitutet, Kultur- och fritidsvanor i Västernorrland 2000, 2000.

3 Fiskeriverket, www.fiskeriverket.se, Länsstyrelsen Västernorrland.

Sverige ska vara lösta inom en generation, det vill säga fram till år 2020. Målen har anpassats till respektive län.⁴

I jämförelse (tabell 6.1) med den nationella bedömningen av miljömåluppfyllelse ser läget mer positivt ut i Västernorrland. På regional nivå kan elva av miljökvalitetsmålen nås med ökade resurser och fler förändringar. De tre regionala målen, Giftfri miljö, Levande skogar och Ett rikt växt- och djurliv blir svåra att klara. Målet Giftfri miljö bedöms inte kunna uppnås inom den satta tidsramen. Bedömningen bygger på att långlivade ämnen som redan är spridda i länets natur är svåra och kostsamma att åtgärda samt att diffusa och oavsiktliga utsläpp fortfarande sker. Målet Levande skogar bedöms inte kunna uppnås inom den satta tidsramen. Vissa grundförutsättningar för biologisk mångfald förbättras medan långsiktigt skydd av skogsmark och kulturmiljövärden bedöms som ej uppnåbara. Även miljömålet Ett rikt växt- och djurliv har bristande förutsättningar. Den regionala bedömningen är att målet inte är möjligt att nå och det går inte att se en tydlig samlad trend (tabell 6.1) Drivande i arbetet är satsningen på åtgärdsprogram för hotade arter (Åge-program). Detta arbete måste få genomslag även inom näringarna jord- och skogsbruk.

Länets eget miljökvalitetsmål Geologisk mångfald kommer med stor sannolikhet att nås liksom målet Skyddande ozonskikt.

Tabell 6.1 Målbedömningar i jämförelse, 2009

Miljökvalitetsmål	Regionalt	Nationellt	
Begränsad klimatpåverkan	→	↘	■ Målet bedöms kunna nås inom den utsatta tidsramen.
Frisk luft	→	→	■ Målet är möjligt att nå inom tidsramen om ytterligare åtgärder sätts in.
Bara naturlig försurning	↗	↗	■ Målet är mycket svårt eller inte möjligt att nå inom tidsramen även om ytterligare åtgärder sätts in.
Giftfri miljö	→	→	■ Målet finns ej i dagsläget på denna nivå.
Skyddande ozonskikt	↗	↗	↗ Utvecklingsriktningen för tillståndet i miljön är positiv.
Säker strålmiljö	→	→	→ Det går inte att se någon tydlig utvecklingsriktning för tillståndet i miljön.
Ingen övergödning	→	→	↘ Utvecklingsriktningen för tillståndet i miljön är negativ.
Levande sjöar och vattendrag	↗	↗	
Grundvatten av god kvalitet	→	→	
Hav i balans samt levande kust och skärgård	→	→	
Myllrande våtmarker	→	↗	
Levande skogar	→	→	
Ett rikt odlingslandskap	↘	↗	
Geologisk mångfald	↗		
God bebyggd miljö	→	→	
Ett rikt växt- och djurliv	→	→	
Storslagen fjällmiljö		↗	

⁴ Miljömålsportalen, www.miljomal.nu

Skog

Västernorrland är Sveriges, till ytan, femte största län med en landareal på 22 000 kvadratkilometer. Med en landyta som nästan till 80 procent täcks av produktiv skogsmark är Västernorrland landets skogrikaste län⁵.

Skydd av natur

I länet fanns 145 naturreservat år 2010 (tolv fler än 2008) vilka alla har sina unika bevarandevärden. Tillsammans med Skuleskogens nationalpark utgör dessa skyddade områden 0,9 procent av den produktiva skogsmarken, vilket är hälften av vad det regionala miljömålet eftersträvar.

Förvaltning av skyddade områden

I länet arbetas ständigt för att förbättra tillgängligheten till länets natur och skyddade naturområden. Under 2010 avslutades ett stort projekt där Skuleskogens nationalpark har tillgängliggjorts på ett betydande sätt för dels den breda allmänheten men också för personer med funktionsnedsättning. Många naturreservat har idag anordningar för att underlätta för besökaren att komma ut i naturen, detta genom anlagda breda stigar, träspänger och tillrättalagda rastplatser. För att skapa stimulans till friluftsliv och entusiasmera till besök i länets skyddade naturområden har en guidebok tagits fram: 38 naturreservat och en nationalpark. Under 2010 har cirka 10 000 ex delats ut kostnadsfritt i länet och för den intresserade finns den att hämta på Naturum Höga kusten samt på länsstyrelsens hemsida. I denna bok pekas ett antal av de mest intressanta och natursköna platserna ut, alla värda att besöka.

Många västernorränningar värdesätter friluftslivet, som också har betydelse för såväl hälsa som integration, naturkunskap och ekonomin. Att Västernorrland erbjuder ett rikt friluftsliv i allmänhet och i Höga Kusten i synnerhet är välkänt och ofta uppmärksammat. Två år i rad har miljöministern delat ut pris i länet till årets friluftskommun. År 2009 gick priset till Sundsvalls kommun och 2010 till Örnsköldsvik.

Geologi

Länet är geologiskt sett mycket omväxlande med många bildningar med vetenskapliga och för samhällsutvecklingen höga skyddsvärden, vilket kan studeras i bland annat Världsarvet Höga Kusten. Etablering av samhällen och industrier har i regel skett i älvdalarna eller i mynningsområdena utmed kusten. Det är oftast i dessa områden som föroreningar i mark, grundvatten och sediment har identifierats. Klimatförhållandena varierar kraftigt till följd av den brutna topografin med hög kust och djupa älvdalar, vilket tillsammans med geologin ger förutsättningar för ett rikt växt- och djurliv. Variationen i geologin representerar värden som bör värnas samtidigt som den ger exploateringsmöjligheter. Exempelvis är naturgrus en ändlig resurs, varför uttaget bör minimeras. Arbetet med att minimera användandet av naturgrus har varit framgångsrikt i länet. Andelen naturgrus av den totala ballastmängden

⁵ Länsstyrelsen Västernorrland.

varierar från år till år. Stora beställare av ballastmaterial som trafikverket och kommunerna kan via sina inköp påverka och styra efterfrågan på naturgrusbaserad ballast på ett sätt som påskyndar övergången från nyttjande av naturgrus till alternativa material.⁶

Vatten; miljö, skydd och användning

I Västernorrland finns 4 500 sjöar större än en hektar, 20 000 km vattendrag inklusive de tre stora älvorna Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven, samt en lång och kuperad havskust.⁷ Ett marint naturreservat (Salen, beläget i Sundsvalls kommun) inrättades under 2008. Tillsammans med tolv andra sötvattensobjekt hade Västernorrland 2010 totalt 13 naturreservat med fokus på vattenmiljön.

BSPA – Baltic Sea Protected Area

En stor del av länet utgörs av området som benämns ”Höga Kusten”, vilket sträcker sig från Ångermanälven i söder till Skagsudde i norr.

Området är utsett till så kallat BSPA-område (Baltic Sea Protected Area) för sina höga marina världens skull. Under åren 2008-2011 har ett projekt bedrivits för att ta fram en plan för förvaltning av de marina värdena i BSPA-området. Planen går under namnet Samverkansplan för BSPA Höga Kusten och har utgjort ett av fem områden i det riksomfattande pilotprojektet Samverkansplaner för värdefulla kust- och havsområden som startades på initiativ av Naturvårdsverket. Detta för att utveckla formerna för att förvalta marint värdefulla områden enligt Helsingforskonventionen, HELCOM.

Samverkansplanen för BSPA Höga Kusten syftar till att uppfylla den vision som har tagits fram för området: BSPA Höga Kusten – Friskt hav med levande skärgård. Samverkansplanen har tagits fram genom tillämpning av ekosystemansatsen, med detta menas att den biologiska mångfalden ses i ett landskapsperspektiv med människan som en naturlig del av ekosystemet. Grunden är lokalt engagemang och omtanke om kommande generationers framtid. Planen har tagits fram i nära samarbete mellan länsstyrelsen, berörda kommuner (Kramfors, Örnsköldsvik), intresseorganisationer, boende och verksamma i området.

Återställning av vattenmiljön

Många av länets vattendrag är påverkade av flottledsrensningar, vattenkraftsutbyggnad, gamla dammar och fellagda vägtrummor. I länets mindre vattendrag påträffas i snitt ett mänskligt skapat vandringshinder var tredje kilometer. Detta innebär att en mängd fiskar och andra sötvattensarter inte kan vandra till sin lek- eller födosöksområden. Att ta bort dessa vandringshinder är en viktig del i arbetet med att förbättra möjligheterna för en

⁶ Länsstyrelsen Västernorrland.

⁷ *Ibid.*

mängd arter knutna till våra sjöar och vattendrag. I en mängd vattendrag har flottledsåterställning och borttagande av vandringshinder genomförts, bland annat i Lill-Mårdsjöbäcken, Vårsjöbäcken, Bärmsjöån, Maljan, Hiån och Bladtjärnsbäcken. Pågående arbeten är exempelvis Björkån, där omfattande flottledsåterställning genomförts. Åtgärder som omlöp, det vill säga konstgjorda bäckmiljöer förbi dammar, har byggts i Hemlingsån. I Hemlingsån har även ett antal gamla delvis förfallna dammar rivits ut i syfte att förbättra miljön för vattenlevande fiskar och andra arter. Många av länets vattendrag har även karterats vilket innebär att man fotvandrar utmed vattendraget och iakttar vattenområdet, detta skapar ett underlag och förutsättningar vid det framtida restaureringsarbetet.⁸ Det mänskliga bidraget till försurning i länet beror till största delen på svavelnedfall och skogsbrukets virkesuttag. Den östra delen av länet har kalkfattiga delar och har genom åren drabbats av försurning.⁹

Vatten som resurs

Västernorrland har en mycket god tillgång till grundvatten av god kvalité och det är en stor utvecklingspotential för länet. Länets grundvattenförande geotoper är väl kartlagda, men få har ett fullgott skydd. Ingen av de elva outnyttjade grundvattentillgångarna i länet där mer än 2 000 kubikmeter vatten/dygn skulle kunna utvinnas är idag skyddade. Av länets stora grundvattentäkter har enbart 31 procent långsiktigt skydd och av länets 84 små grundvattentäkter har endast sju procent ett långsiktigt skydd. Det är därför viktigt att bibehålla ett gott utgångsläge och att både det regionala och kommunala arbetet förbättras. Arbetet med att skydda samhällets framtida vattenförsörjning mot en negativ påverkan är mycket angeläget.¹⁰

Luft

Luftkvaliteten i länets tätorter har förbättrats under de senaste decennierna och i förhållande till andra delar av landet är luften i länet relativt ren. Utvecklingen beror främst på att uppvärmning och industri kraftigt har minskat sina utsläpp av till exempel svaveldioxid och att bilar utrustats med katalysatorer. I och med beslutet 2008 att bygga en bro över Sundsvallsfjärden så kommer det på sikt att minska halterna av luftföroreningar i Sundsvalls centrala delar, vilka under vissa perioder varit så höga att de medfört hälsorisker. En ändrad sträckning av E4:an förbi Örnköldsvik skulle på samma sätt förbättra luftföroreningssituationen i tätorten.

Vägfrikens utsläpp påverkar klimatet, bidrar till övergödning, försurning och bildning av marknära ozon. Bilarnas avgaser, buller och slitagepartiklar har även stora hälsoeffekter. Synen på luftföroreningars skadeverkningar har skärpts avsevärt under det senaste decenniet, främst på grund av att undersökningar visar negativa hälsoeffekter även vid låga nivåer av luftföroreningar.

Allt fler i länet övergår från uppvärmning med olja till andra miljövänligare alternativ som exempelvis fjärrvärme och värmepump, vilka ger lägre utsläpp av luftföroreningar. Ved-

⁸ Länsstyrelsen Västernorrland.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ Länsstyrelsen Västernorrland, *Miljömålsbedömningar 2008.*

eldning utgör i många småhus en kompletterande värmekälla som orsakar utsläpp av luftföroreningar, främst i form av partiklar. Detta kan vara en del av förklaringen till de höga halter av partiklar som ibland uppmätts vintertid i mindre tätorter.

I Västernorrlands tätorter är halten av föroreningar relativt låg och miljö kvalitetsnormerna klaras överallt, utom för partiklar. Mätningarna visar att partikelhalten i länets tätorter är högre än i jämförbara tätorter i många andra länder, sannolikt till följd av användningen av dubbdäck.

Miljögifter och förorenad mark

Miljögiftsituationen för Västernorrland då det gäller naturprodukter (fisk, svamp, bär och vilt) ser ut att ha förbättrats. Det går dock att påvisa nya skadliga ämnen och nya miljögifter som istället kan påträffas i bland annat modersmjölk. Provtagningar visar att halterna av det radioaktiva ämnet cesium har sjunkit i exempelvis insjöfisk. Analyser visar även att halten av cesium generellt har minskat i älg, svamp och bär, trots detta kan fortfarande höga halter av cesium påträffas i naturprodukter från länet. Vissa fisksorter kan innehålla föroreningar såsom dioxiner, olika PCB-föreningar samt kvicksilver. Halterna av kvicksilver i länets insjöfisk är bland de högsta i landet. Livsmedelsverket har tagit fram rekommendationer för intag av fisk för befolkningsgrupper som är mer känsliga för miljöföroreningar, exempelvis barn och kvinnor i barnafödande ålder.

En lång industrihistoria har medfört att det i dag finns förorenade områden i Västernorrland. Arbetet med att identifiera områden som kan vara förorenade har resulterat i att 2 735 områden har pekats ut. Inom vissa av dessa finns det risk för att människor exponeras för farliga ämnen via till exempel intag av bär, svamp eller via dammbildning från jord. Länsstyrelsen, kommunerna och industrin arbetar ständigt med att undersöka och sanera förorenade områden för att på så sätt minska riskerna för exponering. Att sanera är också ett sätt att möjliggöra en återanvändning av dessa områden och har bidragit till en framväxande sektor i länet vad gäller miljödriven tillväxt.¹¹

Biologisk mångfald

Många av jordens arter riskerar att försvinna, ofta till följd av försämringar i deras livsmiljöer. För att rädda Sveriges arter samt deras livsmiljöer inrättas som tidigare nämnts naturreservat, det vill säga formellt skydd. Skogsstyrelsen bildar också biotopskydd och naturvårdsavtal, alla till fördel för både hotade och icke hotade arter. Länsstyrelserna och Naturvårdsverket arbetar också med sk. åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP). I Västernorrland finns 50 åtgärdsprogram. Det pågår ständigt omfattande inventeringar och åtgärdsinsatser för att öka kunskapen om de hotade växt, djur och svamparter som är utpekade. Ett exempel på en hotad art är flodpärlmussla, för vilken föryngring har konstaterats i enbart 52 procent av de vattendrag där arten förekommer i länet. Konkreta åtgärder i dessa miljöer kan vara kalkning av vattendrag och sjöar samt övervakning av dess värddjur örtingen.

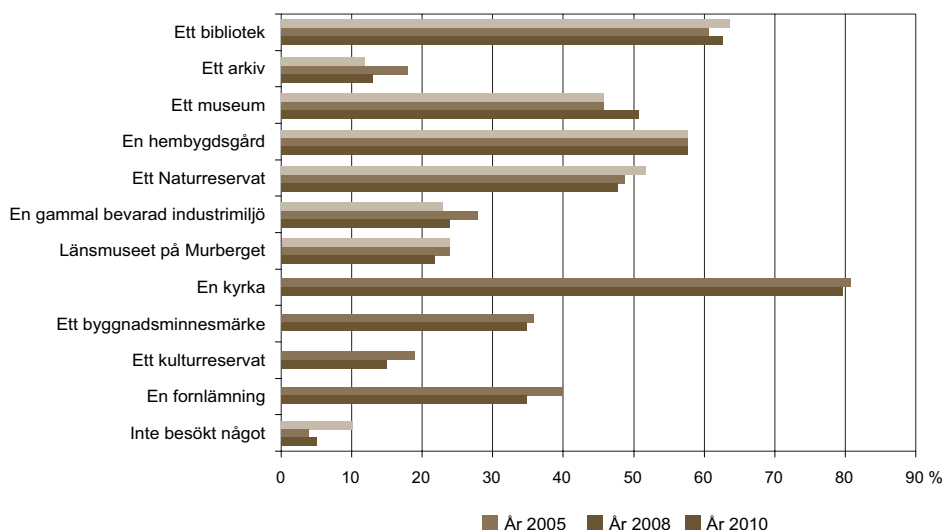
¹¹ *Ibid.*

Kulturarv och kulturmiljöer

En regional attitydundersökning utförd på uppdrag av länsstyrelsen redovisar att de allra flesta har ett intresse för sin historia och nästan hälften av de tillfrågade i studien från 2009 svarar att de har ett mycket eller ganska stort intresse av sin hemorts historia och kulturarv.¹²

Många söker sig till kulturmiljöer och en majoritet av de tillfrågade i attitydundersökningen brukar göra en utflykt bara för att besöka en kulturmiljö, ett museum eller en kulturbyggnad minst en gång per år.¹³

Figur 6.4 Andel som under 2005 och 2008 och 2010 besökt kulturmiljöer i länet

Flera svar fick anges. En liknande undersökning genomfördes även 2005, dock med färre svarsalternativ.

Källa: Attitydundersökning SKOP 2011

Tillgänglighet till kulturmiljöer

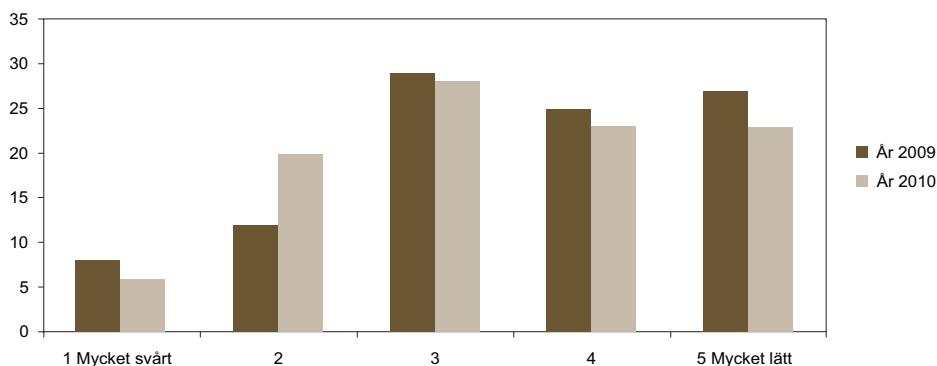
Hälften av invånarna i Västernorrlands län anser att det är lätt att ta sig till kulturmiljöer, museer och kulturbyggnader, 27 procent svarar mycket lätt. Var femte invånare (20 procent) anser dock att det är svårt att ta sig till platserna, se figur 6.5.¹⁴

¹² Attitydundersökning utförd av SKOP 2009.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ *Ibid.*

Figur 6.5 Upplevd tillgänglighet till kulturmiljöer i Västernorrland, procent

Källa: Attitydundersökning SKOP 2011

För att så många människor som möjligt ska kunna ta sig ut till våra kulturmiljöer i länet är fysiska tillgänglighetsinsatser viktigt. Länsstyrelsen strävar hela tiden efter att förbättra åtkomligheten till byggnadsminnen, kyrkor och fornlämningar för människor med olika slags funktionsnedsättning. Insatserna kan röra sig allt från ramper, trappor, spänger, handledare, hissar, till hörslingor. Under 2009 färdigställdes bland annat en handikappramp vid byggnadsminnet Hovrätten i Sundsvalls kommun och 2010 en ramp vid Trehörningsjö kyrka i Örnsköldviks kommun. Även ute i kommunerna pågår aktiva insatser, bland annat vad gäller så kallade enkelt avhjälptra hinder.

Ökad tillgänglighet innebär även att alla bör ha tillgång till information om kulturarv och kulturmiljöer. Under hösten 2010 slutförde länsstyrelsen i samarbete med ABM-Kulturarv ett flerspråkigt informationsprojekt kring länets kulturmiljöer. För varje kommun togs det fram en broschyr som informerade om byggnadsminnen, kyrkor, fornlämningar, arkiv, bibliotek och museer. Projektets syfte var att nå ut till en bredare målgrupp än tidigare. Varje broschyr översattes därför till fem olika språk utöver svenska. De aktuella språken var persiska, arabiska, spanska, franska och somaliska. Broschyrerna är idag distribuerade till länets bibliotek, museer och arkiv och finns där att hämta kostnadsfritt.

Ett annat exempel på insats som genomförts för att få fler att upptäcka kulturlämningar i länet är projektet Orientera dig. Under de senaste åren har fem så kallade "kulturpass" tagits fram för fyra områden i Härnösand och ett för Nolby i Sundsvall. Det senaste passet som blev klart 2009 gällde området Gådeå Haga i Härnösands kommun. Kulturpasset består av en orienteringskarta och en enkel kulturguide. I passet beskrivs gravar, odlingsrösen, milstenar, bebyggelse, kaféer och annat. Dessa har tagits fram i samverkan mellan Landsarkivet i Härnösand, Länsbiblioteket och Länsmuseet Västernorrland och Härnösands orienteringssklubb. I Nolby samarbetade kulturinstitutionerna med Njurunda medeltidsförening och Njurunda orienteringssklubb.

Av de statsbidrag som länsstyrelsen fördelar till kulturmiljövård användes år 2009 och 2010 cirka tolv respektive 26 procent till information och insatser för att öka den fysiska tillgängligheten. Omfattningen varierar delvis mellan åren men har generellt ökat under den senaste perioden.

Skogsbrukets påverkan på kulturmiljön

I länet finns ett stort antal kända och okända fornlämningar från förhistorisk historisk tid och kulturlämningar från historisk tid. Det moderna skogsbruket är ett hot mot många av länets forn- och kulturlämningar. År 1999 uppvisade sex procent av länets fornlämningar, i områden som anmälts för avverkning, stora (irreparabla) skador.¹⁵ Av berörda kända fornlämningar hade 36 procent utsatts för åverkan 2004¹⁶ och vid 2008 års avverkningsinventering framkom att 25 av 55 besiktade fornlämningar (45 procent) har någon form av skada, vilket är en signifikant ökning. För att motverka denna trend ingår länsstyrelsen, några av de större skogsbolagen och skogsstyrelsen i ett samverkansprojekt för att komma tillrätta med problemen kring skador på fornlämningar. Målet är att inom rimlig tid uppnå hållbara och tillförlitliga rutiner för att säkerställa ett bevarande av skogens kulturarv i enlighet med de nationella miljömålen.

Viktiga kulturmiljöer för livsmiljön i länet

Under 2010 har arbete pågått med det nya strategiska kulturmiljöprogrammet för länet som beräknas att vara klart 2011. Länsstyrelsen, Landstinget och Länsmuseum Västernorrland samarbetar kring revideringen av programmet som kommer att beskriva den gemensamma synen på arbetet med kulturmiljöer och kulturarv i länet. Programmets syfte är att kunna inspirera och fungera som arbetsverktyg för alla som vill bevara, använda och utveckla länets kulturarv. I programmet lyfter man särskilt fram tre geografiska profilområden som representerar regionens kulturhistoriska bakgrund. Dessa är de maritima kulturmiljöerna, älvdalarnas kulturlandskap och industrisamhällets kulturarv.

Kuststäderna och fiskelägena är maritima kulturmiljöer som ännu idag präglar länet. Längs länets kuststräcka finns många äldre fiskelägen, varav åtta är riksintressen. Av de åtta fiskelägen i länet som klassats som riksintresseområde omfattas fem av områdesbestämmelser enligt Plan- och bygglagen eller skyddsföreskrifter enligt Miljöbalken. Flera fiskelägen har välbevarade kapell med rötter i det så kallade fjärrfisket som etablerades redan under medeltiden. Tre kapell är skyddade som byggnadsminnen, detta gäller Ulvö kapell, Barsta kapell och Skeppshamnskapell. Sandvikens fiskeläge, på norra Ulvön i Örnsköldsviks kommun, blev kulturresevat 2005.¹⁷ Miljön präglas av timrade kokhus och sjöbodrar från 1700-talet.

Ett annat viktigt karaktärsuttryck är länets älvdal. Älvdalarnas kulturlandskap längs i första hand Ljungan, Indalsälven och Ångermanälven med biflöden, har

¹⁵ Angaria AB.

¹⁶ Uppföljning av avverkningsanmälningar som berört fornlämningslokaler i Västernorrlands län 1999-2002. Besiktningar gjorda maj – oktober 2004.

¹⁷ För mer information om kulturresevatet se Länsstyrelsen Västernorrland Kulturresevat Sandvikens fiskeläge.

givit naturgeografiska förutsättningar för utvecklingen av bebyggelse. Det är längs älvdalarna med dess rika fiske och bördiga jordbruksmark som transporter har löpt och människor har blivit bofasta. Vid Nämforsen i Sollefteå kommun kan man idag, genom hållristningar och fynd från boplatser, få en bild av stenåldersmänniskornas föreställningsvärld och älvens betydelse för dem. Området utgör en viktig kulturmiljö även ur ett internationellt perspektiv och är dessutom ett välbesökt turistmål.

I älvdalarna, men även i andra delar av länet, finns ängs- och betesmarker som också är värdefulla inslag i odlingslandskapet. Under 1900-talet minskade arealen kraftigt i landet som en följd av strukturrationaliseringen inom jordbruket. Enligt länets regionala miljömål ska arealen för länets mest typiska och betydelsefulla ängs- och betesmarker ha ökat med minst 150 hektar från 2004 och fram till 2020. År 2010 sammanföll utvecklingen i Väster-norrland väl med den nationella då den stödanslutna arealen slätteräng låg relativt konstant medan arealen betesmark minskade. Minskningen kan troligen förklaras med ändring av betesmarksdefinitionen och förändrade gårdsstödvillkor.¹⁸ Utöver ängs- och betesmarker är även odlingsrösen och öppna diken exempel på viktiga och karaktärsskapande strukturer i odlingslandskapet. Dessa bör också bevaras.

Ett annat betydelsefullt kulturarv i Västernorrland är lämningarna från den industriella utvecklingen. Den betydande flottnings- och sågverksepoken har lämnat efter sig ett stort antal kulturlämningar vid älvar och vattendrag. Rester från timmerrännor, stenkistor, dammar, sågverk kan man finna på många ställen. Denna storskaliga verksamhet ledde till ett stort behov av arbetskraft under 1800-talets senare hälft, detta medförde en kraftig befolkningsökning i länet. I spåren av denna inflyttning lades grunden till Västernorrlands politiska och fackliga historia som manifesterats genom egna möteslokaler, bönhus och folkets hus. Den stenhusbebyggelse som byggdes av borgarna i Sundsvall efter branden 1888 är ett annat spår av sågverksindustrin. Stenstaden är idag av riksintresse för kulturmiljövården och den inrymmer 27 av länets 71 byggnadsminnen.

Ett annat viktigt kulturarv är länets hembygdsgårdar, dessa kan man också säga är ett resultat av den industriella utvecklingen. När förändringarna av övergången från jordbrukarsamhälle till industrisamhälle tydligt började synas i början av 1900-talet bildades hembygdsföreningar. Dessa ville ta vara på tidigare generationers traditioner och byggda kulturarv. Hembygdsgårdar skapades och till vilka man flyttade värdefulla äldre byggnader. Hembygdsföreningarna är än idag aktiva samhällsföreningar och under 2010 satte staten av 15 miljoner kronor till bevarande av hembygdsgårdar i landet. Till Västernorrland anslogs 750 000 kr som Länsstyrelsen valde att fördela till byggnadsvårdsinsatser inom åtta projekt. Var sjätte västernorränning är enligt en nyligen genomförd undersökning medlem i någon lokalhistorisk förening, hembygdsförening, byggnadsvårdsförening eller liknande. Det är dock fem procentenheter färre än vid motsvarande undersökning två år tidigare.¹⁹

18 Miljömålsuppföljning 2010.

19 SKOP 2011 Vad tycker västernorränningarna om kultur och kulturarv.

Tabell 6.2 Skyddade kulturmiljöer i länet

	Antal
Riksintressen	53
Byggnadsminnen	71
Kyrkor	105
Kulturresevat	2
Registrerade fornlämningar	cirka 10 000

Källa: Länsstyrelsen Västernorrland

ARBETSMILJÖ

Med arbetsmiljö avses i första hand den miljö som den förvärvsarbetande vistas i på arbetet, men också arbetsmarknadens struktur och förhållanden. Många arbeten ställer idag krav på högre utbildning, vilket också är en viktig faktor för länsutvecklingen.

En god arbetsmiljö har både hälso- och tillväxt främjande effekter.

Sammanfattning

Antalet förvärvsarbetande minskade kraftigt i landet och länet under 2009 som en följd av den globala finanskrisen, men har under den andra halvan av 2010 visat på en återhämtning. Näringslivet har ett traditionellt könsmönster, med flertalet män inom industrinäringsarna och flertalet kvinnor inom tjänstesektorn i allmänhet och i den offentliga sektorn i synnerhet. En förskjutning av antalet förvärvsarbetande pågår från offentlig verksamhet till näringslivet. Nyföretagandet ökade under såväl 2009 som 2010 jämfört med 2008. I takt med stigande pensionsavgångar där fler slutar än som tillträder kommer matchningen mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft med rätt kompetens att bli allt viktigare för företag och länets konkurrensförmåga. Utbildningsnivåerna hos den förvärvsarbetande befolkningen höjs kontinuerligt, men generellt är det färre västernorrälänningar som har en eftergymnasial utbildning på minst tre år än i hela riket. Västernorrälänningen är i det stora hela mycket nöjd med sitt arbete och fler förvärvsarbetare i länet jämfört med riket upplever att de har ett meningsfullt arbete.

Näringslivsstruktur

Förvärvsarbete

Förvärvsarbete är den enskilt viktigaste källan till inkomster och försörjning för individen, men också en viktig förutsättning för att delta i samhällslivet. Under 2009 märktes tydligt effekterna av den globala finanskrisen och sysselsättningen minskade i samtliga län. Antalet förvärvsarbetande 16 år och äldre med arbetsplats i Västernorrland minskade med drygt 4 100 personer eller 3,6 procent, och uppgick i november 2009 till 109 200 förvärvsarbetande. I hela riket var sysselsättningsminskningen 2,9 procent. Nedgången under 2009 var den största procentuella tillbakagången under ett enskilt år sedan början av 1990-talet i såväl länet som riket.

För 2010 finns inga helt tillförlitliga uppgifter på förändringen av antalet sysselsatta i länet eftersom den registerbaserade arbetsmarknadsstatistiken har en fördröjning på cirka ett år. Men enligt SCB:s arbetskraftsundersökning (AKU), som regionalt skattar sysselsättningen baserat på ett urval av befolkningen, så beräknas antalet sysselsatta 15-74 år efter en nedgång under det första halvåret 2010 endast marginellt minskat med 0,3 procent under helåret 2010. Bland näringsgrenarna var den största återhämtning inom tillverkning och utvinning medan personliga och kulturella tjänster minskade mest. Uppgifter på näringsgrensnivå är dock inte statistiskt säkerställda.

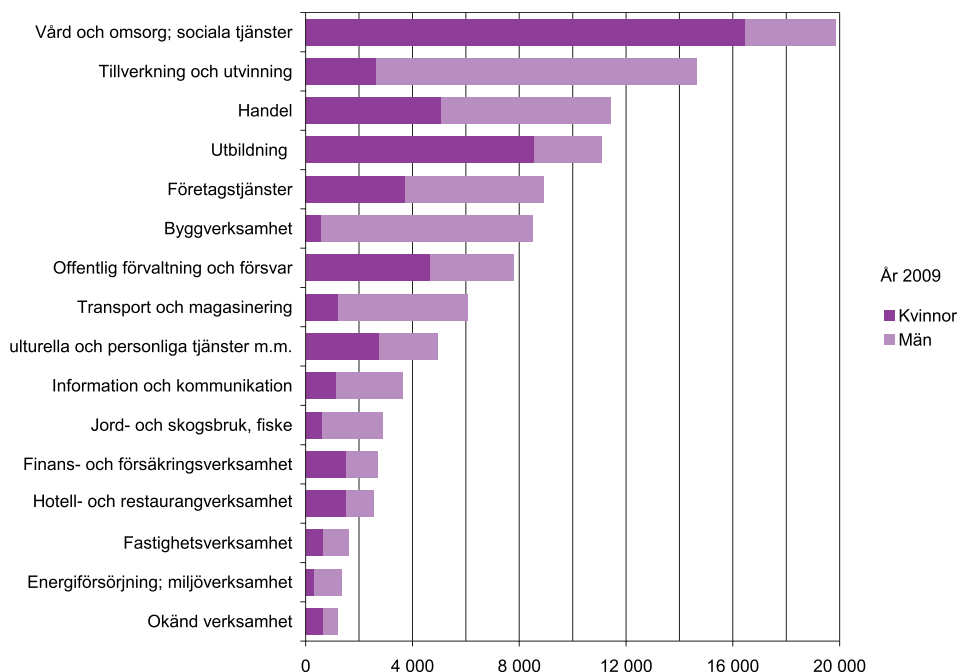
Antalet egna företagare i länet uppgår till knappt 9 200 personer. Av företagarna i länet är 27,3 procent kvinnor, motsvarande andel i riket är 29,0 procent. Bland de kvinnor som är företagare i länet hade 24 procent ett eget aktiebolag. I riket låg den nivån på 25 procent. Bland de män som var företagare i länet hade 41 procent ett eget aktiebolag, samma andel som i riket.

Näringsgrenar

Från 2004 till 2008 ökade sysselsättningstillväxten inom företagstjänster mer än riksgenomsnittet medan den samlade branschsysselsättningen i länet ökade svagare än i hela riket. Den positiva tendensen bröts av den globala finanskrisens verkningar, där de flesta branschgrupperna uppvisade en nedgång av antalet förvärvsarbetande under 2009. Den största minskning var inom tillverkning och utvinning med 10,6 procent färre sysselsatta än året innan. Andra näringsgrenar som uppvisade en ansenlig sysselsättningsminskning var myndigheter och försvar 5,8 procent, handel 4,9 procent transport 4,3 procent och hotell och restaurang 4,0 procent. Störst ökning av sysselsatta fanns inom företag inom energi och miljö samt inom fastighetsbolag där ökningen var 7,2 respektive 3,3 procent. Antalet förvärvsarbetande i företag inom energi och miljö utgjorde dock endast 1 370 personer eller 1,3 procent av den totala sysselsättningen i länet 2009.

De tre största näringsgrenarna i Västernorrland 2009 var vård och omsorg med 19 860 förvärvsarbetande, tillverkning och utvinning med 14 660 förvärvsarbetande och handel som hade 11 420 förvärvsarbetande. De flesta branschgrupperna uppvisade en nedgång av antalet förvärvsarbetande under 2009. Trots att det fortgående sker en strukturomvandling av antalet förvärvsarbetande mellan olika näringsgrenar har de traditionella könsmönstren inte påtagligt förändras. Inom vård och omsorg respektive inom utbildning är kvinnoandelen i länet omkring 83 respektive 77 procent och närmare var tredje respektive var sjätte kvinna arbetade i dessa två branschgrupper år 2009. Motsatt förhållande finns inom tillverkningsindustri och byggverksamhet där omkring 82 respektive 93 procent är män. Av de förvärvsarbetande männen i länet arbetade 35 procent inom dessa två näringsgrenar under 2009 trots en kraftig tillbakagång inom tillverkningsindustrin sedan 1990-talet. Jämbördigast könsfördelning 2009 fanns inom handel med 44 procent kvinnor och 56 procent män och inom kulturella och personliga tjänster med 56 procent kvinnor och 44 procent män.

Figur 7.1 Antal förvärvsarbetande, 16 år och äldre med arbete i länet, år 2009 fördelat efter näringsgren (SNI 2007)

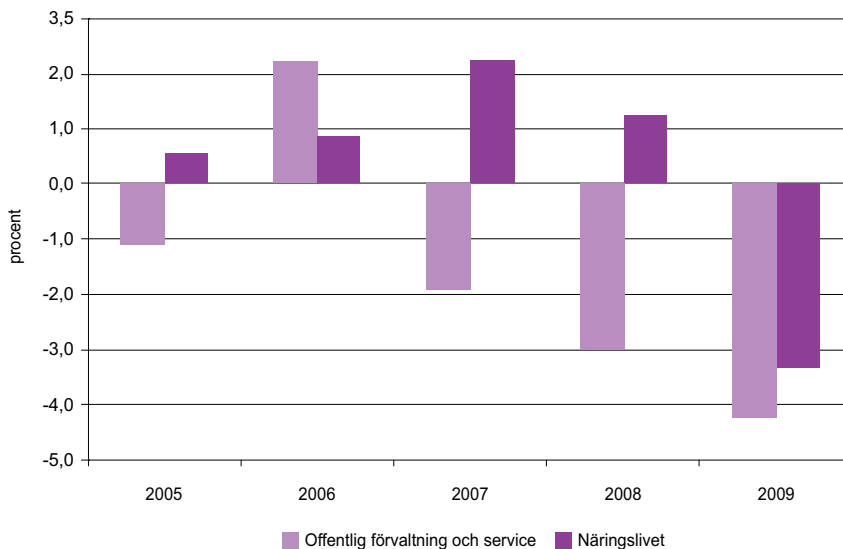
Källa: Statistiska centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

Ett differentierat näringsliv fritt från könsrelaterade och etniska barriärer är fördelaktigt såväl utifrån ett livsmiljö- som ett näringslivsperspektiv. Det ger individer ett större urval av arbetsgivare att välja mellan och stärker samtidigt företagets konkurrenskraft då den samlade tillgången av kunskaper och erfarenheter ökar med ett mer heterogent utbud av arbetskraft. Därför är det fortsatt angeläget att underlätta för utrikes födda och andra grupper att komma in på arbetsmarknaden.

Under de senaste fem åren har det förekommit en fortsatt förskjutning av antalet sysselsatta till näringslivet¹ från offentlig verksamhet. Näringslivet ökade stadigt under dessa år förutom under krisåret 2009, medan offentlig förvaltning minskade alla år utom 2006. Antalet förvärvsarbetande inom näringslivet uppgick till 70 960 personer under 2009, vilket var 65 procent av samtliga sysselsatta i länet. Motsvarande andel 2004 var 63 procent. I figur 7.2 visas den procentuella förändringen av antalet förvärvsarbetande efter sektor under åren 2005-2009.

¹ I näringslivet ingår samtliga aktieföretag (dvs. både privata som offentligt ägda), övriga ej offentligt ägda företag och organisationer. Inom offentlig verksamhet ingår statliga, kommunala, landstingskommunala och övriga offentliga organisationer.

Figur 7.2 Förändring av förvärvsarbetande efter sektor åren 2005-2009

Källa: Statistiska centralbyrån, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)

Arbetskrafts och kompetensförsörjning

Arbetskrafts- och kompetensförsörjning är en avgörande tillväxtfråga – för individer, arbetsgivare och samhällsutvecklingen i stort. Den frågan omfattar både lokal, regional och nationell nivå och påverkas även av det som händer i ett större omvärldsperspektiv. Det blir allt tydligare i den övergång till ”kunskapsekonomi”, som allt fler branschområden involveras i. Erfarenheterna inte minst från den senaste ekonomiska krisen visar klart att kompetenskraven kontinuerligt och i allt snabbare takt förändras. I takt med stigande pensionsavgångar där fler slutar än som tillträder kommer matchningen mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft med rätt kompetens att bli allt viktigare för företag och regioners konkurrensförmåga. Trots att pensionsavgångarna i Västernorrland redan nu är betydligt större än de som tillträder till arbetskraften märks det ännu inte i arbetsmarknadsstatistiken. När de rationaliseringsmöjligheter som ligger i detta är uttömda kan ett förbättrat konjunkturläge snabbt öka arbetskraftefterfrågan både i det privata och i det offentliga och inom olika branscher och yrkeskategorier.

Väl fungerande utbildningsinsatser på alla nivåer som skapar förutsättningar för ett livslångt lärande är ett fortsatt viktigt utvecklingsarbete. Insikten och förmågan att ta tillvara kunskap och kompetens utvecklar konkurrenskraftiga verksamheter och arbetsmarknadsområden. Utbildningsnivåerna för den förvärvsarbetande befolkningen visar att länet har högre andelar än riket för såväl kvinnor som män med en utbildning kortare än treårigt gymnasium och lägre för de med en eftergymnasial utbildning på minst tre år. Utbildningsnivåerna höjs dock kontinuerligt och under 2008-2009 växte andelen av den förvärvsar-

betande befolkningen 20-64 år med en eftergymnasial utbildning tre år eller längre från 18,2 till 19,1 procent i länet, medan motsvarande ökning på riksnivå var från 22,8 till 23,8 procent. Utbildningsnivåerna hos kvinnor är överlag högre än bland män inom de flesta branscher.

Tabell 7.1 Andel (procent) personer 20-64 år med eftergymnasial utbildning på minst tre år efter kön och näringsgren (SNI 2007), år 2009

	Västernorrland			Riket		
	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män	Totalt
Jordbruk, skogsbruk och fiske	16.5	9.0	10.6	13.6	5.6	7.2
Tillverkning och utvinning	19.2	8.7	10.6	20.0	13.0	14.7
Energi och miljö	28.9	12.9	16.6	29.8	14.7	18.2
Byggverksamhet	12.4	2.3	3.0	18.0	3.5	4.7
Handel	7.3	4.1	5.5	11.9	9.3	10.5
Transport och magasinering	5.9	3.1	3.6	10.6	6.9	7.7
Hotell- och restaurangverksamhet	3.9	6.5	5.0	6.6	6.6	6.6
Information och kommunikation	26.6	26.7	26.7	36.7	38.2	37.7
Finans- och försäkringsverksamhet	21.2	23.4	22.1	29.0	39.9	34.1
Företagstjänster	35.2	33.6	34.2	43.8	45.4	44.7
Fastighet, uthyrning, rese- och andra stödtjänster	12.8	6.7	9.5	16.7	11.9	14.1
Myndigheter och försvar etc.	38.5	32.2	36.0	43.1	37.6	40.7
Utbildning	47.2	50.5	47.9	48.0	55.8	49.9
Vård och omsorg	21.4	31.8	23.1	26.7	40.3	29.0
Personliga och kulturella tjänster	18.1	15.5	17.0	23.1	21.8	22.6
Okänd verksamhet	13.6	10.9	12.4	18.2	15.1	16.9
Totalt	24.7	13.9	19.1	28.3	19.6	23.8

Källa: rAps-RIS databas/Statistiska centralbyrån, (RAMS)

De branscher som har högst andel förvärvsarbetande i länet med en eftergymnasial utbildning på minst tre år oavsett kön är utbildning samt myndigheter och försvar närmast följt av företagstjänster.

Det finns ett klart samband mellan utbildningsnivå och förvärvsintensitet, med betydligt fler högtutbildade i arbete än bland lågutbildade personer. Utomnordiskt födda har en högre utbildningsnivå än västernorrälänningar i allmänhet och även fördelat på kön, vilket dock inte syns i sysselsättningsstatistiken. Här finns kompetens som idag inte används fullt ut.

Universiteten är viktiga för länets livsmiljö genom att de förser länet med välutbildad arbetskraft och knyter an forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs med näringsliv och entreprenörer. Mittuniversitetet och Umeå universitet är de två lärosäten som attraherar merparten av studerande från länet. Höstterminen 2010 var andelen av länets nybörjarstudenter yngre än 35 år som valde Mittuniversitetet 35 procent medan var fjärde student valde Umeå universitet.

Nyföretagande och entreprenörskap

Nyföretagande och entreprenörskap är viktiga komponenter för tillväxt och förnyelse av näringslivet. Enligt Tillväxtanalys² ökade nyföretagande i Västernorrland och i merparten av länen under 2009 till skillnad från året innan. Antalet nystartade företag uppgick i länet under 2009 till 1 165 företag, jämfört med 1 082 företag 2008, vilket var en ökning med 7,7 procent (riket 3,1 procent). I genomsnitt hade varje nystartat företag i länet 1,7 sysselsatta (hel-, deltid inklusive arbetande ägare) år 2009, vilket var lika som föregående år och som riksgenomsnittet.

Etableringsfrekvensen i förhållande till befolkningen var i Västernorrland 7,8 nya företag per 1 000 invånare 16-64 år, medan motsvarande tal i hela landet var 10,0. Antalet företag startade år 2009 i länet av en eller flera kvinnor uppgick till 31 procent av de nyetablerade företagen, medan 64 procent var startade av män och fem procent med delad ledning kvinnor/män. Andelen nystartade företag av personer som var 30 år eller yngre uppgick till 25,6 procent och till 9,1 procent av personer med utländsk bakgrund.³ I riket startades var tredje företag av en eller flera kvinnor medan andelen för personer 30 år eller yngre var 24,4 procent och 16,9 procent av företagen startade av personer med utländsk bakgrund. Tillväxten av antalet nya företag ökade kraftigt under det första kvartalet 2010, enligt Tillväxtanalys mätningar, då det startades 31 procent fler nya företag i länet än under motsvarande kvartal 2009.

Uppgifter från Bolagsverket visar på ett ökat nyföretagande under 2010. Inom bolagsformerna aktieföretag, enskild firma, handels- och kommanditbolag samt ekonomisk förening så registrerades det 1 207 företag i länet under 2010. I jämförelse med 2009 var det en ökning med 20,1 procent, medan motsvarande ökning i hela riket var 19,0 procent.

Utvecklingen av nyföretagandet i länet visar oberoende av statistisk uppgiftslämnare på en likartad trend. I figur 7.3 visas utvecklingen enligt uppgifter från Tillväxtanalys, Bolagsverket⁴ och Skatteverket⁵ för åren 2005-2010.

² Tillväxtanalys är statistikansvarig för officiell statistik inom området nystartade företag. Med nystartade företag avses företag där verksamheten är helt nystartad eller har återupptagits efter att ha varit vilande i minst två år.

³ Personer med en eller båda föräldrarna födda utrikes.

⁴ Bolagsverket, nyregistrerade aktieföretag (AB), enskild näringsidkare (E), handelsbolag (HB), kommanditbolag (KB), och ekonomisk förening (EF).

⁵ Uppgifter från Bolagsverket exkl. E men inkl. uppgifter från Skatteverket av nyregistrerade F och FA-skattsedlar.

Figur 7.3 Nyföretagande 2005-2010

Källa: ITPS, Bolagsverket och Skatteverket

En undersökning⁶ av Tillväxtanalys visar att överlevnadsgraden för de företag som startades i länet under 2005 och som fanns kvar efter tre år var 64 procent jämfört med 68 procent i hela riket. Av de nystartade företagen 2005 som fortfarande var verksamma i länet under 2008 kunde 40,5 procent definieras som ett tillväxtföretag⁷, vilket låg strax under riksgenomsnittets 43,4 procent.

Attityder till entreprenörskap och uppfattningar om företagarklimatet har visat på ett samband till antalet företag som etableras i en region. Insatser för att stimulera entreprenörskap är därför viktiga.

Arbetsmiljö

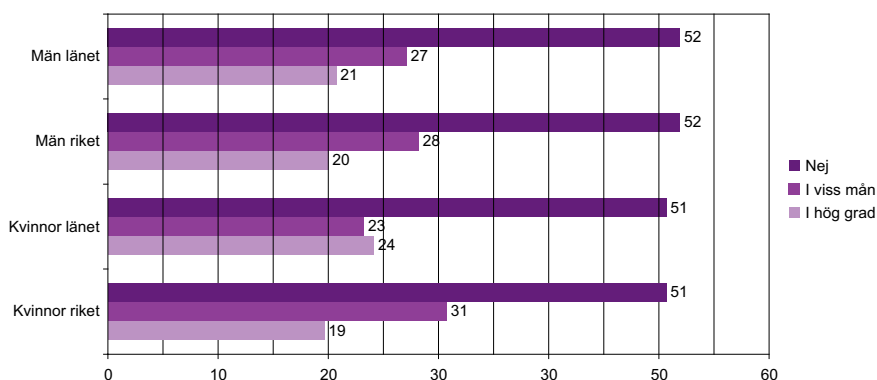
Arbetsmiljön är en viktig fråga för en hållbar utveckling, eftersom den är en bestämningsfaktor för både tillväxt och hälsa. Graden av ansträngning i arbetet är en del av den fysiska arbetsmiljön. I figur 7.4 redogörs för hur kroppsligt ansträngande förvärvsarbetande i Västernorrland och i övriga riket bedömer att deras arbete är.⁸ Av männen anser var femte att de i hög grad har ett kroppsligt ansträngande arbete. Bland kvinnorna anser närmare var fjärde det samma.

⁶ Tillväxtanalys, Statistik 2010:02 Uppföljning av 2005 års nystartade företag - tre år efter start.

⁷ Med tillväxtföretag avser Tillväxtanalys de företag som under år 2008; hade en omsättning på minst en miljon kronor eller hade minst två personer sysselsatta på heltid eller ett företag där företagaren uppgivit att företagets lön-samhet är god och att företaget går att leva på.

⁸ Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2007. Regionala data bearbetade av Länsstyrelsen.

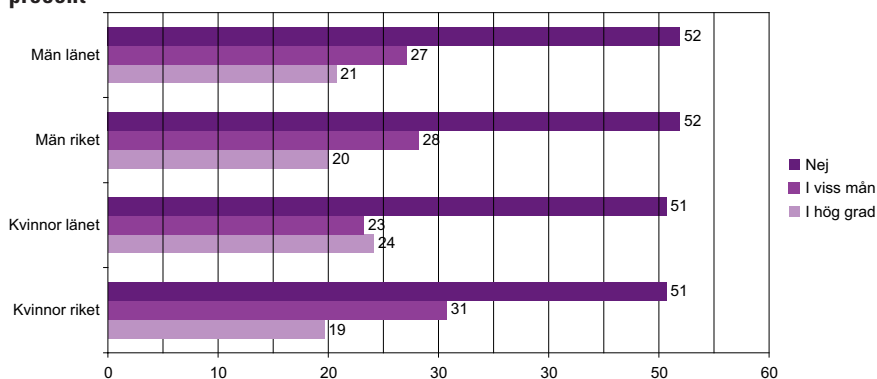
Figur 7.4 Andel med kroppsligt ansträngande arbete, procent

Källa: Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2009. Regionala data bearbetade av Länsstyrelsen

Av männen upplever 21 procent, och av kvinnorna 24 procent i hög grad att arbetsbelastningen är stor och att de har alldeles för mycket att göra. Detta är något lägre andelar än motsvarande undersökning i livsmiljöbokslutet 2006.⁹

Figur 7.5 Andel som upplever att de har stor arbetsbelastning och alldeles för mycket att göra, procent

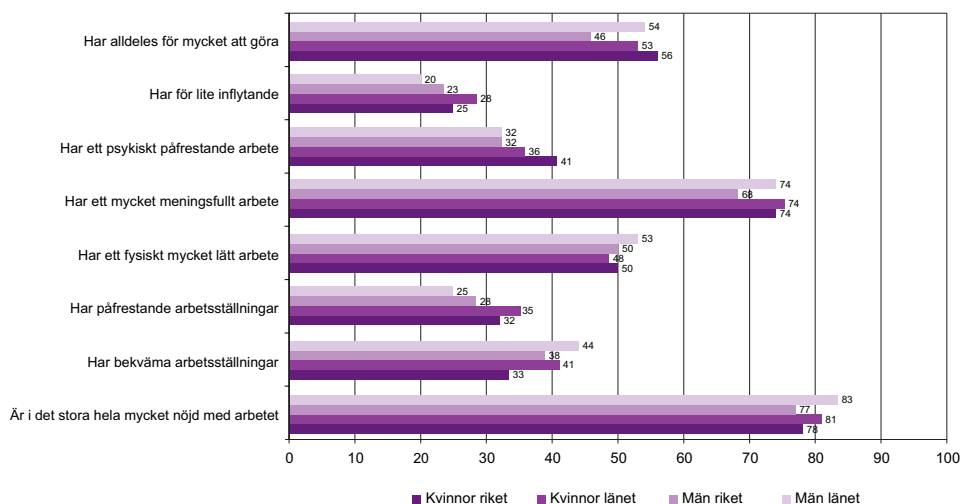

Källa: Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2009. Regionala data bearbetade av Länsstyrelsen

⁹ Ibid.

Hur västernorrmlänningarna upplever sitt arbete redovisas i figur 7.6. De allra flesta: 83 procent av männen och 81 procent av kvinnorna, är i det stora hela mycket nöjda med sitt arbete. Jämfört 2006 års livsmiljöbokslut är det en förbättring med 14 procentenheter för männen och sju procentenheter för kvinnorna. Förbättringar har också skett såtillvida att en lägre andel av både männen och kvinnorna i länet denna gång uppger att deras arbete är psykiskt påfrestande. En något högre andel av förvärvsarbetarna i länet jämfört med riket upplever också att de har ett mycket meningsfullt arbete.¹⁰

Figur 7.6 Upplevelser av arbetet, procent

Källa Arbetsmiljöverket, Arbetsmiljöundersökningen 2009. Regionala data bearbetade av Länsstyrelsen

¹⁰ Ibid.

INFRASTRUKTURELL MILJÖ

Den infrastrukturella miljön berör förutsättningarna för transporter och kommunikation. Tillgänglighet, trafiksäkerhet, ett miljövänligt transportsystem och fungerande IT är av central betydelse för både medborgare och näringsliv.

Sammanfattning

I Västernorrland har en trend av vikande kollektivtrafik vänts under 2010 och det är ett ökande antal personer som väljer att åka kollektivt. Det finns dock fortfarande arbete kvar att göra för att ändra attityder till kollektivt resande. Detta kan man tydligt se i den resvaneundersökning som gjordes 2009 där 29 procent aldrig skulle kunna tänka sig att ställa bilen för att åka kollektivt. Samarbetet mellan kollektivtrafiken inom Västernorrland och de övriga tre nordligaste länen, liksom med tågtrafikföretagen, är mycket betydelsefullt för persontransporterna i Norrland. Såväl tider som biljettsystem är samordnade för att underlätta arbetspendling, skolskjutsar och övriga resor med kollektivtrafiken. Sundsvall-Härnösands flygplats har ett särskilt bra destinationsutbud i förhållande till antalet passagerare. Folkhälsan kan bli bättre om fler väljer att cykla och gå i stället för att ta bilen för de korta resorna, även miljön och framkomligheten vinner på detta. Antalet omkomna i trafiken minskar kontinuerligt, och om alla använde bilbälte, körde nykter och höll hastighetsgränserna så skulle antalet dödade och svårt skadade minska ytterligare med hälften. Befolkningsmässigt, men inte ytmässigt, finns bra täckning för mobiltelefoni och bredband.

Människor reser idag av samma anledning som för 50 år sedan, för att komma till och från arbetet, skolan, affären eller släkt och vänner. Skillnaden är att det idag ägnas mer tid och resurser åt att pendla till arbete och skola. Förr fanns arbetsplatserna och skolorna på närmare håll, ofta med gångavstånd. Idag går det att nå längre bort inom samma restider tack vare allt snabbare transportmedel.

Kollektivtrafik

Dagens kollektivtrafik

I en attityd- och resvaneundersökning som genomfördes 2009 framkom det att de viktigaste faktorerna som avgör val av transportmedel är snabbhet, enkelhet och bekvämlighet. Beroende på arten av resan är det olika vilken av faktorerna som hamnar främst. I samma resvaneundersökning framkom att 29 procent av de tillfrågade aldrig skulle kunna tänka sig att ställa bilen till förmån för att resa kollektivt, resterande kunde tänka sig att åka kollektivt med bättre turtäthet, billigare resor och/eller kortare restid.¹

De senaste åren har resandet med kollektivtrafik minskat i Västernorrland, men under 2010 vände kurvan för att öka med fem procent. År 2010 återuppnåddes samma nivå som innan 2006. Vad som ligger bakom den positiva utveckling som skedde med kollektivtrafiken i Västernorrland är än så länge svår att svara på, likaså om utvecklingen är tillfällig. Det har dock genomförts en rad förbättringar och specifika satsningar på kollektivtrafiken.²

I Sundsvall har det genomförts en förändring och prioritering i tätortstrafiken och turtätheten har ökat. Förändringen i antalet resor med kollektivtrafik har gått från 5 238 392 år 2009 till 5 978 270 år 2010. Även i Härnösand har kommunen förändrat tätortstrafiken. Medvetna prioriteringar har gjorts i linjenätet vilket har medfört 85 473 fler resor med kol-

1 Regional attityds och resvaneundersökning, Rapport 2009:16, Länsstyrelsen Västernorrland.

2 Västernorrlands läns Trafik AB.

ektivtrafiken 2010 jämfört med 2009. I Sollefteå har en total förändring av linjenätet medfört en resandeökning på två procent.³

Den 30 augusti 2010 invigdes Botniabanan och trafiken mellan Örnsköldsvik och Umeå drogs igång. Trafikstarten har inte varit problemfri och många av de planerade avgångarna har varit inställda och ersatts med busstrafik. Problemen beror på det nya signalsystemet, ERTMS. Tågen har ändå haft många resenärer och antalet resande med buss på samma sträcka har minskat något, främst resorna mellan Umeå och Örnsköldsvik. Kortare delsträckor har inte påverkats i samma utsträckning.

Under 2010 påbörjades planeringen av byggande och förbättringar för nio pendlarparkeeringar runt om i länet. Dessa är främst att utöka antalet parkeringsplatser, installera motorvärmare som senare kan göras om till laddningsstolpar för elbilar samt att utrusta pendlarparkeringarna med cykelställ med bra belysning och bra låsanordning så att pendlare kan känna trygghet med att utnyttja resurserna.

Kollektivtrafiken framöver

Persontågstrafiken mellan Sundsvall och Umeå planeras starta i december 2011, vilket kommer att knyta ihop städer och tätorter längs norrlandskusten på ett bättre sätt jämfört med idag. Järnvägen möjliggör kraftigt minskade restider inte minst för arbets- och utbildningspendling. Regionförstoring har fördelar både ur livsmiljö- och näringslivsperspektiv. För individen ger regionförstoring ökade möjligheter att välja olika platser för bostad och arbete utifrån egna preferenser. För företagen medför regionförstoring större utbud av arbetskraft. Den beräknade resandeökningen på inomregionala resor som förväntas med trafikstarten på Ådalsbanan och Botniabanan ligger på 20 procent och förändringen i antalet turer kan ses i Tabell 8.1.⁴

Tabell 8.1 Antal planerade avgångar från och med trafikstarten på Ådalsbanan och Botniabanan

Utbud	2010	2011
Härnösand-Kramfors	11	21
Härnösand - Sollefteå	9	9
Härnösand - Övik	19	16
Sundsvall - Härnösand	44	54
Sundsvall – Timrå	85	85
Sundsvall – Ånge	15	16
Timrå – Härnösand	44	54
Umeå - Kramfors	0	11
Umeå – Sollefteå	3	3
Övik – Umeå	15	20

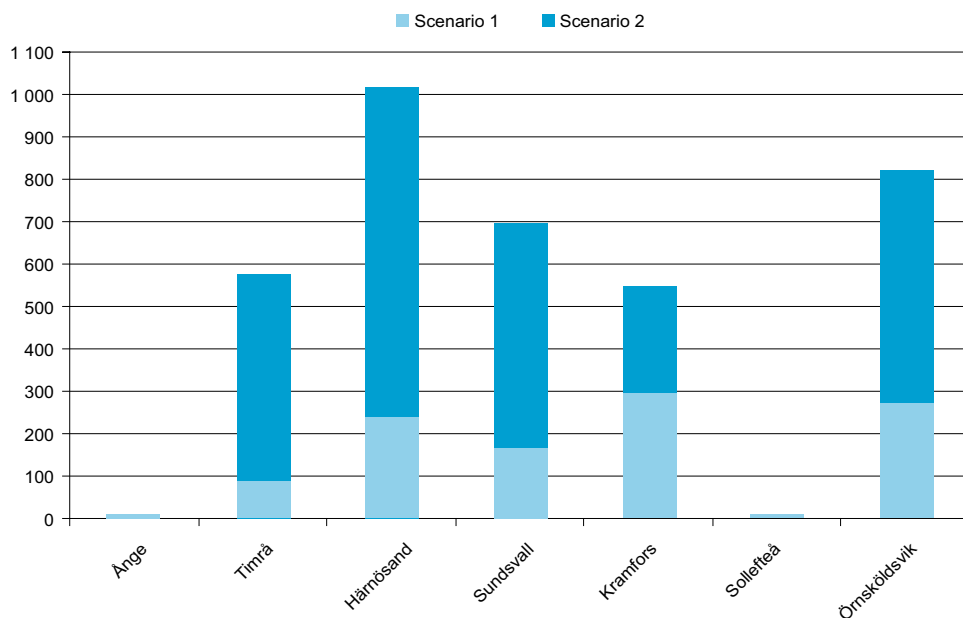
Källa: Regional linjenätsanalys

³ *Ibid.*

⁴ *Regional linjenätsanalys, Länsstyrelsen Västernorrland.*

I en scenarioanalys som genomfördes 2009 beskrevs möjliga effekter på tillväxt och sysselsättning som regionförstoringen i och med Botniabanan skulle kunna medföra. Figuren nedan visa på en befolkningsutveckling som skulle kunna bli resultatet om vissa satsningar skulle göras i samband med Ådalsbanan och Botniabanan. Scenario 1 visar på den beräknade befolkningsutvecklingen om inga ytterligare satsningar görs medan scenario 2 visar på vilken befolkningsutveckling som skulle kunna bli effekten om regionen satsade på strategisk bebyggelse och anslutande busstrafik till Botniabanan och Ådalsbanan.⁵

Figur 8.1 Befolkningsförändring antal personer 20-64 år

Källa: Från räls till resande, Rapport 2009:19, Länsstyrelsen Västernorrland

Projekt för att främja kollektivtrafiken

Under 2008 startade i länet projektet Bästa Resan med övergripande syfte att i samverkan med flera aktörer och med ett helhetsperspektiv utifrån resenärens uppnå attraktiva och konkurrenskraftiga arbetsmarknadsregioner genom hållbar regionförstoring och kraftigt ökad andel kollektivt resande. Bakgrunden är starten av Botniabanetraffiken mellan Sundsvall och Umeå år 2011, den största infrastruktursatsningen i länens historia sedan byggandet av Norra stambanan. Projektet Bästa Resan handlar om att utifrån resenärsperspektivet överbrygga alla delar av en persons resa som måste fungera från start till slutdestination. En person måste kanske cykla till en busshållplats, vänta, åka buss till ett resecentrum, vänta, åka

⁵ Från räls till resande, Rapport 2009:19, Länsstyrelsen Västernorrland.

tåg och slutligen gå till slutdestinationen. Det innebär att det är flera ansvariga parter som påverkar om resan fungerar eller inte; kommun, länstrafik, trafikverk med flera.

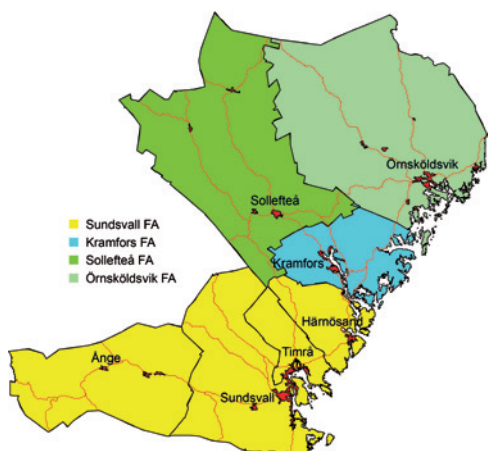
Ett annat projekt i länet med målsättning att öka kollektivtrafikresandet är Fördubblat resande i Sundsvall. Projektet som startade 2008 har bland annat inneburit att tiominuters trafik infördes i Sundsvall under 2009. När det gäller investeringar så byggs och planeras resecentrum längs Botniabanestråket mellan Umeå och Sundsvall. Därutöver påbörjades under 2008 byggandet av ny kollektivtrafikanläggning i Birsta för bättre lokal och regional tillgänglighet till Birsta. Investeringen innebär också bättre förbindelser mellan Timrå och Sundsvall.

I slutet av 2010 startade projekt Nya Ostkustbanan som arbetar för att få tillstånd en ombyggnation av banan mellan Gävle och Härnösand som är i dåligt skick. Järnvägen har bristande kapacitet och den låga hastighetsstandarden utgör ett allvarligt hinder för rationella godstransporter och regional pendling. En ny Ostkustbana har, tillsammans med Botniabanan, en enorm potential att bidra till långsiktigt hållbar tillväxt, genom regionförstoring och regionintegrering. Väl fungerande regioner skulle avsevärt öka valmöjligheterna för den enskilda individen samt öka tillgången till kompetens och marknader för näringslivet.

Arbetsmarknadsregioner och pendlingsstatistik

Tillväxtverket delar in Sverige i 72 funktionella analysregioner. En FA-region är en region där människor kan bo och arbeta utan att behöva göra alltför tidsödande resor. Enligt Tillväxtverkets bedömningar av utvecklingen av framtidens arbetsmarknadsregioner så kommer länets nuvarande fyra FA-regioner, Sundsvall (Sundsvall, Ånge, Timrå och Härnösand), Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik att minska till tre fram till 2030. Skillnaden i utbredningen 2030 ligger i att Kramfors införlivas i Sundsvalls arbetsmarknadsregion, medan Sollefteå och Örnsköldsvik fortsatt bildar solitära lokala arbetsmarknader det vill säga de omfattar endast en kommun. I hela landet beräknas antalet arbetsmarknadsregioner uppgå till 54 under 2030. I figur 8.2 visas länets fyra FA-regioner, Sundsvall, Kramfors, Sollefteå och Örnsköldsvik.

Figur 8.2 FA-regioner i Västernorrlands län

Antalet arbetspendlare⁶ över länsgräns uppvisade en stigande trend i Västernorrland fem år i rad fram till 2009 då pendlingsrörelserna minskade något till följd av det försämrade arbetsmarknadsläget i hela landet. Pendlingsströmmarna över såväl läns- som FA-gränser är dock relativt obetydlig i Västernorrland. Pendling över FA-gräns kan ofta i befolkningsgleasa och ytstora regioner jämföras med långpendling inom ett land. Båda formerna av pendling karaktäriseras av att den är något man väljer som ett alternativ till att flytta. Av länets förvärvsarbetande nattbefolkning pendlar knappt fem procent till ett arbetsställe utanför länet. Av dessa är 66 procent män och 34 procent kvinnor. Under 2009 arbetspendlade 5 300 personer från länet jämfört med 4 840 personer som pendlade in till Västernorrland. Av de uppmätta arbetsrörelserna från Västernorrland under 2009 gick 37 procent till Stockholms län vilket var flest till ett enskilt län. Andelen utpendlare till grannlänen Gävleborg, Västerbotten och Jämtland svarade för knappt 40 procent av den summerade pendlingen och för 51 procent av inpendlingen, vilket gav ett pendlingsnetto i förhållande till grannlänen på knappt 800 personer. Inom branscherna handel, företagstjänster, tillverkning och byggverksamhet finns den största pendlingen i länet. Av länets FA-regioner är pendlingen störst inom Sundsvalls FA-region, medan den är mycket blygsam över regiongräns i förhållande till andra FA-regioner. När det gäller pendling inom och mellan länets FA-regioner är det könsbundna mönstret påtagligt. I Västernorrland ingår till exempel Ånge kommun i Sundsvalls FA-region, men baserad på förvärvsarbetande mäns och kvinnors pendlingsmönster utgör kommunen en egen arbetsmarknad för Ånges kvinnor.

Resor ur ett genusperspektiv

I den resvaneundersökning som genomfördes av Bästa Resan framkom det att kvinnor i högre utsträckning än män väljer att resa kollektivt alternativt gå och cykla. Männen väljer i högre grad bilen som transportmedel.⁷ I ett trafiksäkerhetsperspektiv så är män i mycket större utsträckning inblandade i dödsolyckor än kvinnor. I trafikolyckor med dödlig utgång på svenska vägar är tre av fyra som omkommer män, dessa förhållanden har stått sig under de senaste åren även om det skett en total minskning av antalet döda.⁸

Trafiksäkerhet

Både under 2008 och 2009 var dödstalen i trafiken låga. Detta sammanfaller med den ekonomiska konjunkturedgången som startade hösten 2008. Olika prognosmodeller indikerar dock att konjunkturedgången och slumpvariationen inte helt kan förklara nedgången 2008 och 2009, utan att detta också är en effekt av trafiksäkerhetshöjande åtgärder som skett under samma tidsperiod.⁹ Det har varit en positiv trend men den samlade bedömningen är att antalet dödade i trafiken inte kommer att minska i samma takt när den ekonomiska konjunkturen vänder.

⁶ SCB, registerbaserad arbetsmarknadsstatistik.

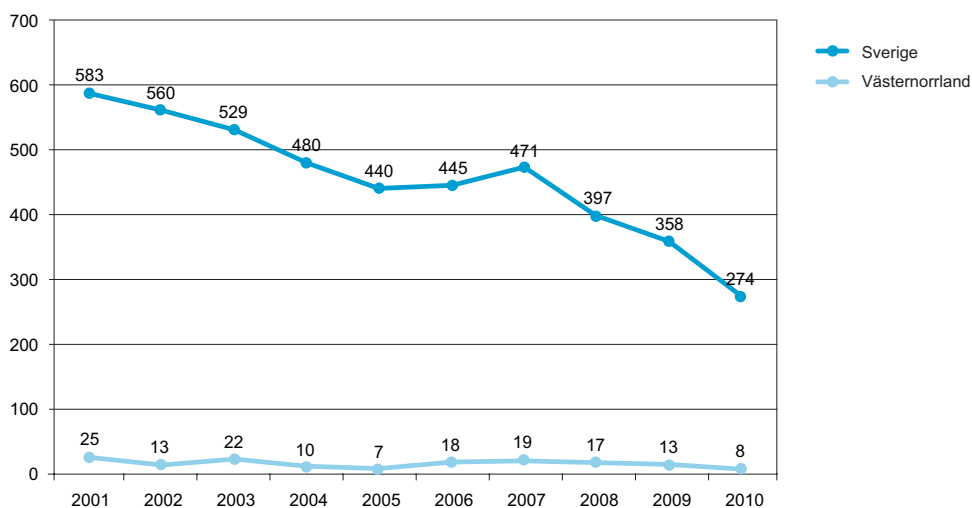
⁷ Regional attityds och resvaneundersökning, Rapport 2009:16, Länsstyrelsen Västernorrland.

⁸ Trafikverket, Trafiksäkerhetsutveckling 2001-2010.

⁹ Trafikverket, Målstyrning av trafiksäkerhetsarbetet, analys av trafiksäkerhetsarbetet 2009 (2010:044).

Under 2010 omkom 392 personer i ban- och vägtrafikolyckor i Sverige, Inom järnvägstrafiken¹⁰ beräknas antalet omkomna under 2010 uppgå till 109 personer och inom vägtrafiken resterande 287 personer. Det innebär att det skett en ökning av antalet omkomna i järnvägstrafiken med 31 procent samtidigt som det skett en minskning av antalet omkomna i vägtrafiken med 20 procent mellan 2009 och 2010.¹¹ Under 2010 har även statistik över antalet dödade i vägtrafiken på grund av självmord särredovisats i enlighet med internationell standard. Denna visar att ca 20 utav 287 personer dött till följd av självmord i vägtrafiken.¹²

Figur 8.3 Antal dödade i trafiken i Västernorrland respektive hela Sverige 2001-2010

Källa: Trafikverket Region Mitt

Det framgår av figuren ovan att antalet dödade i trafiken har minskat i länet sedan 2001. Under 2010 dog 8 personer i trafiken i Västernorrland.

Polismyndigheten i Västernorrland har längre arbetat aktivt mot, och under de senaste åren blivit bättre på att upptäcka drogpåverkade förare. Figur 8.4 visar tydligt hur antalet anmälda drograttfylleribrott ökat markant. Att alkohol- och drogpåverkade förare upptäcks i trafiken är positivt inte enbart för trafiksäkerheten. Det kan också leda till att annan brottslighet klaras upp.

Yngre och medelålders män dominerar bland rattfylleristerna. Ungefär 90 procent av rattfylleristerna är män. Den största gruppen är de som är alkoholberoende eller alkoholmissbrukare. Den andra gruppen är de som vid enstaka tillfällen kör rattfulla. Det finns

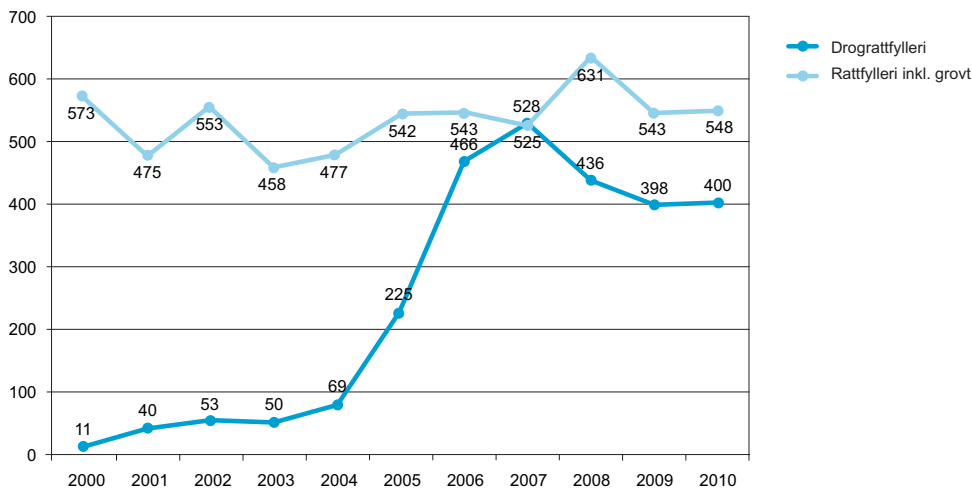
¹⁰ Järnvägsstatistik omfattar endast händelser på statens spåranläggningar det vill säga alla järnvägspår med undantag för Inlandsbanan, Roslagsbanan, Saltsjöbanan, diverse museijärnvägar samt industrispår (ej T-bana men däremot SL pendeltåg).

¹¹ Trafikverket, trafiksäkerhetsutveckling 2001-2010.

¹² Ibid.

egentligen bara två åtgärder som kan förhindra personer i den förstnämnda gruppen att köra onyktra – behandling för alkoholproblemet och alkoholås.¹³

Figur 8.4 Anmälda rattfylleri- och drograttfylleribrott i Västernorrland 2000-2010

Källa: Brottsförebyggande rådet www.bra.se

I samtliga kommuner/närpolisområden förekom 2010 arbete i någon form med Samverkan Mot Alkohol och Droger i Trafiken (SMADIT), även kallad Skelleftemodellen. Metoden går ut på att personer som tas för rattfylleri i nära anslutning erbjuds samtal om behandling eller vård. Av totalt 948 gripna under 2010 har i genomsnitt 38 procent fått detta erbjudande, och närmare en tredjedel av dessa var positiva till samtal. Sammanlagt 37 personer påbörjade under 2010 behandling eller stöd utifrån denna modell för de alkohol- eller drogproblem som legat till grund för rattfylleriet.¹⁴

Miljö

Vägrafikens utsläpp påverkar klimatet, bidrar till övergödning, försurning och bildning av marknära ozon. Bilarnas avgaser, buller och slitagepartiklar har även stora hälsoeffekter. Biltrafikens snabba tillväxt har gjort att utsläppen av kväveoxider inte minskat i samma utsträckning. Införandet av katalysatorer i bilar har gjort att situationen förbättrats när det gäller kvävedioxid, men fortfarande finns det höga halter på en del platser i länet. En annan luftförorening som ökar är marknära ozon, som framför allt kommer in över Sverige från andra länder i södra Europa.

¹³ Trafikverket.

¹⁴ Trafikverket.

Nya personbilar 2009 förbrukade i genomsnitt 6,7 l/100 km, jämfört med 7,1 l/100 km 2007. Miljöbilar definieras sedan 2007 som bränslesnåla diesel och bensindrivna bilar, samt bilar som drivs på etanol och fordonsgas.¹⁵ Antalet miljöbilar har ökat från 753 st 2005/2006 till 5000 år 2010, vilket är tre procent av den totala fordonsparken.¹⁶

Miljö kvalitetsmålet, Frisk luft, syftar till att luften ska vara så ren att människors hälsa inte skadas. En del hälsoeffekter orsakas av partiklar med storlek kring 10 mikrometer i diameter men den dominerande effekten på bland annat hjärt-kärlsjukdomar orsakas sannolikt av partiklar som är mindre än 1 mikrometer. Vissa studier indikerar att PM_{2,5} därför är en bättre indikator på partiklarnas effekter än PM₁₀ (partiklar mindre än 2,5 respektive 10 mikrometer i diameter).

PM_{2,5} har mätts i Sundsvall under november-december 2010 i gaturum. Medelnivån var 7,3 µg/m³ vilket är väl under den nedre utvärderingströskeln 12 µg/m³.

I Örnsköldsvik har miljö kvalitetsnormen för dygnsmedelvärden överskridits under 2008 och 2009. Naturvårdsverket har sammantaget bedömt att miljö kvalitetsnormen överskrids i Örnsköldsvik och att kommunen ska upprätta ett åtgärdsprogram tillsammans med trafikverket och länsstyrelsen.

Flygresor

Antalet passagerare till/från flygplatserna Sundsvall-Härnösand och Örnsköldsvik minskade med 18 respektive drygt 36 procent mellan åren 2008 och 2009. Under 2010 ökade åter antalet passagerare från Sundsvalls/Härnösands flygplats med tre procent, medan nedgången fortsatte för Örnsköldsviks flygplats, minus sex procent. Nedgången av antalet flygresenärer för Örnsköldsviks flygplats förklaras helt av minskat antal inrikespassagerare. Vid länets tredje flygplats Kramfors/Sollefteå ökade antalet passagerare under åren 2009 och 2010 med 4 250 respektive 2 600 fler resenärer. Totalt har antalet passagerarna på länets flygplatser dock minskat med drygt 99 000 resenärer jämfört med 2008 men flyg är alltså fortfarande avgörande för ett effektivt resande till/från exempelvis Stockholm, Göteborg och Luleå eller till ett anslutningsflyg.

Förutom inrikes linjetrafik under hela året finns det även en begränsad chartertrafik under bestämda tidsperioder från två av länets flygplatser, som innebar en ökad tillgänglighet till olika charterdestinationer. Antalet utrikesresenärer vid Sundsvall-Härnösands flygplats ökade från 2009 till 2010 med knappt 3 000 passagerare till totalt 22 110 resenärer. År 2005 var antalet cirka 6 000 personer. Antalet charterresenärer från Örnsköldsviks flygplats har fördubblats från 3 055 resenärer år 2009 till 6 284 resenärer år 2010. Från Kramfors-Sollefteå flygplats bedrev ingen reseoperatör chartertrafik under 2010.

¹⁵ Vägverket, PM vägtrafikens utsläpp 20100221.

¹⁶ Transportstyrelsen.

Tabell 8.2 Antal inrikes- och utrikesresenärer och destinationer vid länets flygplatser 2010

Flygplats	Inrikes passagerare	Destinationer, linjetrafik	Utlandsresenärer	Destinationer, charter
Sundsvall-Härnösand	234 022	4	22 110	5
Örnsköldsvik	79 999	1	6 284	2
Kramfors-Sollefteå	21 618	2	16	0

Källa: Transportstyrelsen och Swedavia

Flygbusstrafik finns mellan Sundsvall-Härnösands flygplats och Sundsvall samt mellan Örnsköldsviks flygplats och centrum. I övrigt finns flygtaxi att tillgå till och från flygplatserna. Tillgängligheten till länets flygplatser med bil är god, i synnerhet i kustområdet. Res tiden för de boende i länet till närmaste flygplats ligger mellan 0 och 60 minuter förutom för boende i de inre delarna av länet.

Informations- och kommunikationsteknik

Internetuppkoppling med hög överföringshastighet blir alltmer en nödvändig förutsättning för företagande, arbete och studier på distans, tillgång till offentlig och privat service liksom som generellt kommunikationsverktyg. Utvecklingen går mycket snabbt och kraven på funktionella och uppgraderingsbara accessformer ökar i såväl tätort som glesbygd. Motsvarande gäller för tillgången till mobiltelefoni. Systemen integreras dessutom alltmer genom utvecklingen av mobila IT-lösningar.

Mobiltelefoni

Mobiltelefoni med hög täckningsgrad är viktig för människors livskvalitet och kanske främst för den trygghet som mobiltelefonen för med sig. I länet har GSM-nätet god befolkningmässig täckning, men det finns fortfarande delar av inlandet som saknar täckning. Täckningen för 3G-nätet har förbättrats.¹⁷ Högst är täckningsgraden i Sundsvall och Härnösand, där samtliga operatörer har mer än 90 procent täckning. Den är lägst i Kramfors och Ånge. Endast en operatör har täckning i Sollefteå kommun.¹⁸

Bredband

Regeringen har slagit fast att 90 procent av alla hushåll och företag i Sverige ska ha bredbandstillgång om minst 100 Mbit/s år 2020 och 55 procent år 2015. För detta krävs en fortsatt utbyggnad av IT-infrastruktur med hög kapacitet i Västernorrland. I jämförelse med

¹⁷ www.pts.se

¹⁸ Arena Landsbygd, företagsambet och samverkan i utvecklande bygder – strategi för landsbygdsutveckling i Västernorrland 2007.

riket och även några av grannlänen (särskilt Västerbotten) har Västernorrland betydande utbyggnadsbehov redan i dagsläget, vilket nedanstående tabell illustrerar.

Tabell 8.3 Förutsättningar för bredbandskommunikation – bredbandstäckning 2009 (hastighet), procent

	Västernorrland		Riket		Västerbotten	
	Hushåll	Arbetsplatser	Hushåll	Arbetsplatser	Hushåll	Arbetsplatser
Tätbebyggelse						
> 10 Mbit/s	96,0	94,4	94,4	92,8	98,5	97,5
> 50 Mbit/s	62,2	59,0	64,5	62,4	90,2	87,4
Glesbebyggelse						
> 10 Mbit/s	51,6	44,2	55,5	47,8	58,0	47,7
> 50 Mbit/s	8,0	3,5	9,0	5,4	39,9	30,4

Källa: PTS-ER 2010:5

SAMMANFATTNING, ÖNSKVÄRD UTVECKLING OCH REFLEKTIONER

En bra livsmiljö och en god folkhälsa ligger till grund för socialt, miljömässigt och ekonomiskt hållbar utveckling i länet. Det femte bokslutet över livsmiljön och folkhälsan i länet har nu sammanställts. Syftet med bokslutet är att beskriva och identifiera delar att värna och att förbättra. En ambition har varit att på ett tydligare sätt än tidigare koppla bokslutet till framtagandet, och det framtida användandet, av den regionala utvecklingsstrategin (RUS) för Västernorrland. Än tydligare kan dessa dokument komma att kunna länkas framgent när strategin är beslutad. Livsmiljö- och folkhälsobokslut 2010 kan ses som ett försök till baslinjemätning för den sociala utvecklingen i länet och bör därför fortsätta utvecklas för att följa denna dimension.

Ansvaret för att skapa och upprätthålla en god livsmiljö i länet delas mellan alla som på olika nivåer verkar i Västernorrland. Samhälleliga strukturer skapar förutsättningar för såväl offentlig verksamhet, näringsliv och ideell sektor att bidra till en god livsmiljö, som för västernorränningarna att ta ansvar för sig själva och sin närmaste omgivning.

En önskvärd utveckling för att ytterligare stärka de samhälleliga strukturerna för en god livsmiljö och folkhälsa är att fortsätta med metodutvecklingen och tillämpningen av hälso-konsekvensbedömningar (HKB). Det är ett strategiskt verktyg för beslutsfattare, för att bedöma i vilken riktning beslut om projekt, planer och program inverkar på förutsättningarna för livsvillkor och hälsa för olika grupper i befolkningen. Ett regionalt forum med fokus på den sociala dimensionen av hållbar utveckling vore också en idé för att regelbundet och strategiskt följa utvecklingstendenser samt initiera angelägna satsningar, gärna med koppling till den regionala utvecklingsstrategin i övrigt.

Många positiva delar finns i länets livsmiljö men också utmaningar som i vissa fall har förbättrats sedan föregående bokslut men i andra fall kvarstår eller har tillkommit. I detta kapitel sammanfattas och redovisas utvalda områden för en önskvärd utveckling av länets livsmiljö.

Västernorränningen

Befolkningssituationen har stabiliserats i förhållande till den tidigare minskningstakten. När det gäller de åldersgrupper där barnfamiljerna ingår 0-15 år och 30-39 år så finns ett tydligt positivt flyttningsoverskott till länet under det senaste decenniet. Positivt för länets utveckling på sikt är också den stabilt höga fruktsamheten.

Västernorränningarna skattar i allmänhet sin hälsa något lägre än befolkningen i övriga riket gör. Ungefär en tredjedel i åldern 16-84 år uppger att de har någon långvarig sjukdom, besvär efter olycksfall, någon nedsatt funktion eller annat långvarigt hälsoproblem, som påverkar deras arbetsförmåga. Färre än i riket upplever sig dock ha nedsatt psykiskt välbefinnande. Levnadsvanorna skiljer sig inte så mycket från resten av Sverige förutom att västernorränningarna äter mindre frukt och grönt och att färre klarar normalvikt.

Medellivslängden ökar både för män och för kvinnor även om länet ligger något under rikets nivå. Ohälsotalet i länet har stadigt förbättrats. I förhållande till tidigare livsmiljöbokslut har utbildningsnivån kontinuerligt ökat för såväl män som kvinnor men ligger fortsatt under riksgenomsnittet.

En utmaning är att mat- och motionsvanorna förbättras i befolkningen så att risken för övervikt och dess följsjukdomar minskar. Riskbruk, såväl som missbruk, av alkohol, narkotika, dopningsmedel och tobak är viktigt att uppmärksamma.

De högre utbildningsnivåer som kan uppmätas bland de utrikes födda syns dock inte i andelen förvärvsarbetande där utrikes födda ligger på en betydligt lägre nivå än de svenskfödda. I strävan mot ett socialt och ekonomiskt hållbart län bör arbetet intensifieras för att tillvarata alla människors arbetsförmåga och kunskaper.

Uppväxtmiljö

Uppväxtmiljön i länet har många positiva inslag. Papporna fortsätter öka sin andel av föräldraledigheten. Merparten av länets kommuner ligger över eller i nivå med samtliga kommuner i riket när det gäller resurser i skolan. Huvuddelen av de unga uppger att de trivs i skolan och har en positiv syn på framtiden. Flera kommuners musik- och kulturskolor rankas högt. Sedan föregående bokslut har andelen elever behöriga till och som i nästa steg fullföljt sin gymnasieutbildning minskat något i flera av länets kommuner vilket är otillfredsställande. Tobaksanvändningen bland unga har ökat de senaste åren. Att ungdomar använder narkotika är mindre vanligt i länet än i riket men har ökat. Det är därför viktigt att fortsätta det förebyggande arbetet mot hela spektrat av alkohol, narkotika, dopning och tobak (ANDT).

En behövlig utveckling för att ytterligare stärka uppväxtmiljön i länet är att öka andelen ungdomar med behörighet till gymnasiestudier och att fler fullföljer gymnasiet, vilket är kvarstående utmaningar från föregående bokslut. När ett av de övergripande målen för arbetskraft och kompetensförsörjning i den regionala utvecklingsstrategin till år 2020 föreslås vara att länets invånare har en eftergymnasial utbildning i högre utsträckning än riksgenomsnittet, är det alarmerande att andelen ungdomar med behörighet till gymnasie- och högskolestudier kontinuerligt sjunker. Det innebär dels att adekvata resurser behövs för att öka anställningsbarheten i delar av dessa årskullar för att inte riskera permanent utanförskap, men också att för- och grundskolan har grundläggande roller för att bidra till människor som drivkraft för länet på längre sikt. Det är därför anmärkningsvärt och oroande att personalresurserna i förskolan markant försämrats på flera håll sedan föregående bokslut. Fler barn per avdelning och per pedagog försvårar en optimal verksamhet och kan inverka negativt på inflyttningsbenägenhet, då många i familjebildande åldrar är angelägna om en god barnomsorg och välfungerande skolor i närområdet. Således är det även när det gäller antalet lärare per hundra elever viktigt att kontinuerligt se över utvecklingen och vid behov vidta strategiska åtgärder. Något trendbrott har inte kunnat ses vad gäller övervikt så även denna utmaning kvarstår.

Sociokulturell miljö

Länet erbjuder en god sociokulturell miljö. Föreningslivet är väl utvecklat och det finns goda förebilder och idrottsresultat på elitnivå. Antalet mottagna flyktingar har minskat sedan föregående bokslut till viss del beroende på ändrade flyktingströmmar. Samtidigt pågår arbete för att ta emot flyktingar som kommer till länet på ett bättre sätt. Västernorrland är ett tryggt län att bo i. Befolkningen är mindre utsatt för brott och oroar sig också i lägre utsträckning, till exempel när de vistas ute, för att bli utsatt för brott. Allt fler brott klaras upp.

En önskvärd utveckling för att ytterligare stärka den sociokulturella miljön är att göra länet än mer attraktivt för utrikes födda och övriga inflyttande, samt öka insikten om mångfalden som en resurs för en hållbar utveckling. Att öka den fysiska tillgängligheten i offentliga miljöer och till sociala aktiviteter är av allmänt intresse, och särskilt viktigt för äldre och för personer med funktionsnedsättning. För ökad trygghet är det viktigt att förebygga negativa sociala konsekvenser av alkohol- och annan drogkonsumtion.

Boendemiljö

Boendemiljön i länet är i många avseenden attraktiv. Att äga sin bostad är vanligast, och boendekostnaderna är lägre än i riket. Västernorränningar värderar närhet till sjukvård, arbete, natur och goda grannar högt. Allt fler fritidshus omvandlas till permanent boende. Skador bland såväl barn som äldre uppkommer vanligtvis i boendemiljön. Bland äldre sker fallolyckor oftast i hemmet och svarar för hälften av alla vårdtillfällen för olycksfall. Andelen av befolkningen med långa avstånd till service har ökat. Däremot har antalet skolelever i årskurs 1-6 med mer än tre mil till närmaste skola minskat.

En önskvärd utveckling för att ytterligare stärka boendemiljön innebär bland annat att verka för en god servicenivå på landsbygden och i glesbygd. Att uppmärksamma boendemiljöernas utformning ur ett barn- och äldreperspektiv är en viktig skadeförebyggande åtgärd. Kontinuerliga mätningar av situationen och adekvata åtgärder vad gäller flera faktorer för en sund boendemiljö, såsom buller, luftföroreningar, mögel och radon behövs.

Natur- och kulturmiljö

Naturen är och har under lång tid varit en betydande resurs i länet. Många länsinvånare tar tillvara det som naturen har att erbjuda. I dag går det inte att se någon tydlig utvecklingstrend för tillståndet i länets miljö. I jämförelse med den nationella bedömningen av miljömåluppfyllelse ser dock läget betydligt positivare ut i Västernorrland. På regional nivå förväntas elva av miljökvalitetsmålen nås med ökade resurser och fler förändringar. Utmaningar som kvarstår är giftfrimiljö, levande skogar och ett rikt växt- och djurliv. En regional attitydundersökning visar att det finns ett stort intresse hos invånarna i länet för kulturarv och många besöker länets kulturmiljöer. Det pågår satsningar för att öka den fy-

siska tillgängligheten och förbättra informationen om dessa miljöer bland annat genom informationsbroschyrer på ett flertal språk. En annan viktig insats är att öka mångfalden när det gäller vemns historia som berättas och bland dem som berättar. Vid 2008 års verkningsoinventering framkom att 25 av 55 besiktade fornlämningar (45 procent) har någon form av skada, vilket är en signifikant ökning i jämförelse med 2004. För att motverka denna trend ingår länsstyrelsen, några av de större skogsbolagen och skogsstyrelsen i ett samverkansprojekt för att komma tillrätta med problemen kring skador på fornlämningar. Målet är att inom rimlig tid uppnå hållbara och tillförlitliga rutiner för att säkerställa ett bevarande av skogens kulturarv i enlighet med de nationella miljömålen.

Arbetsmiljö

Länets näringslivsstruktur kännetecknas av ekonomiskt starka basnäringar inom industri, skog och energi samt av en betydande offentlig sektor. Näringslivet har ett traditionellt könsmonter, med flertalet män inom industri och tillverkning och flertalet kvinnor inom tjänstesektorn i allmänhet och i den offentliga sektorn i synnerhet. Ungdomar från Väster-norrland väljer i hög utsträckning Mittuniversitetet för högre studier.

Stor förbättring kan ses över tid när det gäller andelen västernorränningar som är mycket nöjda med sitt arbete. Förbättringar har också skett såtillvida att en lägre andel av både männen och kvinnorna i länet uppger att deras arbete är psykiskt påfrestande. En något högre andel av förvärvsarbetarna i länet jämfört med riket upplever också att de har ett mycket meningsfullt arbete.

En önskvärd utveckling för att ytterligare stärka arbetsmiljön är att motverka de arbetsmiljöfaktorer som inverkar negativt på hälsa och trivsel för västernorränningarna och arbeta för en ökad balans mellan arbetsliv och privatliv. För framtiden är det angeläget att matcha in fler grupper och i synnerhet ungdomar på länets arbetsmarknad utifrån individuella förmågor och intressen snarare än utifrån könsstereotypa monter.

Infrastrukturell miljö

Att resa kollektivt bidrar till ökad trafiksäkerhet och minskar klimateffekterna. Samarbetet mellan kollektivtrafiken inom Väster-norrland och de övriga tre nordligaste länen, liksom med tågtrafikföretagen, är mycket betydelsefullt för persontransporterna i Norrland. I vissa fall behövs bilen och då är det önskvärt att fordonsparken med miljöklassade fordon fortsätter att öka i andel, även om de senaste åren inneburit en stark uppgång. Sundsvall-Härnösands flygplats har ett mycket bra destinationsutbud i förhållande till antalet passagerare. Utvecklingen för chartertrafiken har nästan fyrdubblats mellan år 2005 och 2010 vid Sundsvall-Härnösands flygplats.

En önskvärd utveckling för att ytterligare stärka den infrastrukturella miljön innebär bland annat attityd- och beteendeförändringar så att alla använder bilbälte, kör nykter och håller hastighetsgränserna. Det är också angeläget att fortsätta öka det kollektiva resandet. Om fler väljer att cykla och gå i stället för att ta bilen för de korta resorna är det bra ur folkhälsosynpunkt men även ur miljö- och framkomlighetshänseende. Kontinuerligt förbättrad täckning för mobiltelefoni och bredband behövs även utanför tätorterna för att underlätta för näringsverksamhet, boende och fritidsaktiviteter.

I ett regionalt utvecklingsperspektiv är de möjliga effekter på tillväxt och sysselsättning som regionförstoringen i och med järnvägssatsningarna kan medföra helt i linje med önskvärd befolkningsutveckling i arbetsför ålder och att bättre kunna nyttja människors drivkraft.

Avslutande reflektioner

Arbetet med livsmiljö- och folkhälsobokslutet för 2010 har löpt parallellt med framtagandet av remissversion till den regionala utvecklingsstrategin. Eftersom arbetet med bokslutet färdigställs innan beslut tas om strategin och dess framtida organisation är det endast möjligt att i detta skede framlägga ett par förslag för att ytterligare koppla samman arbetet med livsmiljöbokslutet och den regionala utvecklingsstrategin:

- Ett regionalt forum för socialt hållbar utveckling, inklusive arbets- och referensgrupp, som kan bidra till att vidareutveckla livsmiljön i Västernorrland som en strategisk faktor för lokalisering och för människors drivkraft. Viktigt är att reflektera över planerade satsningars konsekvenser för olika befolkningsgrupper, så att hänsyn tas till barns bästa (utifrån barnkonventionen) och till förutsättningar för olika socioekonomiska grupper, så att inte skillnader oavsiktligt förstärks.
- Ett uppdrag att utarbeta en återkommande frågeundersökning för att mäta de delar av den regionala utvecklingsstrategin som baseras på olika befolkningsgruppers uppfattningar om Västernorrland med fokus på de områden som speglas i bokslutet samt efter identifikation inkludera de områden som för närvarande saknar regelbundna möjligheter till uppföljning i bokslutet från och med år 2012. Ett exempel är det första övergripande målet inom insatsområdet Människan som drivkraft: 2020 har vi den bästa livskvaliteten – detta behöver definieras och operationaliseras. Ett annat område gäller deltagandet i och nyttjandet av de sociala medierna för olika behov.

I några fall saknas kännedom om kontinuerliga undersökningar/mätningar av bestämningfaktorer och indikatorer för att tillförlitligt kunna följa upp läget på läns- eller kommunal nivå. Exempelvis gäller detta flera faktorer för en sund boendemiljö, men även

genom att jämställdhetsindex inte längre finns att tillgå. Försäkringskassans eminenta läns- och kommundata på samlade försörjningskostnader sammanställs inte heller längre systematiskt till följd av omorganisation inom myndigheten. Det minskar jämförbarheten mellan olika bokslut, och är naturligtvis till nackdel för en samlad bild av den sociala utvecklingen. Detta är något som bör analyseras och hanteras för bokslutet som ett verktyg för uppföljning av den regionala utvecklingen.

Uppdraget kan också vidgas till att identifiera åtminstone några av de referensramar som presumtiva Västernorränningar förknippar länet med. De värden som "vi" försöker lyfta fram kan av mottagaren uppfattas som hot eller inte uppfattas alls. Så associeras närhet till skogen och naturen som skrämmande av de människor som är vana vid att skogspartier utgör ett område för gerillor, personminor eller farliga djur. Människor från storstäder kan ha svårt att åsidosätta sin förförståelse när de ska parkera sin bil i tätorternas parkeringsgarage eller vistas utomhus i länet och då (i onödan) oroa sig för personrån, stöld eller vandalisering. Ett annat område som inkluderas i många presumtiva inflyttares syn på en god livsmiljö är möjligheter att fritt och enkelt kunna praktisera sin religion i vad de uppfattar som ett högsekulariserat samhälle. Sådant efterfrågas vid välbehövlig rekrytering av högspecialiserad sjukvårdspersonal från bland annat Polen (i hög utsträckning katoliker) till länet och spelar roll för deras benägenhet att stanna. Dessa och liknande aspekter förtjänar att undersökas närmare för att stärka bilden av Västernorrland som en attraktiv, trygg och välutvecklad region för än fler.

BILAGA

Folkhälsans målområden i livsmiljö- och folkhälsobokslutet

Människors hälsa har stark koppling till tillväxt och därmed till ett ekonomiskt och socialt hållbart samhälle. Den svenska folkhälsopolitiken utgår från elva målområden som fokuserar på de faktorer i samhället som påverkar människors förutsättningar att ha god hälsa; det vill säga livsvillkor, miljöer, produkter och levnadsvanor. Ansvaret för målen är fördelade mellan olika aktörer och nivåer i samhället.

Det övergripande målet för folkhälsoarbetet är att skapa samhälleliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen. De nationella folkhälsomålen antogs av riksdagen 2003. Ytterligare en proposition¹ har antagits därefter, med något omformulerade målområden. Bokslutet berör de markerade målområdena nedan:

1. Delaktighet och inflytande i samhället
2. **Ekonomiska och sociala förutsättningar**
3. **Barns och ungas uppväxtvillkor**
4. **Hälsa i arbetslivet**
5. **Miljöer och produkter**
6. Hälsofrämjande hälso- och sjukvård
7. Skydd mot smittspridning
8. Sexualitet och reproduktiv hälsa
9. **Fysisk aktivitet**
10. **Matvanor och livsmedel**
11. **Tobak, alkohol, narkotika, dopning och spel**

Varje målområde har preciserats med mätbara indikatorer som gör det möjligt att beskriva och analysera folkhälsans utveckling över tid. Ett urval av de nationella indikatorerna har använts i bokslutet för att med fokus på västernorrländska förhållanden följa folkhälsopolitikens målområden. Dessutom följs BMI hos barn som indikator för att mäta nivån och fördelningen av hälsa på regional nivå. I tabellen visas hur bokslutets faktorer anknyter till de nationella folkhälsomålen.

¹ Regeringens proposition 2007/08:110 En förnyad folkhälsopolitik.

Målområden	Bestämningsfaktorer	Indikatorer	Sid.
2. Ekonomiska och sociala förutsättningar	Arbetsmarknadsposition	Syssetsättning	24
		Ohälsotoalet	20
		Arbetslöshet	24 25 26
	Utbildningsnivå	Andel personer med låg utbildningsnivå	23
	Tillgång till bostad	Bostadsmarknadsläget per kommun	55
	Trygghet i närmiljö	Trygg och säker omgivning – rädsla för överfall	46
3. Barns och ungas uppväxtvillkor	Barns och ungas kompetenser	Fullständiga betyg i grundskolan/ behörighet till gymnasiet	34
	Miljön i förskolan	Andel anställda i förskolan med högskoleutbildning	32
4. Hälsa i arbetslivet	Arbetsmiljöfaktorer	Kroppsligt ansträngande arbete Psykiskt påfrestande arbete	83 84
5. Miljöer och produkter	Luftföroreningar	Halter av partiklar	68
	Buller	Trafikbuller	92
	Radon	Radon i bostäder	56
	Miljöer som kan relateras till skador	Barn vårdade på sjukhus för skada Döda och skadade i trafiken	58 91
9. Fysisk aktivitet	Fysisk aktivitet	Andel vuxna fysiskt aktiva 30 minuter per dag	15
10. Matvanor och livsmedel	Energibalans	Andel vuxna med övervikt eller fetma Andel barn och unga med övervikt eller fetma	16 37
11. Tobak, alkohol, narkotika, dopning och spel	Tobaksbruk	Självrapporterat tobaksbruk bland ungdomar	39
		Självrapporterad exponering för tobaksrök i omgivningen	56
	Skadlig alkoholkonsumtion	Självrapporterade alkoholvanor, vuxna ungdomar	14 38
	Bruk av narkotika	Självrapporterad narkotikaanvändning, vuxna ungdomar	15 39

·
·

871 86 Härnösand • Tel 0611-34 90 00
www.lansstyrelsen.se/vasternorrland

Landstinget
Västernorrland

Å

871 85 Härnösand • Tel 0611-80 000
www.lvn.se